

**Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр українсько-європейського
наукового співробітництва**

Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації

**ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ**

5 вересня – 16 жовтня 2022 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК 305:378(063)

Г34

Організаційний комітет:

Балинська Ольга Михайлівна – докторка юридичних наук, професорка, проректорка Львівського державного університету внутрішніх справ;

Свхутич Ірина Миколаївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, радниця ректора з гендерних питань Львівського державного університету внутрішніх справ;

Гловюк Ірина Василівна – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення :

Г34 матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 120 с.

ISBN 978-617-554-078-7

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, яке відбулось 5 вересня – 16 жовтня 2022 р.

УДК 305:378(063)

ISBN 978-617-554-078-7

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2022

ЗМІСТ

Гендерна рівність як основа демократичного суспільства Бабчинська Т. В.	6
Значення гендерної статистики в сучасній вищій юридичній освіті Боброва Ю. Ю.	10
Трагічний жіночий досвід у медіамистецьких проєктах Боярська Л. В.	14
Гендерна рівність в умовах воєнного стану Васечко Л. О.	18
Особливості гендерної рівності в освіті та вихованні Возна Л. Б., Мельник О. В.	21
Обмежувальний припис та кримінальні провадження за ст. 126-1 КК України: питання судової практики Верховного Суду Гловюк І. В.	27
Проблематика підготовки фахівців у сфері протидії запобігання домашньому насильству Горбунова К. В.	30
Участь жінок в політиці та процесі прийняття рішень в Україні Дацюк Т. К.	34
Гендерна експертиза преси для дітей в Україні Дубецька О. О.	38
Гендерне право як елемент системи права Дудник Р. М.	42
Гендерні «нерівності» в журналістській вищій освіті Євдокименко І. М.	44
Gender equality: modern challenges Ishchenko T. V.	49
Гендерні ролі в інтерпретаційних моделях сучасної літератури (український та польський досвід) Крупка М. А.	51
Гендерна культура як невід’ємний чинник демократичного українського суспільства Матвєєва К. В.	55
Gender disproportion in society Nikitina I. P.	58

Напрями захисту жінок-мігрантів, біженок і шукачок притулку в Україні	
Піддубна А. В.	61
Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство як реакція держави на крайні прояви гендерно зумовленого насильства	
Попович О. В.	64
Стамбульська конвенція в контексті українського законодавства	
Приступенко Т. О.	67
Щодо обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні щодо осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування	
Ракіпова І. В.	74
Домашнє насильство як крайній прояв гендерної нерівності у структурі навчальних програм	
Романцова С. В.	77
Комунікативно-гендерна компетентність майбутніх офіцерів Національної гвардії України як основа інформаційної безпеки України	
Романюк В. Л.	80
Книжка Ганни Улюри «Ніч на Венері: 113 письменниць, які сяють у темряві» (2020) як засіб формування критичного мислення й розвитку креативного письма в майбутніх журналістів	
Свалова М. І.	83
Роль жінки в національній ментальності українців: гендерний аспект	
Світлицька В. Р.	87
«Гендер і медіа» в освіті й науці	
Сидоренко Н. М.	90
Домашнє насильство як глобальне явище і соціальна проблема	
Сметаніна Н. В.	95
Формування гендерної культури у закладах вищої освіти	
Тимченко Ю. В.	98
Сексуальне насильство над жінками під час війни: морально-правовий аспект	
Тукаленко І. А.	101

Аналіз дотримання гендерної рівності у Кримінальному процесуальному кодексі України Циганюк Ю. В.	104
Гендерний вимір множинної соціальної ідентичності Шевченко З. В.	106
Українська державна політика гендерної рівності та її освітянський компонент Шевченко Н. В.	108
Вербальне вираження гендерних уявлень у мовленнєвій поведінці дітей (на матеріалі віршів Н. Забіли та Н. Поклад) Яковлєва О. В.	113

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Бабчинська Т. В.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Останнім часом все більше уваги приділяється вивченню та дослідженню питання щодо гендерної рівності її відображенні та реалізації у всіх сферах життя. Цим питанням цікавляться вчені всього світу, аналізуючи вплив гендерної рівності в економічній, політичній, соціальній та освітній сферах життя. На основі цього здійснюється процес вдосконалення та втілення головних аспектів та принципів як на рівні національного законодавства так і в міжнародно-правових актах.

Термін «гендер» виник у Великій Британії. У перекладі з англійської мови гендер буквально означає граматичний рід – чоловічий, жіночий, середній. Надалі це поняття почало означати соціо-статеві характеристики статі, на відміну від власне біологічних (генетико-морфологічних, анатомічних, фізіологічних), – із властивими їй характеристиками способу життя, поведінки, намірів і прагнень тощо. Гендер стосується не тільки чоловіків та жінок як окремих індивідів, а й характеризує відносини поміж ними як соціально-демографічними групами та гендерні відносини в цілому – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток та хлопчиків, як вони соціально вибудовуються [1, с. 12].

Гендерна концепція суспільного розвитку й соціальних перетворень, спрямованих на суспільний прогрес, передбачає суспільний і державний погляди на життя обох статей як рівних, збалансованість можливостей їх розвитку, подолання всіх форм історичної несправедливості щодо ставлення до них і оцінки результатів їхньої діяльності, забезпечення умов для саморозвитку й самовираження жінки й чоловіка як рівних у правах, свободах, обов'язках та відповідальності [1, с. 283].

Розвиток гендерного законодавства в Україні відбувається досить швидкими темпами. Одним із головних досягнень є створення нормативно-правової бази з питань гендерної рівності, яка поступово приводиться у відповідність до міжнародних стандартів.

Головним нормативно-правовим актом України, спрямованим на реалізацію жінками та чоловіками своїх рівних прав і можливостей, є Конституція України, яка закріпила рівність прав жінок і чоловіків. Відповідно КУ, ст. 24 гарантує, що «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

На втілення вказаних положень було прийнято низку законодавчих актів: ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», укази Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722 та «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»» від 14.05.2021 р. № 225 та ін.

Також у сфері забезпечення гендерної рівності та запобігання насильству щодо жінок Україною були підписані та ратифіковані наступні міжнародні документи: Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Пекінська декларація 1995 року, Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Загальна декларація з прав людини, Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція), яку було ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022 року, та ін.

Саме Стамбульську Конвенцію було ратифікованою Україною як виконання однієї з вимог, що допоможе Україні в контексті наближення вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС).

Україна чітко тримає свій курс до європелізації та членство в ЄС являється однією з головних стратегічних цілей. Що в свою чергу означає послідовну орієнтацію на діючу в провідних європейських країнах модель соціальної ринкової економіки, перевагами якої

є високий рівень соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективний захист прав працівників, розвинута система соціального захисту та принцип гендерної рівності.

Позиція ЄС з досягнення гендерної рівності полягає в тому, що жінки і чоловіки повинні мати рівні права та можливості в усіх сферах життя суспільства. Для цього всі інститути ЄС мають впроваджувати проблематику рівності між чоловіками та жінками в усі галузі політики, всі програми і на всіх рівнях прийняття рішень [2, с. 7].

На разі Україна посіла 74-е місце в рейтингу за Індексом гендерного розриву-2021 (Global Gender Gap Report) до якого було включено 156 країн. Лідерство в рейтингу здобули Ісландія, Фінляндія та Норвегія. Найгірша ситуація з гендерним розривом склалася у Сирії, Пакистані, Іраку, Ємені та Афганістані.

Під час складання рейтингу враховувалися показники кожної країни у таких категоріях: економічна участь та можливості; реалізація в освіті; здоров'я та життєзабезпечення; розширення прав та можливостей у політиці.

Найвищу позицію Україна посіла у категорії «Реалізація в освіті» – 27 місце. За показниками економічної участі та охорони здоров'я – 44 та 41. Найгірші показники України у сфері розширення прав та можливостей у політиці – Україна опинилася на 103 місці [3].

Враховуючи кількість інформаційних даних, та соціологічних досліджень, варто зазначити, що на сьогоднішній день досліджується активна увага до вирішення даних питань, існує чи мало статистичних даних, що свідчать про дискримінацію та нерівність. Це стосується усіх сфер життя, чи то економічна, чи то політична, чи освітня діяльність чи сфера сімейних уставів.

На жаль в суспільстві панує думка, що жінка має бути повністю зануреною в сімейний побут, народження, виховання та догляд за дітьми. Цьому в першу чергу на погляд психологів є пояснення усталених старих поглядів, де на жінку покладались лише сімейні клопоти. Підтвердженням даного факту також слугують дослідження. Як показали результати досліджень, в українському суспільстві зберігаються стійкі очікування щодо моделей подружніх стосунків, відповідно до яких за чоловіками закріплюється роль годувальника родини, а на жінок покладаються зобов'язання щодо ведення господарства, піклування про родину та догляду за дітьми. Зокрема, майже 70% опитаних чоловіків погодилися з твердженням, що найважливіша роль жінки – піклуватися про власну оселю та готувати їжу для родини [4, с. 9].

Окрім цього, більш ніж 40% чоловіків в Україні вважають, що жінка повинна залишити свою оплачувану роботу, щоб більше часу

проводити з родиною. Лише 3% тих, хто бере відпустку з догляду за дитиною, – це чоловіки (батьки). Варто згадати що така можливість для чоловіків з'явилася з набранням чинності 09.05.2021 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною».

За підрахунками McKinsey & Company, гендерна нерівність коштуватиме світові близько 12 трлн доларів до 2025 року. Дослідники Центру економічної стратегії підраховали: якщо рівень зайнятості жінок в Україні був би таким, як у Швеції (лідер серед розвинених країн за рівнем зайнятості жінок), то ВВП країни зріс би на 9% або 19 млрд доларів (за рівнем ВВП 2021 року). І це дійсно змушує замислитись. Адже гендерна рівність – це одна з базових складових кожної демократичної держави, рівність між чоловіком і жінкою являється привілеєм та цінністю будь-якого суспільства.

Наразі питання гендерності жваво обговорюється на всіх рівнях суспільного життя. Відбуваються тренінги, створюються громадські організації, проводяться корисні онлайн-курси присвячені саме питанням висвітлення гендерної нерівності, телеграм-канали з корисною інформацією та порадами. І це має набирати подальших обертів, адже відношення до поняття гендерності в першу чергу зароджуються у свідомості особи, що в подальшому відіграє свою роль на вихованні майбутнього покоління

Література:

1. Мельник Т. М. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Gender_rivn.pdf
3. Global Gender Gap Report 2021 INSIGHT REPORT MARCH – 2021 URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
4. Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок URL: <https://cutt.ly/nBAdmaV>

ЗНАЧЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ СТАТИСТИКИ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

Боброва Ю. Ю.

*докторка юридичних наук,
старша викладачка кафедри правового забезпечення
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Кабінет Міністрів України розпорядженням від 16 грудня 2020 року № 1578-р затвердив План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, за яким Україною в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» [1] взято зобов'язання з забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, а саме:

- розроблення та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року;
- затвердження плану заходів з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року;
- запровадження обов'язкової антидискримінаційної експертизи всього освітнього контенту;
- гендерний аудит закладів освіти.

Дієвим інструментарієм в оцінці забезпечення та реалізації гендерної рівності є гендерна статистика, оскільки будь-яка інформація щодо кількісних характеристик правових категорій отримується шляхом збирання та аналізу статистичних даних. Отож, статистика відіграє свою особливу роль у адекватній оцінці наявності чи відсутності того чи іншого факту, явища у суспільстві. Відмінності та нерівність у становищі жінок і чоловіків у всіх сферах життя покликана адекватно відображати гендерна статистка. Таким чином, гендерна статистика – засіб збору інформації з розподілом її за статтю. Диференційовані за статтю статистичні дані є кількісною інформацією про відмінності та нерівність між жінками і чоловіками, яка дозволяє відобразити гендерну картину того чи іншого досліджуваного питання, однак не дає пояснень, чому гендерна ситуація є саме такою.

Гендерна статистика визначається сумою таких характеристик:

- 1) дані збираються та подаються з розбивкою за статтю;
- 2) дані відображають гендерні питання, проблеми та занепокоєння, пов'язані з усіма аспектами життя жінок і чоловіків, включаючи їхні особливі потреби, можливості чи внесок у суспільство;

3) дані базуються на концепціях і визначеннях, які адекватно відображають різноманіття жінок і чоловіків і охоплюють усі аспекти їхнього життя;

4) методи збору даних враховують стереотипи та соціальні, культурні чинники, які можуть спричинити гендерні упередження [2].

Наслідком збору статистичної інформації під час вивчення певної проблематики, на наш погляд, є наочне отримання реального нового знання про сучасний стан досліджуваного питання крізь гендерну призму, яке виключає будь-які сформовані до того припущення, оскільки цифри, зазвичай, є чіткими вихідними даними.

Гендерно диференційована статистика є найбільш помітною і, на перший погляд найменш суперечливою інформацією, яку тільки можливо отримати про гендерні взаємовідносини. Вона виявляє рівності та нерівності поміж жінками та чоловіками у цілій низці сфер. Її використання дозволяє зробити мапу гендерного розподілу та задокументувати його, однак вона не надає пояснень, чому гендерна картина є саме такою. Перевага підготовки власних статистичних матеріалів полягає у тому, що в результаті можна отримати задокументоване знання про реальіі щодо обох гендерів з огляду на конкретну проблему, з якою ведеться робота. Таким чином, є змога переконатися, що знання не ґрунтується на (некоректних) уявленнях про реальність. Досвід також демонструє, що статистична інформація стосовно гендерної нерівності може відкрити очі тим людям, які не вважають, що гендер і гендерна рівність є тими речами, над якими варто працювати. Дуже важко наполягати на тому, що «у нас тут гендерна рівність», якщо цифри говорять про інше. Крім того, статистична інформація є наочним шляхом оцінки того, чи призводить робота у сфері гендерного інтегрування до бажаних результатів. У роботі у сфері гендерної рівності та гендерного інтегрування гендерно диференційовані статистичні дані часто є легкозрозумілим інструментом. Цифри говорять чіткою мовою. Втім це не завжди означає, що статистика є об'єктивною та однозначною. Статистику варто використовувати обережно, розуміючи, що існує можливість на підставі цифр зробити неправильні висновки. Наприклад, слід звертати увагу на те, чи є розбіжність між назвою статистичних даних та інформацією, яку статистика показує насправді. Це може здаватися банальним, але багато непорозумінь виникає саме через це. Потрібно також усвідомлювати, що статистикою можна маніпулювати переважно для того, щоб вона показувала те, що потрібно [3].

В Україні збір і обробка освітніх статистичних даних здійснюється на підставі Закону України «Про державну статистику» [4] та вітчизняної статистичної методології, аналіз яких засвідчив, що станом

на сьогодні, достатньою мірою, узагальнення показників гендерної статистики, що дали б змогу оцінити становище жінок і чоловіків в сучасній вищій юридичній освіті не проводиться, за винятком загальної їх чисельності.

Так, за даними Держстату України за 2021 рік (розділ «Жінки та чоловіки/ Демографічна та соціальна статистика/Освіта»; підрозділ 3. «Вища освіта у 2021 році») збору підлягають диференційовані за статтю статистичні дані щодо:

- кількості жінок серед студентів ЗФПО на початок 2021/22 навчального року за регіонами;
- кількості жінок серед студентів ЗФПО за віком та регіонами;
- кількості жінок серед студентів ЗВО на початок 2021/22 навчального року за регіонами;
- кількості жінок серед студентів ЗВО за віком та регіонами;
- кількості аспірантів-жінок на 1 січня 2022 року за віком та регіонами;
- кількості аспірантів-жінок, які закінчили аспірантуру у 2021 році за регіонами;
- кількості аспірантів-жінок, які закінчили аспірантуру у 2021 році за галузями знань відповідно до Переліку 2015 року [5].

Насправді, гендерна статистика відіграє свою особливу роль у адекватній оцінці забезпечення та реалізації гендерної рівності, зокрема і в сучасній вищій юридичній освіті, адже необхідна інформація щодо кількісних характеристик тих чи інших проблемних питань, порушень чи навпаки досягнень статевого паритету отримується шляхом збирання та аналізу статистичних даних, які в достатній мірі на сьогодні відсутні.

Отож, для отримання диференційованих за статтю статистичних даних у вищій юридичній освіті, на наш погляд, необхідно:

- удосконалити механізми реєстрації та формування показників, необхідних для подальшої обробки інформації;
- сформувавати перелік відомостей, які підлягають обліку під час реєстрації документів в системі документообігу та проведення певних аналітичних висновків чи дій з ними;
- здійснити кадрове забезпечення спеціалістами із відповідною освітою та навичками роботи, які б займалися веденням гендерної статистики;
- провести комплекс необхідних заходів (навчання, семінари, стажування, тренінги) з навчання, удосконалення знань, умінь, підвищення кваліфікації працівників, які відповідають за ведення кадрової роботи на місцях, які будуть здійснювати збір та обробку диференційованих за статтю статистичних даних.

У вищій юридичній освіті найближчим часом необхідно забезпечити збір, аналіз інформації, розподіленої за статтями, зокрема:

- щодо загальної кількості осіб, які здобувають вищу юридичну освіту, з розбивкою на чоловіків та жінок;
- Індекс гендерного паритету, тобто співвідношення кількості жінок і чоловіків, які навчаються у закладах вищої юридичної освіти;
- яка спеціалізація у закладах вищої юридичної освіти є «жіночою»/«чоловічою»;
- щодо загальної кількості жінок та чоловіків, які вступили на навчання до закладів вищої юридичної освіти та успішно завершили їх\з певних причин не продовжили навчання;
- фактів гендерно-зумовленого насильства та дискримінації за статевою ознакою тощо.

Наскільки б дієвим способом реального відображення гендерної рівності у тій чи іншій сфері суспільних відносин не видавалася гендерна статистика – завжди варто зважати на те, що статистичні дані не завжди є об'єктивними та однозначними, ними часто маніпулюють задля висвітлення у потрібному ракурсі.

Література:

1. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності, затверджений Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.09.2022).
2. Gender statistics. European Institute for Gender Equality. URL: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1221> (дата звернення: 23.09.2022).
3. Карбовська Н., Литвинова Т., Магдюк Л. Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади. 2010. URL: https://www.uwf.org.ua/files/gender_manual.pdf (дата звернення: 21.09.2022).
4. Закон України «Про державну статистику» від 17 вересня 1992 року № 2614-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12#Text> (дата звернення: 23.09.2022).
5. Держстат України, 1998–2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/m&w/v_osvita.htm (дата звернення: 23.09.2022).

ТРАГІЧНИЙ ЖІНОЧИЙ ДОСВІД У МЕДІАМИСТЕЦЬКИХ ПРОЕКТАХ

Боярська Л. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри історії журналістики

Навчально-науковий інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Реакцією українського мистецького середовища на російське вторгнення стали численні творчі проекти. Найбільшої популярності в умовах повномасштабної війни набуває візуальний контент (ілюстрація, політичний плакат, карикатура, мем, анімація, фото-, кінопроекти, перформанс). Перші ілюстрації з'явилися в мережі буквально на другий-третій день вторгнення (напр., підбірка з Інстаграм-сторінок українських і зарубіжних художників у журналі «Еллі» опублікована уже 27-го лютого [3]). Надалі публікації ілюстративних підбірок стають регулярними і стають, насамперед, художніми свідченнями нелюдської жорстокості війни, неймовірних страждань українців, зокрема, жінок, які «складають більшу частину населення, яке змушене перемішуватись, щоб знайти безпечніше місце проживання для себе, своїх дітей, рідних» [2, с.11]. Прикметно, що найбільше арт-медійних проектів про травматичний досвід війни створено теж жінками. «Нагадую собі щодня: "Роби те, що можеш, і те, в чому найсильніший, щоб підтримати Україну". Моя сильна сторона – ілюстрація. З першого дня війни вся моя творчість спрямована на інформаційну допомогу країні. Це мій фронт зараз і спосіб впоратися з реальністю під назвою "війна". Трансформую свою лють та свій біль в дію. І переконалась, що мистецтво – потужна зброя», – наголошує ілюстраторка Альбіна Колісниченко, одна з героїнь матеріалу про творчість українських митців під час війни. І додає: «Ілюстрація – один з найрозуміліших видів діалогу, спосіб отримати необхідну підтримку від людей зі всього світу. Нагадати про незламність волі українського народу до свободи та незалежності» [5]. До цієї думки приєднується й інші мисткині, зокрема, Олександра Германюк, Аліна Кропачова, Богдана Давидюк, Марта Кошулінська [5], Маша Фоя [8], Юлія Вус [4], Марія Кінович, Євгенія Гайдамака, Ольга Вілсон («Для мене це дуже сильні емоції та переживання, пропущені через творчість. Війна залишила на всіх нас дуже сильний емоційний відбиток, але творчість допомагає відчутти події на якомусь іншому рівні. Творчість неймовірно

нас зближує. Творчість має універсальну мову. Тому я закликаю усіх творчих людей при змозі задіяти свої сили максимально саме зараз і залишити пам'ять для наступних поколінь та для людей з усього світу») [5]. Страх за своє життя і життя дітей та рідних, відчай і беззахисність, біль втрат дому і близьких, лють і ненависть до ворога – ці емоції втілені в ілюстраціях українських митців. Гранична відвертість і моторошна правдивість багатьох ілюстрацій і плакатів зумовлена жакливим досвідом, який змушене переживати українське суспільство, і є художнім свідченням-обвинуваченням агресора [13].

Про важливість залишити свідчення нащадкам наголошують і організатори щорічного Міжнародного фестивалю актуальної анімації та медіа мистецтва «LINOLEUM», який відбувся 7–11 вересня: «Нестерпний біль та жах війни відчували на собі сотні мільйонів людей з різних епох, культур та куточків світу. З часом весь цей досвід вмирає разом з його носіями, проте водночас він кристалізується в культурних артефактах. І саме такі артефакти вдалося зібрати у програмі «Неприйнятний контент» фестивалю LINOLEUM». «Sensitive content» (Неприйнятний контент) було оголошено центральною темою цього року, адже *«Саме під такою позначкою соціальні мережі ховають більшість доказів злочинів росіян проти мирного населення України»* [6] і саме через відвертість і правдивість роботи українських художників неодноразово блокувалися соціальними мережами. Крім окремої, однойменної з головною темою, програми «Неприйнятний контент», в якій були представлені анімаційні фільми про війну від творців із зарубіжних країн, на фестивалі у спеціальному показі «Українські голоси» були представлені роботи українських мисткинь, створені після 24 лютого, які ілюструють особистий досвід авторок або є відгуком на конкретні події останнього півріччя. Це зокрема, анімаційні короткометражки «Сучасна історія росії» Тані Полянської (підручник з історії росії лежить у крові і написаний лише буквою z на чорних сторінках), «Війна, яка завжди поруч» Ірини Гаркавець (про переховування в укриттях, складнощі евакуації, життя на чужині і повернення додому), «Дзвінок» Катерини Лисенко (реальна історія про втрату коханого, якого вбили на війні).

Одним із найбільш резонансних, жакливих і нелюдських злочинів російських окупантів були масові звалтування населення, які вразили світ після деокупації Бучі і які продовжуються до сьогодні на окупованих росією територіях [7]. Реакцією цивілізованого світу були різке засудження воєнних злочинів і численні акції протесту по всьому світу [див.1; 9;10]. «Розповідайте про звалтування. Світ має знати про злочини окупантів», – наголосує українська правозахисниця, відома письменниця Лариса Денисенко. І має пам'ятати. І усвідомити, яким

огидним, антиморальним, антилюдським є злочинний терористичний режим путіна, з яким так героїчно бореться Україна.

Спробою узагальнити травматичний жіночий досвід війни була і нещодавня (9 жовтня) виставка в Італії, на якій було представлено картину-гобелен херсонської художниці Юлії Балуди: "Робота "Розп'ята Калина" – символ болю та жалоби українських жінок за своїми загиблими дітьми, чоловіками та сім'ями, за зруйнованими домівками та цілими містами. Але попри біль та страждання вони усміхаються крізь сльози, намагаються бути сильними, крізь руїни несуть свою красу та внутрішній світ» [11]. Попередній проект мисткині «Жіночі співи», до якого долучилися й інші майстрині, був присвячений українським жінкам, яким довелося покинути свої домівки.

Мистецькі медіапроекти, котрі стали справжнім масовим¹ феноменом 2022 р. , на думку спеціалістів, є одним із засобів осмислення й опрацювання травматичного досвіду та подолання наслідків колективної травми війни, своєрідною арт-терапією для творців і глядачів, адже, як говорять ілюстраторки Женья Олійник, Анна Сарвіра, Євгенія Гайдамака та інші у інтерв'ю Мар'яні Хемій, «в такий спосіб можна розділити свій досвід з аудиторією» [6].

У лекції «Медіаторчість у подоланні колективної травми війни», прочитаній під час Міжнародного фестивалю актуальної анімації та медіамистецтва «LINOLEUM», Олена Вознесенська² вживає термін «медіа-арттерапія», який визначає як «поєднання терапії, мистецтва та новітніх інформаційних технологій», як «новітній різновид арттерапії, в основу якого покладено використання сучасних медіа». Психологиня наголошує, що «медіаторчість є одним із засобів збереження психічного здоров'я та подолання психотравматизації у воєнні часи», а перевагами медіа-арттерапії є зниження страху перед творчою діяльністю, отримання підтримки, розширення комунікативних стратегій та дій, можливості мультимодальності»[6], (комунікування різними способами). Розглядаючи зростаючу популярність медіаторчості як мистецьку відповідь на повномасштабне вторгнення, науковця відзначає такі стратегії подолання наслідків колективної травми: 1 етап) легітимізація травматичних переживань; вивільнення

---

¹ Масовим – адже створювати подібні проекти (напр., меми) можуть не лише люди зі спеціальною освітою

² кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, співзасновниця та президентка ВГО «Арт-терапевтична асоціація», членкиня ради правління ГС «Національна психологічна асоціація»

затиснутих важких почуттів; 2 етап) об'єднання в період проживання болю, в переживаннях підтримки, відчуття приналежності до групи, що надає сили та відновлює ресурси; 3 етап) усвідомлення, побудова нових сенсів, прогрес, поява в суспільстві нових можливостей для змін і новацій.

І рецептивне (пасивне) сприйняття (споглядання) чужих творів медіа-арту, і творчий (активний) спосіб самовираження у власних творах і проекти, відвідування лекцій і воркшопи із арт-терапії допомагають глядачеві не тільки засвідчити свій гіркий досвід, а й співпережити, підтримати один одного і допомогти вистояти, і, як наголошують організатори фестивалю «LINOLEUM», *«допомагають відчувати – ми не наодинці, допомагають зрозуміти – ми зможемо це пережити. Допомагають повірити – ми обов'язково станемо сильнішими, чим були. І ніколи не забудемо»* [6].

Література:

1. В Талліні жінки провели протест проти згвалтувань українок російськими окупантами. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3456453-u-tallinni-zinki-proveli-protest-proti-zgvaltovan-ukrainok-rosijskimi-okupantami.html>

2. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки/ Колектив авторок. Київ, 2017. 264 с. URL: <https://www.genderculturecentre.org/wpcontent/uploads/2018/04/ZHINKI.-MIR.-BEZPEKA.-Informaciyno-navchalniy-posibnik-dlya-fakhivciv-sektoru-bezpeki.pdf>

3. З усіх куточків світу: 15 ілюстрацій про війну в Україні. URL: <https://elle.ua/ludi/novosty/z-ush-kutochkv-svtu-15-lyustracy-pro-vynu-v-ukran/>

4. Котубей О. Ілюстрації української художниці про війну в Україні опублікував The Washington Post. URL: <https://suspilne.media/218587-ilustracii-ukrainskoi-hudoznici-pro-vijnu-v-ukraini-opublikuvav-the-washington-post/>

5. Котубей О. Найзрозуміліший вид діалогу: війна в ілюстраціях українських художників. URL: <https://suspilne.media/227609-najzrozumilisij-vid-dialogu-vijna-v-ilustraciiah-ukrainskih-hudoznikiv/>

6. LINOLEUM 2022 оголошує конкурсну програму, центральну тему фестивалю та презентує офіційний трейлер. URL: <https://linoleumfest.com/uk/news/text/97-linoleum-2022-announces-the-competition-programme-the-festivals-theme-and-presents-the-official-trailer>

7. Матяш Т. Згвалтування та сексуальне насильство – це "воєнна стратегія" Росії в Україні, – представниця ООН. URL: https://lb.ua/world/2022/10/15/532666_zgvaltuvannya_seksualne.html

8. Маріуполь на обкладинці The Guardian і робота з Reporters. Ілюстраторка Маша Фоя. URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/career/vlasniy-dosvid/10255-mariupol-na-obkladintsi-the-guardian-ta-robota-z-reporters-ilyustratorka-masha-foya>

9. Найяскравіші перформанси на підтримку України. URL: <https://tet.tv/novyny/naiaskravishi-performansy-na-pidtrymku-ukrainy>

10. Припиніть нас гвалтувати: перформанс на червоній доріжці Канн. URL: <https://vogue.ua/ua/article/culture/lifestyle/pripinit-nas-gvaltuvati-performans-na-chervoniy-dorizhci-kann.html>

11. Розп'ята калина: на виставці в Італії херсонська мисткиня представила свій gobelen. URL: <https://suspilne.media/291254-roz-pata-kalina-v-italii-na-vistavci-kartin-hersonska-mistkina-predstavila-svou-kartynu/>

12. Хемій М. «Малювання дає сильний терапевтичний ефект»: ілюстраторки про творчість під час війни – URL: <https://tyktor.media/portret/iliustratorky-pid-chas-vijny/>

13. Шевченко Х. Моторошні картини про війну українських художників показали на виставці-фандрейзингу в Сан Дієго. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/vystavka-viyna-sandiego/6632418.html>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Васечко Л. О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського

м. Кременчук, Полтавська область, Україна

Теоретичне забезпечення питань гендерної рівності в Україні достатньо повно презентовано у різних галузях юридичної науки. Внаслідок євроінтеграційних прагнень України, її намагання стати повноцінним членом світового співтовариства з одного боку та наявності теоретичного підґрунтя – з іншого, на сьогодні варто констатувати наявність національного законодавства, у якому

визначено ключові для цієї сфери терміни. Особливо варто підкреслити суттєву роль Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», в якому закріплено чітко сформульовану термінологію, спрямовану на досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2]. В той же час у нашій державі спостерігається політика до фемінізації мови, запроваджено різноманітні механізми забезпечення гендерної рівності: починаючи від конституційно закріпленого принципу загальної рівності і завершуючи, наприклад, запровадженням посад радників з гендерних питань. Водночас низка практичних проблем забезпечення гендерної рівності залишається актуальною і легкого та короткого шляху для їх вирішення навряд чи можна знайти.

Необхідність розвитку в Україні правових засад гендерної рівності, їх своєчасна модернізація та реалізація не викликає жодних сумнівів. Однак сучасна законодавча база де-юре гарантує чоловікам і жінкам в Україні рівні права і свободи, проте неефективно реалізується на практиці [1, с. 48].

Звісно ж, суттєвого впливає на сферу забезпечення гендерної рівності (як, власне, й на всі сфери суспільного життя суспільства) воєнний стан, запроваджений внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації. Так, з-поміж ключових сфер, які потребують вирішення проблем забезпечення рівності прав і свобод жінок і чоловіків в Україні, варто назвати наступні, які набувають більшої актуальності в таких умовах:

- сфера забезпечення балансу прав жінок і чоловіків (в політичній, економічній сфері, сфері безпеки),

- сфера безпеки і оборони (зокрема, питання доступу та умов проходження військової служби; протидії насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом тощо).

Так, «Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року», затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р спрямований на забезпечення: участі жінок у прийнятті рішень, постконфліктного відновлення і перехідного правосуддя (тобто стосуються сфери забезпечення балансу прав жінок і чоловіків); стійкості до безпекових викликів; протидії насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом (стосуються сфери безпеки і оборони); посилення інституційної спроможності виконавців Національного плану (тут мова йде власне про спроможність запроваджених державою механізмів виконувати своє функціональне призначення) [3].

Однак варто зауважити, що питання гендерної рівності частіш за все мають суб'єктивне забарвлення. Скажімо, ставлення до проявів сексизму або ж сексуальних домагань переважно є індивідуалізованими і не завжди можуть однозначно трактуватись. Безспірними проявами порушення принципу гендерної рівності є переважно випадки грубого і очевидного порушення законодавства: відмова у працевлаштуванні з гендерно обумовлених мотивів, фізичне насильство тощо.

Так, за результатами опитувань, що проводились в перші місяці повномасштабної війни в Україні респондентам ставили питання «чи стикалися вони особисто з дискримінацією або упередженнями з початку повномасштабної війни. Більшість опитаних не назвали таких випадків. Серед тих, хто розповіли про такий досвід, найчастіше траплялися відповіді, пов'язані з гендерною ідентичністю» [4, с. 16–17]. Таким чином, можемо зауважити, що навіть при наявності певних проблем, що свідчать про прояви гендерної нерівності, самі учасники таких відносин не завжди ідентифікують їх як такі, що спричиняють шкоду їх правам. З іншого боку, самі по собі проблеми, які виникають в умовах воєнного стану, переважно обумовлені кризами, що виникли в суспільстві: в соціальній, економічній та інших сферах. Наприклад, у той час як багато чоловіків втратили роботу, проходять військову службу або загинули внаслідок бойових дій, жінки опановують нові для себе ролі та працюють на декількох роботах, щоб компенсувати втрачений сімейний дохід. Однак такий стан речей обумовлений не вадами правового регулювання у антидискримінаційній сфері, а об'єктивно зумовленими причинами, які не можуть існувати в умовах мирного існування суспільства.

Отже, питання забезпечення гендерної рівності передовсім повинно лежати в площині підвищення загального рівня правової культури, неухильного дотримання основоположних принципів права. Тобто за умови загальносуспільного визнання принципу загальної рівності, формування свідомого ставлення до нього як на ідеологічному рівні та у сфері правозастосування, так і на рівні побутового сприйняття, може бути забезпечено максимально повне його втілення у життя. І в даному випадку питання паритетного ставлення до жінок та чоловіків є однією із складових високого рівня розвитку масової правосідомості, важливою умовою досягнення загальносуспільного добробуту.

Література:

1. Кругова С.С. Конституційно-правове забезпечення гендерної рівності в Україні : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). К., 2021. 226 с.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#n248>

3. «Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року», затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#n14>

4. Перші дні повномасштабної війни в Україні: думки, переживання, дії. Перші результати дослідження. Cedos, 36 с. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/pershi-dni-povnomasshtabnoyi-vijny-v-ukrayini.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ОСВІТІ ТА ВИХОВАННІ

Возна Л. Б.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Мельник О. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення та управління персоналом
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Забезпечення рівних можливостей в освіті стає пріоритетом суспільства.

Питання гендерної рівності в українській системі освіти, де можна знайти яскраві приклади гендерної дискримінації від дитячого садка до вищої освіти є неабияк актуальним.

Підписавши міжнародні документи, які зумовлюють гендерний підхід і визнають його як найефективніший у разі створення й виконання національних програм, Україна зобов'язалася гарантувати рівність, розвиток і справедливість в країні, регіоні, світі, керуючись гендерними ідеями соціальної рівності.

Рада Європейського Союзу зобов'язана боротися з усіма формами дискримінації за ознакою статі; принцип гендерної рівності визнано основоположним правом співтовариства ЄС. Досягнення гендерної рівності є ключовим елементом у реалізації місії Ради Європи, суть якої – захищати права людини, підтримувати демократію та забезпечувати принцип верховенства права. Гендерна рівність передбачає рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя. Так само вона означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними [1].

Незважаючи на те, що постулат рівних можливостей займає високе місце в списку офіційних пріоритетів, після кількох років політичної трансформації все ще важко знайти приклади його повної реалізації. Шлях від законодавчих та інституційних змін до соціокультурних змін тривалий і обтяжливий, а зміна суспільної свідомості – процес поколінь. Для підтримки такого процесу потрібні системні рішення. З іншого боку, система загальної освіти видається найкращим інструментом для формування просоціальних установок майбутнього покоління, для виховання. Звісно, за умови, що вона сама не є платформомою, на якій процвітають соціальні нерівності – а такою, на жаль, виглядає сучасна українська шкільна реальність.

Загалом, проблематика гендерних стереотипів в освіті є доволі дослідженою як у вітчизняній (у тій чи іншій мірі цю тему у своїх працях вивчали такі вітчизняні спеціаліст(к)и, як С. Вихор, Т. Говорун, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Плахотнік, О. Цокур та ін.), так і, особливо, у міжнародній науковій думці (М. Calvanese, P. Campbell, M. Favara, C. Grey, A. Ifegbesan, M. Sadker, J. Tiedemann, M. White та ін.)

Питання гендерної рівності в школах є цікавим прикладом для всіх, хто причетний до демократизації суспільного життя в Україні. Суперечливий і багатогранний, він дає змогу поглянути на процес формування стереотипів, що визначають соціальну реальність [2].

Дім, садочок і школа

З дитинства хлопчики та дівчатка використовують гендерні стереотипи.

Гендерні стереотипи – загальні уявлення й очікування того, якими мають або ж не мають бути чоловіки та жінки; про їх ролі в суспільстві чи особисті якості. Гендерні стереотипи – це спрощені описи «чоловіка-чоловіка» та «жінки-жінки», які поділяють суспільство загалом і є результатом виховання та соціалізації в цьому суспільстві. Багато гендерних стереотипів функціонують як соціальні норми. Це означає,

що стереотипні судження визначають атрибути, які вважаються бажаними для кожної статі [3].

Згідно з дослідженнями, діти також створюють свій стереотипний образ – жінки вони приписують тепло, доброту та роботу вдома, а чоловікові – силу, витривалість та напористість.

Зокрема школа має значний вплив на формування гендерного іміджу. Сучасна школа постає як інструмент масового поширення соціальної нерівності, і водночас – інструмент, що працює відповідно до суспільного ладу і для його блага. Водночас їх значною мірою підтримує пасивність і відсутність заохочення до подолання традиційних моделей з боку батьків і вчителів.

Шкільній системі не вдається уникнути відтворення гендерних стереотипів, які відтворюються на різних рівнях студентського життя, починаючи від змісту навчальної програми, через взаємодію з навчальним закладом та іншими учасниками системи. Достатньо лише побіжно проаналізувати шкільні підручники: вони сповнені стереотипних уявлень про зразкову господиню та батька – главу сім'ї, їхні соціальні та професійні ролі.

Згідно із аналізом візуального освітнього простору, наочні матеріали мають гендерну забарвленість у бік чоловічої статі.

"Наочні матеріали, які розміщуються в кабінетах української мови та літератури, на портретах ми можемо побачити лише Лесю Українку. Треба додати портрети тих же письменників, письменниць ХХ–ХХІ століття. Тобто осучаснити візуальний простір".

Попри великі досягнення у сфері гендерної рівності в Україні, сьогодні підручники переповнені багатьма стереотипами. Це стосується і гуманітарних, суспільнознавчих дисциплін, так і підручників з математики, де мама робить якусь роботу з кухнею, натомість, тато ремонтує машини і таке інше [4].

Але не тільки зміст підручників увічне спотворене бачення світу. Статеві поділи також відтворюються та зберігаються на інших рівнях шкільного життя. Сильне розрізнення дітей за статтю відбувається на технічних заняттях, коли дівчата вчать шити та готувати, хлопчики – слюсарну чи основи теслярської справи. Дискримінація дівчат також стосується доступу до комп'ютерів та ІТ-знань, трапляються ситуації, коли для дівчат організуються уроки домашнього завдання, а хлопчики паралельно вивчають інформатику.

Спортивні заходи є найбільш відокремленими. Різниця ролей дуже помітна, особливо в молодшому шкільному віці, що зумовлює різний ступінь фізичної активності хлопців і дівчат, і що найгірше, різницю у вірі у власну фізичну форму

Період подальшого навчання демонструє послідовні міжгалльні розбіжності. Зростають диспропорції інтересу до науки серед хлопців і до гуманітарних наук серед дівчат. Сприйняття об'єктів як типово чоловічих чи жіночих створює механізм соціальної стигматизації людей, які ламають такий стереотип. Загалом інформатику все ще вивчає значно менше дівчат, ніж хлопців, тоді як гуманітарні науки, педагогіку, культурологію, також медичну та соціальну політику, значно менше хлопців.

Стать: освіта і наука в Україні

У закладах вищої освіти (ЗВО) на початок 2021/22 навчального року навчалось 90,4 тис. студентів, з них більше жінок, ніж чоловіків: 54% і 46% відповідно.

Уважніший погляд на статистику показує, що за останні 5 років відсоток жінок з вищою освітою зріс (з 52.7% за 2017р. проти 54% за 2021 р.) і вони випередили чоловіків у цій конкуренції. Однак, незважаючи на прогрес у цій сфері, принцип рівних можливостей у доступі до освіти, передбачений українським законодавством, на практиці досі не реалізується повною мірою. Основною причиною нерівного доступу жінок і чоловіків до освіти є економічні проблеми, пов'язані з гендерними стереотипами. *Експерти руху EdCamp Ukraine і Міністерства освіти і науки у звіті “Навчати і навчатися: як і куди зростати українському вчителю” зафіксували відмінності у професійному розвитку залежно від статі: чоловіки-педагоги вказували на те, що їхнє професійне зростання було профінансовано школою дещо частіше (20,9%), аніж це вказали жінки (13,6%). А найбільшим бар'єром, який заважає професійному зростанню, вчительки назвали брак часу через сімейні обов'язки.* Водночас самі жінки вважають, що заробляти на життя повинен чоловік, тому їм не потрібно мати кращу освіту [5].

За статистичними даними, у загальноосвітніх школах навчається приблизно на 1/3 більше дівчат, ніж хлопців, на відміну від професійно-технічних. У технікумах більше хлопців, у школах медичного профілю однозначно більше дівчат. У загальноосвітніх школах гендерна диверсифікація учнів проявляється в профільних класах. Мовні та гуманітарні науки явно фемінізовані, тоді як у математики, фізики та біології та хімії, як правило, домінують хлопчики.

В Україні, станом на 2022 рік приблизно 70% вчителів – жінки. Натомість чоловіки частіше обіймають посади директорів шкіл. Такий образ спільноти жінок як підлеглих одному чоловікові лише увічне стереотипи чоловіка, природно схильного до влади, і жінки як просто виконавця наказів.

Українська школа, як і українська родина, все ще більше патріархальна, ніж партнерська. Професія вчителя наділена низьким соціальним престижем, що призводить до дуже низької заробітної плати. Проте чим вищий рівень управління освітою, тим вищий відсоток чоловіків.

Жінки переважають у вищій освіті. Наразі, станом на початок 2021/22 навчального року понад 54% випускників вищих навчальних закладів є жінками, їхній відсоток вивчення математики та статистики складає (приблизно 64,7%). Вони також все частіше обирають управління і адміністрування, і складає 63,5%, що свідчить про те, що вони готові будувати свою кар'єру у ворожому конкурентному середовищі. [6]

Ця зміна поколінь має велике значення для рівності, оскільки, з одного боку, ці молоді жінки будуть майбутніми менеджерами, а з іншого боку, коли деякі з них стануть матерями, вони, ймовірно, «передадуться» своїм дітям як активні жінки.

Потреба змін

Вже зроблені важливі кроки до подолання гендерних стереотипів в загальноосвітніх школах та ЗВО, зокрема, був прийнятий у грудні 2021 року новий закон про підручники, який передбачає можливість проведення повторної експертизи підручників та студентської гендерної експертизи, проте цього не достатньо.

Постулати, насамперед, неурядових організацій щодо покращення стану гендерної рівності можна розділити на кілька чутливих сфер: попередження та покарання за насильство, освіта, економіка та ЗМІ. У сфері освіти рекомендовано створити єдиний критерій для оцінки підручників, затверджених Міністерством національної освіти з точки зору рівності, а також скасувати обмеження для вступу до військових, поліцейських та інших шкіл, які обмежують їх доступність жінкам.

Підхід, орієнтований на освіту, є важливим компонентом стратегії політики гендерної рівності. Важливо розглядати освітній сектор як потенційну відправну точку для боротьби зі стереотипами, які зберігають гендерну нерівність у суспільстві.

Необхідно запроваджувати:

1. Структурну рівність у вчительській професії, тобто сприяння рівноправній участі жінок і чоловіків на всіх рівнях освіти та за всіма спеціалізаціями вчительської професії. Актуальним є питання індексації заробітної плати в контексті освітньої реформи. Також слід враховувати можливість цільового залучення чоловіків на вчительській професії.

2. Зміна гендерних ролей і стереотипів у шкільних програмах і професійній підготовці вчителів. Беззаперечною необхідністю є усу-

нення шкідливих гендерних стереотипів із навчальних матеріалів і шкільних програм, а отже, рецензування та оцінка шкільних підручників. та навчальні матеріали з гендерної точки зору. З цього ж боку слід аналізувати і позакласну роботу, і діяльність студентських рад.

Більше того, дослідження у сфері соціокультурної гендерної ідентичності мають з'явитися у вищій освіті. Лише системні зміни є єдиним ефективним методом масового усунення упреждень.

4. Участь батьків у вихованні. Хоча роль батьків у вихованні є безперечною, вона має бути цілеспрямованою, щоб забезпечити рівноправну участь обох батьків у всіх аспектах виховання дітей.

Лише комплексні дії щодо гендерної рівності зрештою призведуть до змін у людській свідомості. Це станеться не відразу і навіть не в якийсь осяжний період часу, але рано чи пізно розуміння проблеми і вирішення її в цілому принесе результати.

Література:

1. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 pp. / <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>

2. Mazurkiewicz, G., Kształcenie chłopców i dziewcząt – naturalny porządek, nierówność, czy dyskryminacja?, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Kraków 2005, s.14.

3. <https://nashkiev.ua/life/genderni-steretipi-zvidki-voni-berutsya-ta-yak-z-nimi-borotysya>

4. <https://suspilne.media/206489-u-pidrucnikah-ne-moze-buti-diskriminacii-gendernij-audit-u-skolah-na-dnipropetrovsini/>

5. <https://nus.org.ua/articles/osvita-suto-zhinocha-sprava-abo-navishhcholoviky-u-shkoli/>

6. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТ. 126-1 КК УКРАЇНИ: ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Гловюк І. В.

*заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін*

Інститут права

*Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Обмежувальний припис, згідно п. 7 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Рішення стосовно такого припису приймається судом з порядку ЦПК України. Застосовні такі обмеження до кривдника: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб (ч. 2 ст. 26 Закону).

Нерідкими є ситуації, коли наявність ризиків для застосування обмежувального припису обґрунтовується через кримінальні провадження, у тому числі документи, які свідчать про звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення кримінальних правопорушень кривдником.

Проте, однакової практики щодо використання цих фактичних даних судами немає.

Наприклад, було зазначено: Верховний Суд виходить з того, що звернення заявника до органів поліції, служби у справах дітей та внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не підтверджують факт вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства,

що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом № 2229-VIII [1]; що «внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не підтверджують факт вчинення домашнього насильства, не є доказом вини у вчиненні кримінального правопорушення, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вини не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст.62 Конституції)» [2]. Без сумніву, з позицій дії презумпції невинуватості, кривдник до вироку суду є невинуватим у вчиненні домашнього насильства, проте, факти, викладені у заяві, додатки до неї можуть бути використані при вирішенні у цивільно-процесуальному порядку справ про видачу і продовження обмежувального припису.

Також ВС при тому, що колегія суддів погодилась із висновками судів попередніх інстанцій, що самі по собі звернення до правоохоронних органів не свідчать про вчинення домашнього насильства, було вказано: «на підтвердження необхідності видачі обмежувального припису заявник надала судами копію витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань відповідно до якого 01 липня 2020 року за її заявою поліцією зареєстроване кримінальне провадження щодо вчинення відносно неї кримінального правопорушення передбаченого частиною першою статті 125 КК України (легкі тілесні ушкодження). Однак судами не було з'ясовано який статус ОСОБА_2 мав у вказаному кримінальному провадженні, у тому числі на час прийняття апеляційним судом постанови від 29 вересня 2020 року, чи було повідомлено йому про підозру у вчиненні даного кримінального правопорушення та на якій стадії перебуває розгляд кримінальної справи» [3], що свідчить про врахування даних про рух кримінального провадження при вирішенні питання про видачу обмежувального припису. Проте, з позицій презумпції невинуватості навіть рух провадження, крім, звісно, набрання вироком законної сили, теж значення не має. Разом з тим, вирок, який набрав законної сили, став одним з факторів, завдяки яким суди дійшли висновку, що кривдник не усвідомлює серйозності негативних наслідків своїх дій, продовжує агресивні дії по відношенню до заявниці, не бажає змінювати свою поведінку [4]; що існує обґрунтований ризик продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення щодо постраждалої особи, і такі ризики є реальними [5].

Крім того, слід звернути увагу на ще один аспект проблематики. У разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 10 ст. 26 Закону). Таким заходами є обмежувальні заходи [6, с. 72–104]. Відповідно, у постанові ВС зазначив, що оцінці ризиків відповідно до Закону № 2229-VIII апеляційному суду слід чи є наразі необхідним тимчасове обмеження прав та/або покладення на ОСОБА_2 обов'язків передбачених статтею 26 Закону № 2229-VIII та чи не застосовувались до нього подібні обмежувальні заходи у кримінальному провадженні № 12020180180000749 відповідно до положень частини шостої статті 194 КПК України або статті 91-1 КК України [3]. Отже, застосування обмежувальних заходів має впливати на вирішення питання про правообмеження для кривдника у аспекті обмежувального припису.

Отже, питання використання даних щодо кримінальних проваджень у цивільних провадженнях щодо видачі обмежувальних приписів є багатоаспектним, і мають бути враховані такі фактори: наявність посилань заявників на внесення відомостей до ЄРДР та наявність кримінальних проваджень; наявність кримінального провадження, навіть якщо кривдник повідомлений про підозру, в силу презумпції невинуватості не може розглядати як доказ ризику домашнього насильства сам по собі, проте, фактичні дані, на які посилається заявник, мають бути оцінені судом; вироки, які набрали законної сили, мають бути враховані судом при вирішенні питання про обмежувальний припис; при оцінці ризиків має бути враховано, чи застосовані до кривдника обмежувальні заходи, передбачені КК України та КПК України.

Література:

1. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88137887>
2. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98789126>
3. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95344661>
4. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88048119>
5. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95066994>
6. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька,

І. Гловюк та ін. ; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРОТИДІІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Горбунова К. В.

викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства

факультету № 1

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Сучасні реалії сьогодення дають право стверджувати, що значна частина українських сімей страждають від домашнього насильства, що стає неабиякою проблемою всього українського суспільства. Наша країна, переживає на даний час негативні соціальні процеси, які прямопропорційно впливають на кризові зміни в сім'ях, де жертвами найчастіше стають жінки та діти. Неспроможність самостійного припинення домашнього насильства, стає необхідністю до залучення органів опіки та піклування, працівників Національної поліції України, прокуратури, адвокатури та суддів, які є основними механізмами припинення та попередження домашнього насильства.

Проблематиці якісної підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству наукові праці присвятили вчені, які вважають, що саме від якості підготовки фахівців безпосередньо залежить ефективність виконання завдань, які покладаються на суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема: О.В. Ковальова, О.М. Дубенко, А.Б. Блага та ін. Однак, використання застарілих форм та методів підготовки фахівців знижує ефективність їх реагування на випадки домашнього насильства. Крім того, відсутність комплексного підходу до вирішення досліджуваної проблематики призводить до невідомості законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, незабезпечення прав постраждалих осіб та відсутності відповідальності кривдників [1, с. 304].

Так, положеннями ч. 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за

ознакою статі» [2] визначається механізм взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Зазначений механізм спрямований на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання та ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Крім того, державна політика України у цій сфері реалізується у декількох напрямках, зокрема: 1) запобігання домашньому насильству; 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки; 5) надання всебічної допомоги постраждалим особам та затвердження ненасильницького характеру приватних стосунків [3].

Отже, в процесі якісної підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, на нашу думку, необхідно звернути увагу на положення пояснювальної доповіді до Стамбульської Конвенції, де чітко зазначено, що слід забезпечувати неперервність відповідного навчання та подальший контроль над відповідністю застосування надбаних умінь, відповідна підготовка повинна підтримуватися й підкріплюватися чіткими протоколами й науково-методичним забезпеченням, якими встановлюються стандарти для працівників у відповідних сферах [4, с. 100].

Не можна не погодитися з думкою О.В. Ковальнової, яка пропонує дворівневу систему підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а саме: базовий (первинний) рівень підготовки та посиленій (періодичне підвищення кваліфікації фахівців, міжвідомчі тренінги, тощо) [5, с. 23].

Так, проходження базового рівня навчання має стати обов'язковим етапом підготовки для фахівців, для яких саме запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознакою статі є професійним обов'язком. Особи, які пройшли зазначений етап підготовки, зобов'язані періодично проходити спеціальні програми підвищення кваліфікації з даної тематики, а також міжвідомчі тренінги, спрямовані на удосконалення взаємодії з іншими суб'єктами запобігання та

протидії домашньому насильству. Крім того, позитивну тенденцію для якісної підготовки спеціалістів у досліджуваному напрямку, можуть відігравати створення тренінгових центрів з питань запобігання та протидії домашньому насильству, діяльність яких буде скоординована на розкриття загальних питань проблематики домашнього насильства, за участю досвідчених практичних працівників.

Для того, щоб винайти алгоритм підвищення ефективності діяльності суб'єктів з питань запобігання та протидії домашньому насильству необхідно узагальнити проблеми, що стримують діяльність державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а саме: 1. Малодоступність до послуг у наданні допомоги та захисту постраждалим особам, відшкодуванні шкоди, завданої домашнім насильством; 2. Відсутність безпечного житла для постраждалих від домашнього насильства; 3. Низький рівень безпеки постраждалих і свідків; 4. Нескоординованість між співробітниками різних секторів, що задіяні у діяльності щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 5. Недостатній рівень обізнаності та можливості підвищення кваліфікації фахівців у сфері запобігання та домашньому насильству; 6. Недоукомплектованість фахівцями та високий рівень навантаження на спеціалістів [6, с. 146–147].

Аналізуючи проблемні напрями діяльності державної політики, необхідно звернути увагу, що для якісної підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству або усунення будь-яких проявів насильства, необхідно:

- по-перше, використовувати інноваційні форми та методи навчання фахівців з залученням практичних діячів,
- по-друге, створити спеціалізовані тренінгові центри, забезпечити безперервність навчання та контроль за здійсненням надбаних умінь,
- по-третє, удосконалити тісну та скоординовану співпрацю представників різних органів та підрозділів запобігання та протидії домашньому насильству по кожному окремому випадку, базуючись на єдиних стандартах розуміння проблематики домашнього насильства,
- по-четверте, визнати домашнє насильство суспільно небезпечним проявом, до якого суб'єкти, що здійснюють заходи запобігання і протидію домашньому насильству повинні ставитися з повагою, розумінням, небайдужістю та забезпеченням конфіденційності,
- по-п'яте, забезпечити ефективну організацію взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашнього насильства з засобами масової інформації, громадським об'єднаннями, неурядовими організаціями.

Домашнє насильство під час воєнного стану в Україні набирає своїх обертів: напруга у суспільстві, втрата роботи та житла, все це призводить до загострення ситуації. У зв'язку з цим, підвищення рівня

навчання фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та виведення на новий більш вдосконалений рівень підготовки вказаних спеціалістів, сприятимуть подоланню та зниженню рівня домашнього насильства у сучасній державі.

Література:

1. Ковальова О. В. Дубенко О. М. Використання інноваційних методів підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: досвід Одеського державного університету внутрішніх справ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 303–310. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.53>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 5. Ст. 35. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019, ВВР, 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

4. Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>

5. Ковальова О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильство за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення. *Міжнародна науково-практична конференція*. С. 23.

6. Блага А. Б., Тунтула О. С., Кочеміровська О. О. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навчальний посібник. 2021. С. 146–147.

УЧАСТЬ ЖІНОК В ПОЛІТИЦІ ТА ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Дацюк Т. К.

кандидат історичних наук,

*доцент кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін*

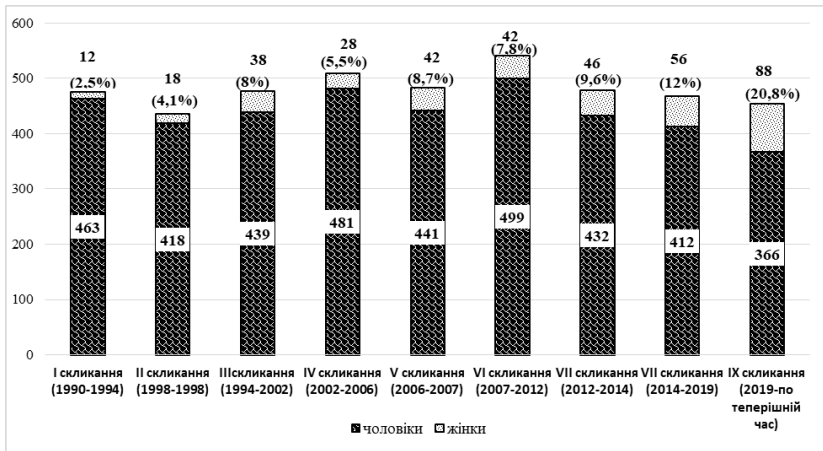
Криворізький навчально-науковий інститут

*Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Україна – держава, що має найбільш яскраву та суперечливу історію змін з усіх пострадянських республік. Відроджуючи національні традиції та основи, з одного боку, спрямована на європейські цінності та свободи, з іншого, вона повинна адаптувати свідомість громадян, законодавство, уклад життя, економічні процеси до нових умов з метою руху держави та побудови суспільства рівних умов та можливостей для кожного.

Жінки, як і раніше, є недостатньо представленими в політичній і економічній сфері. Кількість європейських країн, в яких жінки досягли вищих політичних посад, можна перелічити на одній руці. По всій Європі тільки одна з п'яти міністрів є жінкою. Серед членів національних парламентів показник не набагато кращий. В бізнесі лише 3% жінок є президентами правління у великих компаніях. ЄС усвідомлює необхідність сприяти встановленню гендерної рівності в процесі прийняття рішень і застосовує різні заходи для підтримки цього процесу

Перше скликання Верховної Ради вже незалежної України (яке було й останнім скликанням Верховної Ради УРСР) налічувало лише 12 жінок, що становило 2,5% від усього депутатського складу. Поступово цей показник зростав, уже у 2012 році частка парламентарок була:

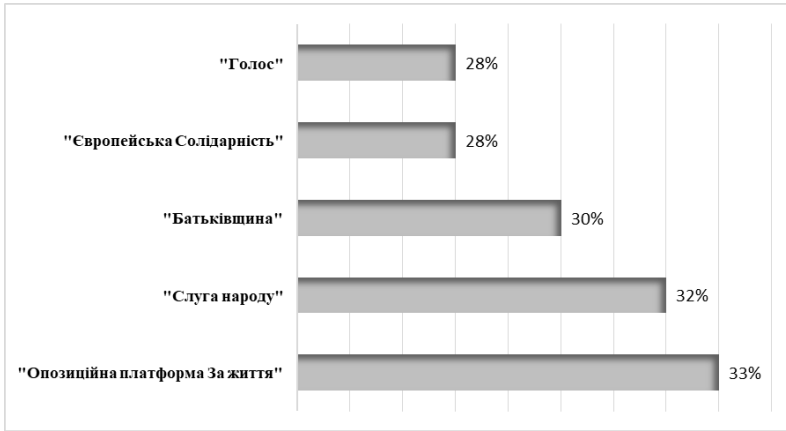
Рис. 1. Гендерний склад Верховної Ради України у 1990–2021 роках [1]

Верховна Рада України схвалила закон про добровільну 30% гендерну квоту. Проте на парламентських виборах у 2014 році тільки третина зареєстрованих партій дотрималася цієї норми.

Якщо до 2016 року жінки становили половину всіх депутатів місцевих рад, то після місцевих виборів 2020 року ця цифра зменшилася до 36%. І це при тому, що на останніх місцевих виборах гендерна квота становила вже 40%, а в кожній п'ятірці виборчого списку мало бути принаймні дві жінки.

Співвідношення чоловіків і жінок серед членів парламенту та членів місцевих рад протягом 2000–2012 років указувало на незначні коливання до парламентських виборів 2019 року,.

У Верховній Раді ситуація дещо змінилася під час виборів 2019 року. Майже всі політичні партії дотрималися 30-відсоткової гендерної квоти. А найбільша частка жінок у списках партій сягала 33% (рис. 2).

Рис. 2. Представництво жінок у списках партій на виборах до Верховної Ради України 2019 року [1]

Під час формування списків партії намагалися дотримуватися гендерного балансу, однак до парламенту було обрано більше чоловіків, і тому гендерний баланс виявився порушеним.

"Слуга народу" мав у партійному списку 65 жінок, що складає трохи більше ніж 32% від загальної кількості кандидатів у списку

"Європейська солідарність" має намір провести в парламент 29 жінок (28% списку).

Партія "Голос" серед 176 кандидатів має 49 жінок. Це майже 28% списку.

У списку "Батьківщини" з 206 осіб – 61 жінка, це майже 30%

У списку "Опозиційної платформи – За життя" – 60 жінок з 184 кандидатів, що становить майже 33% [2].

Жінки – навіть не третина, а лише 20,8% усіх депутатів Верховної Ради України. Для порівняння:

Більше 50% жінок депутатів у парламенті лише в двох країнах – Болівії і Руанді.

До Європейського парламенту (станом на 2019р.) обрано більше жінок, ніж будь-коли раніше: частка жінок-членів Європарламенту зросла з 36% п'ять років тому до приблизно 39%, або 286 з 751 місць,

Парламенти з найбільшим представництвом жінок у світі – Руанда (61,3%), Куба (53,2%), Болівія (53,1%), Мексика (48,2%) і Швеція (47,3%). Світовий показник для національних парламентів становлять 24% [3]. На посади міністрів жінкам потрапити ще важче. Україна в 1980 році підписала **Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок**, відповідно до якої в уряді має бути не

менше 30% представників однієї статі [4]. Натомість протягом перших 25 років незалежності кількість жінок у Кабміні не перевищувала трьох, що, звісно, менше за квоту, запропоновану в Конвенції. Патріархальний устрій уряду зрушила Юлія Тимошенко, яка у 2005 році стала першою прем'єр-міністеркою України, а потім удруге обійняла цю посаду у 2007 році. Присутність жінок у Кабінеті Міністрів України стала помітнішою тільки після 2013 року. Вони почали займати крісла міністрів чи заступниць та впроваджувати реформи, з-поміж яких найвідомішими є медична реформа **Уляни Супрун**, освітня реформа **Лілії Гриневич** та створення **патрульної поліції Екою Згуладзе**. У 2016 році в уряді Гройсмана вперше в історії України 5 із 20 міністерських посад займали жінки, в уряді Гончарука – 6 із 17.

На сьогодні у **Верховній Раді України – 20,8% депутаток, а в уряді – із 21 міністра 5 жінки.** [5] Станом на жовтень 2019 року Україна посідає 102 місце серед 192 країн за представництвом жінок у роботі парламенту, – свідчать дані світової організації національних парламентів .

Наразі за цим показником Україна знаходиться між Хорватією та Марокко, що займають відповідно 101 та 103 позиції. Значні позитивні зрушення відбулися завдяки майже подвійному зростанню кількості жінок, обраних до головного законодавчого органу країни під час дострокових парламентських виборів. Так, у Верховній Раді VIII-го скликання було лише 11,6% жінок, тоді як у Раді IX-го скликання – вже 20,8%. Для порівняння, середній показник представництва жінок у національних парламентах країн Європи (членів ОБСЄ) становить 25,6%, у скандинавських країнах – взагалі 41,1%. [6].

Тож хоча Україна демонструє певні успіхи у цьому аспекті участі жінок у політичному житті, наявна ситуація все ж поки поступається середньоєвропейській практиці.

Література:

1. Жінки у політиці: як змінювалося їхнє представництво у владі незалежної України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhinky-u-vladi-henderna-kvota-nezalezhnist/31415103.html>.

2. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>.

3. Кількість жінок у парламентах світу. URL: <https://khoda.gov.ua/k%D1%96lk%D1%96st-deputat%D1%96v-zh%D1%96nok-u-parlamentah-sv%D1%96tu>

4. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_207

5. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/uryad-ta-organi-vladi/team>

6. Україна піднялася у світовому рейтингу представництва жінок у парламенті. URL: <https://womenua.today/ukrayina-pidnyalasya-u-svitovomu-rejtyngu-predstavnytstva-zhinok-u-parlamentii/>

ГЕНДЕРНА ЕКСПЕРТИЗА ПРЕСИ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Дубецька О. О.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
асистент кафедри журналістики*

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Наочний перегляд видавничої продукції для дітей у книжкових магазинах, кіосках із продажу періодики та на стендах із пресою у найбільших супермаркетах України може засвідчити, що випуск дитячої періодики у 2022 р. значно зменшився. Проте певну статистику можна отримати, ознайомившись із каталогом видань України «Преса поштою», зокрема зосередивши увагу на передплаті на друге півріччя 2022 р. [1]. В онлайн-ресурсі представлено 16 газет і 41 журнал для дитячої аудиторії, переважна більшість видань з'являється у світ українською мовою, три часописи мають українськомовний і російськомовний варіанти, один журнал виходить у світ польською мовою. Деяку періодику можна передплатити в комплекті. Отже, преса для «розумних і допитливих дітей» (так найчастіше позначають свою аудиторію редакції газет і журналів, наголошуючи на розважально-пізнавальному чи ігровому характері пресовидань) продовжує функціонувати в достатній кількості в інформаційному просторі України.

Для багатьох передплатників має значення й ціна: номер газети для дітей коштує від 40 («Календар / Календарь», Харків) і 42 коп («Капля», Дніпро) до 58.68 грн (двомісячник «Непосида», Харків), а журнали від 11 грн («Кто ты jesteś», Львів) і 14.90 грн («Вечірня казка», Львів) до 58.96 грн («Чарівна принцеса», «Барбі ТМ», Київ) і 65.00 грн («Розумашки», Київ). Відповідно, ціна повинна сприяти якісному змістовому наповненню, що сприяє вихованню в дитини морально-духовних і національно-патріотичних цінностей.

Виконуючи пізнавальну, навчальну й просвітницьку функції, періодика для дітей як чинник соціальної адаптації і суспільної комунікації певним чином має опиратися на положення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р., із подальшими змінами). Так, у статті 3 йдеться про «виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері», а також «захист суспільства від інформації, спрямованою на дискримінацію за ознакою статі» [2]. Подібні настанови прописані й у «Конвенції про права дитини» (ратифікована постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 р.), де в статті 29, пункт d, зазначено, що освіта має бути спрямована «на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок...» [3].

12 серпня 2022 р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки», де зазначено: «Гендерні аспекти все ще недостатньо враховуються під час формування та реалізації освітньої політики, що призводить до фемінізації зайнятості у сфері освіти, збереження гендерних стереотипів та наявності дискримінаційного змісту навчального контенту на всіх освітніх рівнях» [4].

Для з'ясування гендерних орієнтирів проведено вибірковий моніторинг сучасних видань для дітей в Україні за останні п'ять років. Варто відзначити, що функціонують газети і журнали, призначені окремо як для дівчаток («Абетка для дівчаток», «Барбі ТМ», «Візерунок у долонях», «Жасмин», «Одягалочка», «Чарівна принцеса»; в попередні роки – «Маленька Фея та сім гномів», «Selfie-няшки: розмальовка для стильних дівчат», «Маша в стране чудес», «Moxie girls and Me»), так і для хлопчиків («Юний моделіст-архітектор», «Юний моделіст – конструктор техніки», «Маленький розумник»); існує комплект для дівчаток і хлопчиків: «Візерунок у долонях» + «Веселий Саморобкін»; за назвою передбачено поєднання зацікавлень дівчаток і хлопчиків («Саша та Маша», «Я сам(а)»). Більшість пресовидань є нейтральними, спрямованими на загальну аудиторію дітей від від 1 до 3, від 2 до 5, від 4, 6 чи 8 років, дошкільнят і молодших школярів, підлітків, учнів 4–11 класів («Бедрик», «Веселі уроки», «Задавака», «Колобочок», «Крилаті», «Малятко», «Смайлик», «У світі казок», «Чарівний ліхтарик» тощо).

Нерідко преса для дітей сприяє засвоєнню стереотипів, сконструйованих суспільством. Серед них ті цінності, поведінкові

форми, що формують у дівчаток і хлопчиків уявлення про суспільні ролі. Таким чином, важливо, в якому контексті та в якій формі відображаються життєві реалії на шпальтах преси для дітей, які транслюються образи дівчинки й хлопчика, мами й тата, бабусі й дідуся, сестрички й братика, подруг і друзів; які ролі жінки й чоловіка підтримуються редакцією. Загалом більшість видань професійно і збалансовано враховують уподобання та інтереси аудиторії, використовуючи форми однини (*прочитай і запам'ятай, допомагай, допоможи, знайди, розглянь і визнач, розмалюй, спробуй порахувати*) або множини (*напишіть, летимо, складемо, розріжемо*). До своїх читачів редакції видань звертаються: *діти, малята, хлопчики й дівчатка, любі друзі*. Щоправда, трапляються лексичні прорахунки: в журналі для дівчаток поставлено запитання: «А ти вже *передплатив* на пошті?» («Маленька фея та сім гномів»); у спілкуванні з дівчатками й хлопчиками інколи зображають переважно хлопчиків (жарти, пізнавально-наукові публікації, завдання для «розумників», «клуб питайликів»), тому й пишуть: «коли твій друг...», «прийди до друга додому», «коли відповів на всі питання» (журнал «ВДГ»), «перші десять учасників», «якщо ти знайшов помилки» (журнал «Весела компанія») тощо.

Серед загальних стереотипів, що трапляються на шпальтах видань для дітей, – традиційні поведінкові та рольові правила, якими марковані вчинки жінок і чоловіків. Очевидно, що образ принцеси, феї, Барбі, Маші, Маринки, Даринки, Аліси, Насті, Ірини приміряють на себе дівчатка; вони, як правило, виховані, добрі, співчутливі, витончені та стильні леді, гарні господині й рукодільниці (про це свідчать навіть назви журналів і газет, адресованих дівчатам). Хлопчики можуть бути певною протилежністю: розбишаки, непослухи, споживачі домашнього затишку (найчастіше прибирають дівчатка, а хлопчики лежать на дивані, граються з комп'ютером чи майструють). Зрозуміло, що саме серед хлопчиків найбільше винахідників-умільців – конструкторів, архітекторів, моделістів, а також мандрівників, спортсменів, ерудитів. Скажімо, редакція часопису «Весела компанія» пропонує вікторину «*Найрозумніший, найуважніший*» (тільки хлопчики? Дівчатка, отже, не такі розумні й не настільки уважні?); у конкурсі «Знайди помилку» теж звернення чоловічого роду: «Якщо ти *знайшов* помилки, заповнюй купон...». Запитання редакції «Чи люблять тебе вчителі?» в журналі «ВДГ» чомусь також звернене до хлопців і при цьому аналізуються поведінка, навчання та настрої лише частини школярів («Взагалі я вчуся поганенько, але це не тому, що я дурний. Просто мені треба більше старатися», «Я не ботанік, але і не цілковитий “двієчник”», «Набрешу, що зайнятий», «Решту списую у заучок», «Взагалі ти міг

бути улюбленцем, якби не твоя повна байдужість» і т.д. Та коли йдеться про вирішення задач із математики (рубрика «Веселі підрахунки» в журналі «Карамельки»), то пропонується завдання: «Покажи учениць, які вирішили приклади неправильно» (на малюнку 6 дівчаток, хлопчики в класі відсутні); виникає підсвідоме враження, що тільки дівчатка неправильно вирішують приклади.

Ресурсом гендерно чутливої мови і толерантного спілкування з дітьми різного віку на шпальтах преси може бути нейтралізація граматичного роду на позначення особи жіночої або чоловічої статі (дівчинки чи хлопчика), отже, форма множини (діти, дітлахи, малята, хлопчики й дівчатка) певним чином допомагає уникнути некоректної комунікації дитячих видань із своїми потенційними читачами й читачками, порадиниками яких нерідко стають мамусі й татусі (а не виключно – мама), бабусі й дідусі (а не тільки – бабуся); в школі чи дитячому садку – вихователі й виховательки, вчителі й вчительки.

В Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні звертається увага медійників на врахування гендерно чутливих показників, розробляється концепція комунікації у сфері гендерної рівності, адже й досі відчутний «недостатній рівень обізнаності працівників засобів масової інформації з питань недискримінації», «відсутність нульової толерантності до дискримінації та насильства за ознакою статі», тому існує актуальна потреба у створенні «гендерно чутливих стандартів та путівників для медіа» [4]. Про існування і врахування таких стандартів мають бути обізнані й редакції, співробітники та автори періодичних видань для дітей в Україні.

Література:

1. Каталог видань України «Преса поштою» на II півріччя 2022 року (згрупований за темами). URL: <http://presa.ua/dlja-podpyschuka/katalogi-dlja-skachuvannja/> (дата звернення: 28.09.2022).

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

3. Конвенція про права дитини (1989). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 30.09.2022).

4. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2020 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

ГЕНДЕРНЕ ПРАВО ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПРАВА

Дудник Р. М.

кандидат юридичних наук,

*асистент кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Динаміка суспільних відносин зумовлює формування системи права, яка врегульовує дані суспільні відносини і характеризує зв'язок правової дійсності з ідеологічним, нормативним, інституційним та соціально-економічним векторами розвитку суспільства.

Встановивши європейський вектор розвитку, Україна обрала шлях забезпечення прав і свобод людини і громадянина, впровадження стандартів гендерної рівності чоловіка і жінки. В сучасному українському суспільстві відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального положення, національності, віку, статі [1, с. 52].

Будь-які значущі коливання суспільної думки щодо того чи іншого явища призводять до модифікації існуючої системи права: появи нових або виключення неактуальних її елементів. Так, резонанс щодо необхідності забезпечення рівних прав та можливостей людини незалежно від її гендерної приналежності, тобто урівняння в правовому полі чоловіків та жінок, що протягом останнього часу набуває все більшої активності та актуальності, зумовив появу специфічного гендерного права як самостійного елементу системи права.

Розглядаючи гендерне право як елемент системи права варто зазначити наступне.

Галузь права є найбільш складним утворенням у системі права, і, незважаючи на різноманітність думок щодо критеріїв поділу права на галузі, переважна більшість дослідників визнає домінуючу роль серед таких критеріїв за предметом і методом правового регулювання [2, с. 61].

Так, предметом правового регулювання гендерного права варто вважати суспільні відносини щодо встановлення засобів забезпечення рівності прав людини незалежно від статі. Так, наразі доцільно говорити про наявність розгалуженої системи відносин, що стосуються створення умов для врівноваження прав чоловіків та жінок. Однак, оскільки зрівнянню підлягають права різного порядку (сімейні, трудові, соціальні, тощо), забезпечення їх рівності не можна віднести до

конкретного виду відносин, що регулюються тією чи іншою галуззю права, при цьому гендерні відносини існують в тісній взаємодії з ними.

Правовий принцип рівності означає відсутність будь-якої нерівності чи обмежень прав особи та громадянських свобод. Його реалізація передбачає існування справедливого суспільного устрою, в якому політико-правові реалії забезпечують максимальне дотримання прав особи. У правовому аспекті гендерна рівність функціонує як складова загального принципу рівності [3, с. 467].

Таким чином, суспільні відносини щодо встановлення засобів забезпечення рівності прав людини незалежно від статі межують у другорядній ролі з усіма іншими відносинами, що є предметами регулювання інших галузей права.

Цікаво зазначити, що будь-який нормативно-правовий акт, що регулює суспільні відносини, обов'язково проходить через процедуру гендерно-правової експертизи, тобто розглядається через призму сутності гендерного права. Тому гендерне право знаходить своє відображення у кожній галузі права української системи права, оскільки без урахування основ гендерної рівності, забезпечення якої покладено в основу предмету гендерного права, жоден нормативно-правовий акт не може бути прийнятий та, як наслідок, застосований в межах правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Отже, гендерне право займає особливе місце в системі права, оскільки активно взаємодіє з іншими галузями права, та навіть впливає на формування їх нормативно-правового наповнення.

Показовим слід вважати також те, що, зокрема, через здійснення гендерно-правової експертизи створюється розгалужена система суб'єктів, що забезпечують суспільні відносини встановлення засобів забезпечення рівності прав людини незалежно від статі, що становлять предмет регулювання гендерного права. Так, кожен суб'єкт нормотворчої діяльності при розробці проекту нормативно-правового акту має слідувати положенням гендерного права, удосконалювати його, тим самим створюючи систему відповідних суспільних гендерних правових зв'язків.

Щодо методу правового регулювання гендерного права, то є доцільним вважати, що він характеризується імперативністю, оскільки основна ціль гендерного права – встановлення рівності прав незалежно від статі, а це, в свою чергу, варто трактувати як заборону дискримінації за статевою ознакою.

Разом з тим, варто зауважити, що заборона дискримінації не виключає існування певних відмінностей у правах і гарантіях їх здійснення, які зумовлені належністю людей до різних статей. В першу чергу такі відмінності викликані фізичними особливостями осіб чоловічої та

жіночої статей, які не можна не враховувати при врегулюванні тих чи інших відносин. Саме тому гендерне право покликане не просто урівняти в правах та свободах чоловіків та жінок, а й у разі об'єктивної неможливості такого урівняння – передбачити випадки, в яких допустима відмінність між правомочностями осіб різних статей.

Все вищевикладене доводить, що гендерне право заслуговує вважатись окремою галуззю права, що займає своє місце в системі права України, та є невід'ємною частиною належного функціонування суспільства в правовому просторі.

Література:

1. Паламарчук Н. О., Кришня Т. О. Особливості гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку України та світу. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2017. № 47. С. 48–53.

2. Саннікова М. Комплексні галузі права: до постановки питання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4(79). С. 59–64.

3. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464–471.

ГЕНДЕРНІ «НЕРІВНОСТІ» В ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ

Євдокименко І. М.

кандидат наук із соціальних комунікацій,

асистент кафедри історії журналістики

Навчально-науковий інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

На початку ХХІ століття, не зважаючи на те, що українські жінки вже обіймають керуючі посади, працюють у політиці, служать на війні та досягають неймовірних висот у будіванні власної кар'єри, наш світ ще залишається дуже далеким від гендерної рівності.

Представниці жіночої статі, які нині є визнаними та успішними не тільки у власній країні, а й по усьому світу, аби досягти своєї мети, мали працювати більше за колег-чоловіків, постійно доводити родині,

керівництву та собі, що вони мають право на ці високі посади та високу заробітну платню. Адже гендерна рівність – це, передусім, про справедливість, однаковий доступ до ресурсів і влади.

Згідно з даними дослідження «Жінки і чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017-2020», проведеного Українським центром суспільних даних, 59% усіх керівних посад займають чоловіки, в той час, як жінки займають 41%. Переважна більшість чоловіків працює на керівних посадах в абсолютній більшості галузей економіки. Жінок-керівників більше лише в галузі освіти, здоров'я, державного управління та соціального страхування, зокрема, 73% керівників та 72% ФОПів в освіті є жінками [1, с. 50].

Проблема гендерної рівності у вищій освіті є дуже важливою, але, досі ще маловивченою. Переважно, коли досліджують гендерний вимір освіти, то звертають увагу на її зміст, рідше форми і способи навчання. Але майже не згадується, що освіта як така, в тому числі і вища, є гендерованим соціальним інститутом, тобто гендерна складова присутня у процесах, практиках та ідеологіях, а найголовніше, у розподілі влади, які визначають функціонування цієї сфери. А тому, певною гендерною нерівністю можна вважати порушення прав щодо рівного доступу до соціально-економічних благ залежно від статі.

Спробуємо, для початку, поглянути на кількість жінок у сфері освіти загалом. Згідно з даними державної статистики, може скластися враження, що сфера освіти – це суцільне «жіноче царство», у якому, на усіх її рівнях панують жінки. Кожна десята працююча жінка зайнята у сфері освіти, тоді як відсоток чоловіків становить лише 2,8%. Треба зазначити, що у вищій освіті кількість чоловіків та жінок є більш-менш рівномірною – зі 158,5 тис. викладачів ВНЗ III-IV ступенів жінки складають 52,4% [2].

Попри те, що освіта є однією з найбільш фемінізованих галузей, очільниками Міністерства освіти та науки України, ще з радянських часів і до 2016 року були виключно чоловіки. З квітня 2016 року на посаді міністерки попрацювала трохи більше трьох років Гриневич Лілія, з вересня 2019 року її змінила Новосад Ганна. Зовсім не тривалий термін виконувала обов'язки міністра освіти і науки України Мандзій Любомира (25 березня 2020 – 25 червня 2020).

За даними освітніх реєстрів, опублікованих Міністерством освіти і науки України на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, станом на вересень 2022 р. в Україні зареєстровано 662 заклади вищої освіти [3]. Категорії безпосередніх керівників закладів вищої освіти відповідають посади ректора, проректора, президента, начальника чи директора, які діють у межах своїх повноважень.

Найвищі місця в консолідованому рейтингу вищих навчальних закладів України згідно з даними інформаційного ресурсу «Освіта.ua» у 2022 році посіли: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Сумський державний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника [4]. На прикладі визначених класичних закладів вищої освіти України спробуємо проаналізувати гендерні розмежування у розподілі влади.

У процесі аналізу з'ясувалося, що з 10 представлених топових українських університетів посаду ректора займає лишень одна жінка – Тетяна Кагановська, українська правознавиця, докторка юридичних наук, професорка Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Можливо не зовсім етично з нашого боку, але варто звернути увагу й на те, що вона також є донькою экс-мера Харкова Євгена Кушнарьова.

Серед 53 осіб, що працюють проректорами у цих закладах вищої освіти – 15 жінок та 38 чоловіків. Зокрема, 3 представниці «прекрасної статі» були обрані на посади перших проректорок, що дає їм найвищі повноваження в закладі у разі відсутності ректора. Певна гендерна рівність проректорських посад досягнута у Київському та Донецькому університетах, відповідно – 5 з 9 та 2 з 4. Щодо сфери їхнього впливу, то це, переважно, відповідальність за наукову, навчальну та виховну роботу, зв'язки з громадськістю, соціальні та гуманітарні питання.

В межах цих класичних університетів діють структурні підрозділи (інститути, факультети, кафедри), які провадять навчальний процес в галузі журналістики.

Зокрема, Навчально-науковим інститутом журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка керує директор – Володимир Різун у тандемі зі своїми трьома заступниками. Жінки у керуючому складі інституту відсутні. У Львівському університеті факультет журналістики очолює чоловік, посади двох його заступників розподілені рівномірно між чоловіком і жінкою. У Харківському університеті журналістика викладається в межах філологічного факультету. Виконуюча обов'язки декана – Чекарева Євгенія. Із трьох її заступників, за навчально-методичну та виховну роботу відповідають жінки. У Кієво-Могилянській академії при факультеті соціальних наук та соціальних технологій працює Могилянська школа журналістики.

Очолує цю школу – Федченко Євген. Про його заступників жодної інформації на офіційному сайті закладу немає. Факультетом журналістики, реклами та видавничої справи Одеського університету керує жінка. Її єдиною заступницею з навчальної та виховної роботи також є жінка. У Сумському університеті журналістика представлена в межах факультету іноземної філології та соціальних комунікацій. Деканом факультету є Сушкова Олена, що має найбільшу кількість заступників – 11 осіб, з них – 7 жінок. На філологічному факультеті Чернівецького університету відповідальним є Бунчук Борис. Допмагають йому у роботі 2 заступники та 1 заступниця. Факультет інформаційних та прикладних технологій Донецького університету, де навчають і професії журналіста, з трьох заступників декана Баєва Артема дві жінки. На факультеті систем і засобів масової комунікації увесь керуючий склад представлений жінками (декан – Кирилова Оксана та три її заступниці). У Прикарпатському університеті журналістиці навчають на факультеті філології, який очолює Голод Роман зі своїми двома заступницями. Таким чином, із 10 деканів та директорів структурних підрозділів де викладається журналістика, лише 4 жінки займають цю адміністративну посаду. Натомість, на 10 деканів та директорів маємо 31 заступника, з яких 19 жінок.

Рис. Розподіл чоловіків та жінок за адміністративними посадами

Відповідно до штатного розпису Навчально-наукового інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка станом на вересень 2022 року на 9 кафедрах, що функціонують у складі інституту, працюють 126 науково-педагогічних працівників (80 жінок та 46 чоловіків), зокрема – 21 професор (13 жінок та 8 чоловіків), 56 доцентів (39/17), 33 асистенти (21/12) та 7 викладачів (2/5). Жіночий колектив переважає на кафедрах історії журналістики, видавничої справи та редагування, мови та стилістика, а також –

на кафедрі реклами та зв'язків з громадськістю. Рівномірно розподілений викладацький склад кафедри соціальних комунікацій, де із 18 науково-педагогічних працівників 9 жінок і 9 чоловіків. Найбільше чоловіків працює на кафедрі кіно- та телемистецтва (10 із 17).

Рис. Розподіл чоловіків та жінок за науково-педагогічними посадами

Що ж до працівників навчально-допоміжного складу, то в Навчально-науковому інституті журналістики станом на вересень 2022 року оформлено 42 особи, з яких 32 представниці прекрасної статі (редакторки, фахівчині 1 та 2 категорій, старші лаборантки, лаборантки та ін.). Двома навчальними лабораторіями, що працюють на базі інституту, керують по одному представнику від жіночої та чоловічої статі. Керівні посади обчислювального та навчального секторів розподілені також у рівних пропорціях.

Таким чином, можемо констатувати, що в українській вищій школі присутня певна вертикальна сегрегація, тобто зменшення частки жінок на вищих професійних щаблях, причому це стосується переважно її адміністративної сфери. Серед ректорів аналізованих українських класичних закладів вищої освіти усього одна жінка. Директорками та деканами структурних підрозділів пов'язаних із журналістською освітою стали 4 жінки. Дещо кращою є ситуація з гендерним балансом серед проректорів, віце-президентів та заступників директорів та деканів – серед них 34 жінки та 50 чоловіків. Однак і цей показник досить далекий від рівності. Серед науково-педагогічних та навчально-допоміжних працівників «гуманітарного» структурного підрозділу переважає жіноча аудиторія.

Але, варто зауважити і той факт, що дуже часто самі жінки впливають на асиметричний розподіл посадових і рольових функцій через наслідування патріархальних норм поведінки, низьку оцінку власної конкурентоспроможності і, як наслідок, самоусуваються від управлінських справ.

Література:

1. Жінки та чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017–2020 : статистичний аналіз відкритих даних ЄДР / А. Горбаль, Р. Насрідінов, А. Процюк, О. Сидорук. Київ. 2021. 52 с. URL: <https://socialdata.org.ua/pariyamki/doslidzhennya/edrrou-gender-2020/> (дата звернення: 09.10.2022).

2. Жінки та чоловіки / Демографічна та соціальна статистика / Освіта. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2022).

3. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/reyestri-ta-servisi-yedebo> (дата звернення: 09.10.2022).

4. Найкращі класичні університети України. *Osvita.ua* : веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/25713/> (дата звернення: 09.10.2022).

GENDER EQUALITY: MODERN CHALLENGES

Ishchenko T. V.

Senior Lecturer at the Department of International Relations and Social and Humanitarian Disciplines

*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Dnipro, Ukraine*

The problem of gender equality continues to be quite acute both in Europe and in our country. This problem is not new. For several centuries, women have been fighting for their rights: career growth, decent wages, participation in the political and public life of the country, unwillingness to continue living according to the stereotypes and conservative traditions of their society. However, gender equality is not only a problem for women. As Wikipedia says “gender equality is the state of equal ease of access to resources and opportunities regardless of gender, including economic participation and decision-making; and the state of valuing different behaviors, aspirations and needs equally, regardless of gender”. [2]

The similar idea has UNICEF saying that gender equality means that “women and men, and girls and boys, enjoy the same rights, resources, opportunities and protections. It does not require that girls and boys, or women and men, be the same, or that they be treated exactly alike.” [3]

Both women and men are no longer willing to follow stereotypes. A woman is not obliged to be only a housewife, the keeper of the hearth and devote all her time to raising children. In the same way, a man is not only a breadwinner and a protector. In a modern society, everyone has the right, but not the obligation, to perform the social role that he or she likes.

However, very often there is a substitution of concepts. Instead of “equal rights” or “equal opportunities” we may face with the imposition of the concept of “equal duties”. Under the slogan of "gender parity" women are forced to occupy high positions and positions in a company or politics, serve in the army, etc. The presence of specialized education, the availability of relevant work experience, professionalism, inclination to one or another type of work, psychological and mental predisposition, etc are usually ignored. So-called “gender quotas” are applied everywhere, which in real life leads to difficult and sometimes catastrophic situations in the professional sphere.

Meanwhile, the principle of gender equality, which is popular today, causes difficulties not only in the professional, but also in the social, domestic and cultural fields. Adherence to the principle of “equality” leads to situations where men cease to be leaders. The concept of “stronger sex” – “weaker sex” is lost or has already been lost, for example, in Europe the idea is widespread that a man should not give way to a woman or the elderly in a transport. Supposedly this subconsciously speaks of the weakness of other people and infringes on their rights. Let us discuss the situation in a restaurant or cafe when people “go Dutch” or when a woman is not let go ahead when entering or leaving the building. Here we are again faced with the substitution of concepts and we get a situation where generations of young people grow up and are brought up in an atmosphere of the abolition of culture, upbringing, education and elementary politeness.

The issue of equality is very complex. By implementing this principle, one can easily go to extremes, for instance the former principle of "woman – housewife" is now replaced by the principle of "woman – leader". Of course, one cannot deny the need for equal rights in society, but one cannot turn a right into a duty.

In modern society, it is necessary to continue to ensure equal access of citizens to the opportunity to get a good education, a decent job, wages, etc. Millions of people continue to be discriminated against in the field of education, work, etc. The search for ways to overcome discrimination lies in equality of opportunity.

Decent work, gender equality and non-discrimination are at the heart of the 2030 Agenda. The Declaration, adopted by the UN General Assembly in September 2015, outlines the following vision for the future: “We see a world in which universal respect for human rights and human dignity, the rule of law, justice, equality and non-discrimination, respect for racial,

ethnic, cultural diversity; a world of equal opportunities that allows the full development of human potential and contributes to shared prosperity” [1] Gender equality is the goal we have to strive for if we still want to live in a fair society.

References:

1. Гендерное равенство и недопущение дискриминации. URL: <https://www.ilo.org/moscow/dw4sd/themes/gender-equality/lang--ru/index.htm> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Gender equality. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Gender_equality (дата звернення: 16.09.2022).

3. LeMoynes, Roger (2011). "Promoting Gender Equality: An Equity-based Approach to Programming" (PDF). *Operational Guidance Overview in Brief*. UNICEF. Archived from the original (PDF) on 2017-10-20. URL: https://web.archive.org/web/20171020152744/https://www.unicef.org/gender/files/Overarching_2Pager_Web.pdf (дата звернення: 24.09.2022)

ГЕНДЕРНІ РОЛІ В ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ МОДЕЛЯХ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (УКРАЇНСЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД)

Крупка М. А.

*кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри української літератури
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Література є виразником функціонування гендерної картини світу, оскільки художній текст переосмислює тенденції соціокультурної парадигми. Ця проблема є актуальною у сучасному літературознавстві, зокрема Т. Гебешевська-Качак виокремила такі типи персонажів: героїні, які є носіями патріархальної свідомості; персонажі, які водночас втілюють традиційні уявлення і відкидають їх; образи, які заперечують стереотипні моделі й реалізують ідею жіночого самоствердження [5, с. 123], проте і вона не враховує усі варіанти художнього моделювання жіночої ідентичності. У центрі нашого дослідження сучасна українська та польська жіноча проза. Романи Теодозії Зарівни «Вербовая дощечка» та Мартини Бунди «Байдужість»

подібні за центральним нарративом: осмислення родинної історії на прикладі декількох поколінь жінок на тлі подій Другої світової війни.

У романі Теодозії Зарівни «Вербовая дощечка» змодельовано декілька типів гендерних ролей.

Берегиня. Історія найстаршої із роду Братківських артикулює жіночі стратегії виживання у маскулінному світі. Героїня не має власного імені, а фігурує як «баба». Цим прийомом наголошується універсальність постаті персонажа, що виростає до уособлення характеру українки – носія духовності й мудрості народу. Баба вийшла заміж за гендляря, бо він був несхожим на сільських хлопців, – цей принцип добору партнера стає моделлю подальших родинних шлюбів. Доля баби пов'язана з втратою чоловіка, характер якого йшов всупереч суспільним очікуванням: «Катруся росла без батька, вінчана жінка навіть не знала, де його шукати» [3, с. 151]. Друга світова війна постає у вимірах особистої трагедії: донька стала до лав УПА, у підпіллі народила дитину і віддала її матері на виховання. Авторка наголошує кардинальну перебудову людської свідомості у екстремальних умовах, в тому числі, усунення гендерномаркованих бар'єрів: «Гірко подумала: до якого стану має нас довести життя, аби ми тішилися з того, що колись за добрих часів було великим соромом: вродити дитину без шлюбу» [3, с. 99]. Піклування про внучку мотивувало необхідність вижити, і баба виконала функцію вибудови індивідуальної родової лінії.

Воїн. Історія Катерини Братківської презентує гендерні виміри жіночого досвіду націоналістичного підпілля. Героїня пішла на війну за коханом: «Хто б нині носив холодний пістолет за пазухою, якби не любов? Чи не сміх – іти на війну через неї? І яка вона завелика, щоби сидіти у зимній криївці, їсти, що там знайдуть, і бавитися зі смертю у цюцюбабки?» [3, с. 95]. Донька, як і матір, вибрала чоловіка значно вищого за соціальним статусом і повторила родинну історію жіночої самотності: після поразки визвольної боротьби залишилася під прикриттям («тато відвіз маму на другий кінець гір і змінив їй прізвище та ім'я» [3, с. 142]), а полковник Мирон перейшов кордон, і розпочав нове життя. Постать жінки-воїна набуває трагічної семантики, оскільки героїня виявляється не здатною конкурувати з чоловіком в політичній царині в силу жорстокості гендерної структури.

Жертва. Образ наймолодшої в династії Братківських, Насті, апелює до тоталітарної дитячої травми. Героїня проходить крізь болісне переосмислення власної ідентифікації через руйнацію світоглядних основ буття (матір-підпільниця віддала її на виховання бабі, яку в дитинстві дівчинка сприймала як маму). Навіть вийшовши заміж і народивши дітей, Настя не може пробачити батькам свого сирітства: «Хіба могла бути живою мама і не бачити, як я малою хворіла

на скарлатину, як поцілила сокирою у палець /.../ І так усе життя. Як цього не знати, з чого треба мати серце, аби цього не знати?» [3, с. 59]. Образа трансформувалась у екзистенційну кризу і спровокувала поспішне одруження, яке виявилось черговою поразкою, і, як результат – маргінальний соціальний формат: розлучена жінка з двома малолітніми дітьми. За словами Кейт Мілет, «патріархальний устрій утверджує, що статус як дитини, так і матері, передусім чи зрештою, визначає чоловік» [4, с. 67]. Впродовж розгортання оповіді героїня позиціонує себе як жертву через неподолану залежність від минулого. Життя трьох поколінь Братківських проєктується віддзеркаленням одне одного.

У романі польської письменниці Мартини Бунди «Байдужість» оприявлено різні типи жіночих характерів.

Матір. Сюжетна лінія Розелії змодельована як центральна ланка родинного ланцюга, їй передує історія матері Отилії, а продовжує наратив дочок Герти, Труди та Льди, внучок Лілії, Рози, Лоби та правнучок від Рози.

Героїня маркується кризь призму материнства. Вона самостійно виховала трьох доньок, оскільки її чоловік Абрам (заможний пан і мандрівник) залишався в домі гостем впродовж усіх восьми років шлюбу. Постає Розелі-матері відповідає схемі, яку описала Сімона де Бовуар у роботі «Друга стать»: «Отож, коли жінкам довіряють виховання дитини, вони із завязтя, в якому поєднується зверхність і злостивість, беруться перетворити дівчинку на жінку на свій штиб» [1, с. 230-231]. Жіноче життя у її рецепції асоціюється зі стражданням, тому Розеля систематично проводила над доньками травматичний обряд розчісування, привчаючи до болю: «вона брала жорстку, їжакувату металеву шітку, і, не маючи милосердя до їхніх страждань, здирала їм шкіру до крові» [2, с. 47]. Матір була вольовою і безжалісною до свої дітей, прагнучи узгодити їхні долі з загальноприйнятими схемами: підштовхнула Герту на приречений шлюб; знищила життя Труди, заборонивши вийти заміж за коханого чоловіка; ув'язнювала Льду, яка мала зв'язок з одруженим. Непроговорена травма пережитого у війну сексуального насилля спровокувала з часом психічну хворобу, і матір помінялася з доньками ролями. «Колись вона сприймала її, як опору родини, жінку, яка все може і все витримає, – а тепер побачила її тендітність і слабкість» [2, с. 195]. І лише народження внучки уможливило віднайдення героїнею гендерної ідентичності.

Донька. Найстарша дитина Розелі ідентифікується у творі через роль доньки: «Герта була нею самою – її копією, відображенням. Тим, власне, що, напевне, мав на думці Бог, даючи матерям дітей. Дерево,

виросле з пня, кров від крові» [2, с. 248]. Героїня постає зорієнтованою на матір та родинний дім навіть після заміжжя, і зрештою чоловік «погодився з тим, що його дружина живе на дві хати» [2, с. 131]. Вона повертається в Дівочу Гору і почувається вдома. Ситуація вагітності та народження дітей лише підкреслює важливість матері у житті Герти: ризикуючи втрати дитину, донька систематично проводить Розелю у божевільні. Життєві установки героїні сформовані традиційним вихованням, тому Герта притлумлює в собі чуттєвість та сексуальність і відмовляється від любовних стосунків: «не помножить сорому ні донькам, ані мамі /.../ Не зробить нічого супроти жінок зі своєї родини...» [2, с. 257-258], уникаючи у такий спосіб виходу за межі накресленої соціумом пристойності. Відтак вона мислить категоріями патріархальної культури, нав'язаної материнським авторитетом.

Коханка. Постає середньої доньки прочитується як втілення гіпертрофованої жіночості: «Труда любила життя, і воно любило її навзаєм» [2, с. 13]. Матір знищила її майбутнє, розлучивши із коханим: «За німця – через мамин труп» [2, с. 46]. Труда все подальше життя існуватиме у двох вимірах: реальному – в Дівочій Горі, і вимріяному – у листах до Якоба. Власне, у цьому криється трагедія героїні як матері, яка не здатна полюбити свого сина, бо єдино прийнятним варіантом була дитина від Якоба: «З цього кохання, такого пристрасного, Бог повинен був когось дати» [2, с. 24]. Завагітнівши від іншого чоловіка, безуспішно різними способами намагається позбутися дитини. Однак під тиском Розелі виходить заміж, але не приймає ні статусу дружини («Суперечки вирішувалися у скрипучому ліжку, за замкненими дверима [2, с. 129]), ні ролі матері («Вона змусила Яна пообіцяти, що дітей у них більше не буде» [2, с. 127]), демонструючи нові моделі жіночої поведінки в суспільстві. Її життя обертається навколо одягу, роботи в конторі, численних романів та нетлінного кохання до Якоба, оскільки «обоє будуть закоханими» [2, с. 300] і у вісімдесят років, коли зрештою і зустрінуться. Труда уособлює тип жіночості, що суперечить традиційним патріархальним гендерним стереотипам.

Муза. Наймолодша донька була схожа на маму зовнішньо, проте характером – на батька: «Завжди вірила, що піде тією ж, що і він дорогою» [2, с. 50], не була прив'язана до дому та не зважала на стереотипи. Навіть матір відступила перед силою та відвагою своєї доньки. Закохавшись з першого погляду в чоловіка, стала для нього музою: «поморські цвинтарі були повні Мадонн із її обличчям і персами, янголів із її долонями і стопами» [2, с. 16], і прийняла відповідну схему поведінки. Тадеуш у цих стосунках виконує роль батька – займається освітою, вчить читати книги і розуміти мистецтво,

турбується про здоров'я, дбає про відповідний одяг. І внутрішні метаморфози проєктуються назовні: дівчина у шкіряному комбінезоні на мотоциклі поступається пані у «застебнутому під шию накрохмаленому комірці» [2, с. 17] із собакою на повідку. Героїно приваблювали сила і талант чоловіка, тому вона прийняла систему домінування як норму: скульптор розглядає Ільду як свій шедевр і вимагав цілковитого підкорення: «У неї не було власного життя» [2, с. 162]. Однак роль музи унеможливила реалізацію інших іпостасей: матері та дружини.

У своєму дослідженні ми спостерегли художню тенденцію перегляду канону з погляду репрезентації гендеру і виокремили такі рольові моделі: берегиня, воїн, жертва, матір, коханка, муза.

Література:

1. Бовуар С. де . Друга стать: у двох томах / пер. з фр. Н. Воробійової, П. Воробійова, Я. Собко. Київ : Основи, 1994. Т. 1. 390 с.
2. Бунда М. Байдужість / пер. з пол. Д. Пінчевської. Київ : ВД «Комора», 2019. 304 с.
3. Зарівна Т. Вербовая дощечка. Київ : contrabanda, 2008. 294 с.
4. Мілет К. Сексуальна політика / пер. з англ. У. Потятник, П. Таращука. Київ : Основи, 1998. 621 с.
5. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80–90-х рр. ХХ століття. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 192 с.

ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Матвєєва К. В.

аспірантка,

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна,

асистент кафедри філософії і педагогіки

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Усвідомлення значення гендерної проблематики в сучасному українському суспільстві свідчить про демократичний вектор країни, що «передбачає для всіх членів суспільства наявність вільної самореалізації та можливості забезпечувати себе незалежно від статевої

належності, сприянню активній трансформації соціальних стереотипів» [1, с. 23]. Велику відповідальність у вихованні суспільства несе вища школа, де здобувачі вищої освіти в процесі навчання набувають також і компетенції у сфері гендерної культури і в перспективі можуть бути її ретрансляторами в соціокультурному просторі. Саме тому так важливо досліджувати гендерні процеси, вирішувати проблеми гендерної рівності, а також відшукувати традиції поваги до жінки, притаманні українському суспільству.

Керівниця проєкту «Гендерне бюджетування в Україні» О.Кисельова зазначає, що «культура та традиції можуть перешкоджати або допомагати, бути репресивними або створювати можливості для свободи особистості. Тому самі традиції і норми варто піддавати критичному судженню на предмет того, чи варто їх увічнювати, чи відмовитись від них» [3, с. 10]. Аналізуючи наведене твердження, вважаємо варто розрізнити автентичні українські традиції і традиції, штучно створені релігією, капіталізмом, комунізмом чи в результаті інших чинників, а також проблеми, що зв'язані з перегинами, які можуть призвести до втрати статевої ознаки і якостей, фізіологічних трансформацій, зміни характеру, можливостей (придбання одних за рахунок втрати інших). Зазначена проблема не законодавча, а глобальна, на ціннісному рівні, відповідно до теорії В.Вернадського, в контексті якої вся інформація і всі процеси взаємопов'язані між собою.

Гортаючи сторінки історії, наведемо приклади гендерної культури національного українського суспільства. В прадавні часи гендерна рівність була заснована на питанні виживання, де був чіткий розподіл і коригування сили й вмінь. В часи козацтва також були визначені гендерні ролі – жінка-Берегиня, хранителька козацького роду, чоловік – воїн, що проводив більшу частину життя на війні чи на кордоні. Проте є свідчення про «участь шляхетних жінок України в розшуках, обмінах і викупках полонених (включаючи приїзд на Запорозжя і переговори зі старшинами Запорозької Січі)» [2]. І на сьогоднішній момент, в часи російсько-української війни, жінки також приймають участь у переговорах.

Історик О. Кривошия зазначає, що жінки XVI–XVII ст. «мали свободу для самовираження та значну правову дієздатність. Авторитет, самостійність і гідність жіночого характеру були національними рисами українки...Але іноземних мандрівників вражало в українській жінці, а й освіченість, що тоді були рідкісним явищем. Іноземці щиро дивувалися, що в XVII столітті школа була в кожному селі, що дівчатка навчаються разом із хлопчиками, що дівчина могла освідчитися в коханні своєму обранцю, і це не було приниженням, що чоловіки запрошували жінок на військові ради» [2]. Отже, українському суспільству притаманна гендерна демократія.

У сучасному словнику гендерних термінів знаходимо визначення «гендерної демократії як принципу, що забезпечує жінкам на рівних умовах із чоловіками право: голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними на всі публічно виборні органи; брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду, займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління; брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського і політичного життя країни» [4, с. 52]. Разом з тим, задля високого результату не достатньо тільки воліти правової підтримки щодо гендерної рівності, потрібно прагнути виконувати і вміти брати відповідальність на себе.

В часи козацтва жінка виконувала «чоловічі» функції, і сьогодні українські жінки мужньо борються за Україну (не тільки українки за походженням, а й громадяни України інших національностей). Таким чином, традиція гендерної рівності була в українському національному суспільстві, а також існує і сьогодні. З вивчених матеріалів, можемо зробити висновок, що гендерних проблем в країні ніколи не було, проте були штучно створені, нав'язані окупаційними владами в період поневолення територій України, в тому числі і росією сьогодні. Саме тому ми аналізуємо українські традиції, які з них є автентичні – ті, що рідні – швидко приживуться, або ж вони нікуди й не зникали.

На сьогоднішній момент українська культура набуває широкого інтересу і розуміння серед світової спільноти про її суть – толерантність, солідарність, мужність, працездатність, співчуття, виборювання своїх прав, захист, стійкість. Тому і питання гендерної демократії в українців «в крові», і люди, які прибувають і перебувають тривалий час в Україні, набувають якостей українського суспільства.

Література:

1. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції 4–5 жовтня 2013 року. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. 238 с.

2. Глоба Т. Жінки на просторах козацького Запорозжя. Частина I. Жінки-берегині. Вилучено з https://www.dnipro.lib.dp.ua/zhinki_kozachki_beregini

3. Кисельова О. Проблеми гендерної рівності в галузі культури і мистецтва. Київ, 2020. С. 30.

4. Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. 2016. С. 336.

GENDER DISPROPORTION IN SOCIETY

Nikitina I. P.

Senior Lecturer

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

“Only 17 women have won a Nobel Prize in physics, chemistry or medicine since Marie Curie in 1903, compared to 572 men. Today, only 28% of all of the world’s researchers are women”. This is the beginning of the report which was commissioned by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) [1]. The changes taking place in the social and professional role of women in modern society are influencing the strengthening of gender asymmetry. This process also takes place in higher education. Gender asymmetry is a disproportionate representation of the social and cultural roles of both sexes (as well as ideas about them) in various areas of life. In the system of higher education, gender asymmetry is manifested in the unequal ratio of men and women employed in this area. Formally, there are several times more women in education than men, but at the same time, there are much more men in management. Such discrimination also exists in other areas, such as the arts and culture, where the majority of workers are women, mostly in low-paid positions.

When we talk about discrimination, we mean *de jure* and *de facto* discrimination. There is no *de jure* discrimination in Europe, because the legislation is more focused on women. As far as *de facto* discrimination is concerned, we do have cases where a woman is denied employment or is offered lower wages due to circumstances, because a woman is more family-oriented and family-related.

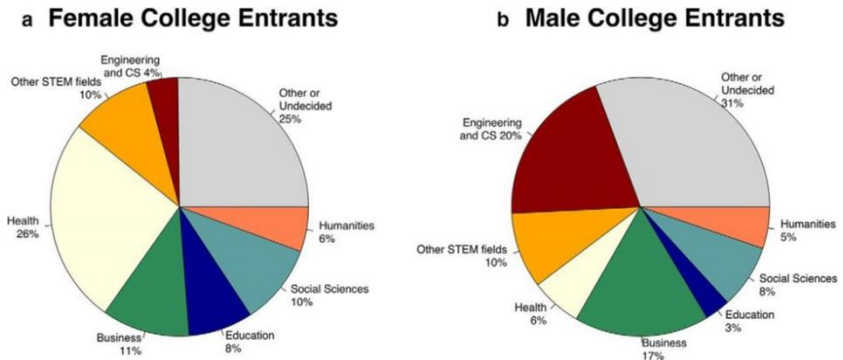
A study by the European Trade Union Confederation, the results of which were published by Euronews, indicates that this gender gap will not be overcome in European countries until the beginning of the 22nd century, and, for example, in Germany until 2121, in Romania – until 2022, and in Belgium – until 2028. According to analysts, the main reason for this gap is the stereotypes that lie in the field of psychology and discrimination against women.

The gender gap is especially visible in STEM (Science, Technology, Engineering and Math) education. It is already evident at school. Most of the current research links gender divisions in STEM to the social roles children learn through family upbringing and socialization in kindergartens and

schools. Studies have repeatedly reported that math and science are perceived as male domains, and scientists as predominantly male [2].

According to the UNESCO groundbreaking report *Cracking the code: Girls' and women's education in STEM*, only 35% of STEM students in higher education globally are women, and differences are observed within STEM disciplines. For example, only 3% of female students in higher education choose information and communication technologies (ICT) studies [3].

A 2019 Harvard Scholars study found that the gender gap in STEM starts at school. By high school in the US, there are twice as many boys as girls who dream of becoming mathematicians and engineers. The same trend can be seen in high school: girls make up 61% in biology, 52% in statistics and 50% in chemistry, but only 23% in computer science and 29% in physics. In college, the gap widens: men are five times more likely to study engineering and IT [2].

Figure 1. Gender gap among US college applicants [2]

At first glance, it seems that the statistics of men and women earning a bachelor's degree are leveling off: 50% of bachelors in science and technology are women. But if you exclude all social and behavioral sciences from this broad spectrum, it turns out that in classical STEM disciplines, women bachelors make up only 38%.

Statistics generally showed an increase in the share of female researchers: 35% in 2005 versus 12% in 1955 among all disciplines. But the percentage of women varies significantly depending on the field of research (15% in STEM and 33% in psychology) and country (28% in Germany and 50% in Russia). Harvard scientists conducted an experiment – they compared men and women of the same age with the same experience,

occupying similar positions. It turned out that even in this case, women in the field of STEM receive 9% less than men.

“Gender equality is a sensitive indicator that shows how developed and democratic a state is,” noted the prominent American political scientist Ronald Inglehart. Minister of Education and Science of Ukraine Sergiy Shkarlet continues: “Stereotypes about the role of women and men must change, starting with education. That is why the MON is one of the subjects of the international initiative "Partnership Biarritz" and fulfills its obligations to promote gender equality.” The world is equal: half the population, half the talents of the world are women. Therefore, equal representation of women and men with equal votes, equal pay and equal respect should be the norm. It would be a mistake for any organization to let go of a talented employee – male or female – and not develop them for better business results [5].

References:

1. Cracking the code: Girls’ and women’s education in science, technology, engineering and mathematics (STEM). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235406>

2. Мальчики – программисты, девочки – балерины: гендерное неравенство в образовании и науке. URL: <https://sysblok.ru/society/malchiki-programmisty-devochki-baleriny-gendernoe-neravenstvo-v-obrazovanii-i-nauke/>

3. Gender in Science, Technology, Engineering, and Mathematics: Issues, Causes, Solutions. URL: <https://www.jneurosci.org/content/39/37/7228>

4. Girls’ and women’s education in science, technology, engineering and mathematics (STEM). URL: <https://en.unesco.org/stemed>

5. Nikitina I. P., Ishchenko T. V. ABOUT SOME ASPECTS OF STEM EDUCATION. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій. С. 99.*

НАПРЯМИ ЗАХИСТУ ЖІНОК-МІГРАНТІВ, БІЖЕНОК І ШУКАЧОК ПРИТУЛКУ В УКРАЇНІ

Піддубна А. В.

orcid.org/0000-0003-1244-2263

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового
слідства факультету № 1*

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Протягом останніх років в Україні актуальним напрямком досліджень та дискусій є питання щодо гендерної рівності, що передбачає стан, коли чоловіки і жінки можуть рівноправно реалізувати свій потенціал. Однак, жінки піддаються гендерно-обумовленому насильству, особливо жінки з числа мігранток, біженок та шукачок притулку, які стають жертвами сексуального насильства, зґвалтувань, торгівлі людьми, примусових шлюбів, каліцтва жіночих геніталій як в країнах свого походження, так і під час подорожі чи у країнах призначення. Крім того, жінки-мігрантки, працюючи у неформальному секторі, стають соціально незахищеними та мають більше ризиків зіштовхнутися з поганими умовами праці та трудовою експлуатацією. В усьому світі жіноча міграція є зоною підвищеного ризику та порушень прав, свобод та законних інтересів людини. Вказана група жінок є найуразливішою та потребує захисту та підтримки, однак, в багатьох державах світу, в тому числі в Україні, захист таких жінок від гендерно-обумовленого насильства не є першочерговим завданням, а в питаннях захисту жінок, які мігрують від насильства і домашнього насильства є прогалини в законодавстві й практиці, які мають бути заповнені.

Обставини збройного нападу держави агресора 24 лютого 2022 року проти України, а саме: вбивства цивільного населення, знищення житлових об'єктів, інфраструктури правоохоронних органів, судів в населених пунктах, окупації окремих місцевостей (адміністративних територій), тощо, призвели до масового переміщення жінок до різних країн світу. Саме Рекомендації Рес (2022)17 Комітету міністрів державам-членам щодо захисту прав жінок і дівчат-мігранток, біженок та шукачок притулку [1] надають конкретні поради нашим державам-членам щодо захисту жінок-мігранток, біженок чи шукачок притулку від усіх форм насильства, підтримки постраждалих та забезпечення відповідальності винних. [2]

Проблемним питанням захисту прав жінок з числа мігранток, біженок та шукачок притулку є відсутність системи збору і аналізу інформації у гендерному розрізі, в результаті чого відсутня інформація щодо: кількості жінок з числа біженок та мігранток, які постраждали від гендерно-обумовленого насильства, місця вчинення насильства (країна походження, під час подорожі чи вже в Україні), вік потерпілих, чи мали вони доступ до національної системи допомоги та захисту, які проблеми і на якому етапі у них виникли. Відповідно, у разі відсутності такої інформації, неможливо розробити ефективні державні програми протидії домашньому насильству, а також визначати якої спеціалізованої допомоги та захисту ця категорія жінок потребує. *Для суспільства в Україні мігрантки, біженки та шукачки притулку залишаються невидимими, тому захищати їхні права надзвичайно складно. Саме положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) [3], направлені на захист прав постраждалих жінок, скорочення ризиків для жінок бути підданими насильству, надання їм підтримки і допомоги без дискримінації за будь-якою ознакою (статі, гендеру, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віку, стану здоров'я, інвалідності, сімейного стану, статусу мігранта чи біженця або іншого статусу). Стамбульська конвенція визначає форми насильства щодо жінок, які можуть бути ідентифіковані як кримінальні правопорушення, а саме: психологічне насильство, переслідування (сталкінг), фізичне насильство, сексуальне насильство (включаючи зґвалтування), примусовий шлюб, каліцтво жіночих геніталій, примусовий аборт і примусова стерилізація, сексуальні домагання, також Конвенція пропонує встановити відповідальність за основні види насильства щодо жінок.*

Як недолік вказаного напрямку в Україні, необхідно вказати на відсутність підготовлених фахівців або системи прийому, під час яких по прибуттю в країну можна було б ідентифікувати постраждалих жінок від гендерно-обумовленого насильства; відсутні спеціалізовані служби підтримки, що повинні надавати допомогу з урахуванням гендерного фактору і враховувати особливі потреби шукачок притулку. На сьогоднішній день, діє Інструкція, яка регулює порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України [4] у взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців та осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту.

Однак, вказана Інструкція не містить гендерних аспектів поводження з жінками, які подають заяви на отримання притулку в Україні. [5]

Крім того, з метою усунення проблем доступу до притулку жінок-біженців, переселенців і внутрішньо-переміщених жінок та ризику бути затриманою на 18 місяців у пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, необхідно *переглянути та удосконалити наявні стандарти прийому мігрантів, шукачів притулку та біженців в частині гендерних умов прийому; особливу увагу приділити ранньому виявленню жінок, які постраждали від насильства. Внести зміни до законодавства в частині забезпечення наявності альтернативи затриманню жінок, які постраждали від насильства і звернулися із заявами про надання статусу біженця чи додаткового захисту та жінок-мігранток без документів.*

Таким чином, за дослідженням встановлено, що існує ряд дискусій щодо вказаних проблемних питань, що вимагають активізації заходів, спрямованих на розвиток гендерної рівності. Досягнення гендерної рівності потребує змін на соціальному, правовому, економічному та політичному рівнях. Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають додатковому дослідженню або науковому вивченню.

Література:

1. Рекомендації Rec (2022)17 Комітету міністрів державам-членам щодо захисту прав жінок і дівчат-мігранток, біженок та шукачок притулку (Ухвалено Комітетом міністрів на 132-му засіданні Комітету міністрів 20 травня 2022 року) URL: <https://rm.coe.int/recommendation-ctm-rec-2022-17-ukr/1680a76356> (дата звернення: 13.09.2022).

2. Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні. Захист прав жінок і дівчат-мігрантів, біженок та шукачок притулку: прийнята нова рекомендація Ради Європи. Офіс Рад Європ в Україні. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/combating-violence-against-women-in-ukraine-covaw/-/asset_publisher/CbX2WT21KEfR/content/protecting-rights-of-migrant-refugee (дата звернення: 13.09.2022).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та Пояснювальна доповідь Стамбул (Туреччина) 11.V.2011 URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 13.09.2022).

4. Наказ МВС «Про затвердження Інструкції з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення» від 18.09.2013 № 898 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1729-13#Text> (дата звернення: 13.09.2022).

5. Чи здатна Україна надати мігранткам, біженкам та шукачкам притулку допомоги та захист від гендерно-обумовленого насильства? (Частина 1). Posted on Вересень 3, 2020 by admin in Publications. URL: <http://jurfem.com.ua/chy-zdatna-ukraina-nadaty-migrantkam-bigenkam-dopomogu-ch1/#> (дата звернення: 13.09.2022).

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК РЕАКЦІЯ ДЕРЖАВИ НА КРАЙНІ ПРОЯВИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Попович О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Чернівці, Україна*

Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються КК України (ч. 3 ст. 3 КК України). Однак, використовуючи поняття «інші кримінально-правові наслідки» законодавець не тільки не розкриває його змісту, але і не визначає в законі їх чіткого переліку. Такий підхід законодавця щодо визначення змісту поняття «інші кримінально-правові наслідки» не можна вважати цілком прийнятним, оскільки обумовлює певні труднощі у встановленні можливих видів реакції держави на вчинене суспільно небезпечне діяння. Крім того, сучасному кримінальному праву притаманна тенденція до розширення переліку кримінально-правових наслідків. Так, потреба у специфічній реакції соціуму на відповідні прояви гендерно зумовленого насильства та насильства в сім'ї зумовила необхідність доповнення Загальної частини КК України окремим розділом XIII-1, який в якості кримінально-правових наслідків визначає обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Включення обмежувальних заходів в матерію кримінального закону України зумовило посилення уваги наукової спільноти щодо визначення їх правової природи, місця у системі заходів кримінально-правового характеру, поняття та ознак, особливостей їх реалізації, узгодженості з іншими інститутами та нормами чинного законодавства.

Разом з тим, поза увагою науковців залишилися питання про закономірності побудови та взаємозв'язку таких заходів. У зв'язку із цим, спробуємо з'ясувати чи можна вести мову про те, що встановлені розділом XIII-1 Загальної частини КК України обмежувальні заходи визначені законодавцем у певній послідовності, яка відображає об'єктивно обумовлений спосіб взаємозв'язку та взаємозалежності структурних елементів та у своїй єдності, узгодженості характеризуються якостями системного утворення.

З етимологічної точки зору термін «система» (від лат. *systema* – ціле, що складається з частин; з'єднання) – це сукупність елементів, що знаходяться у відносинах та зв'язках один із одним, яка утворює певну цілісність, єдність [1, с. 225]. У тлумачних словниках сучасної української мови система визначається як структура, яка становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин [2, с. 412]; порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь [3, с. 1320–1321].

Чинне кримінальне законодавство України в ст. 51 послуговується терміном «система покарань» (ст. 51 КК України), однак не розкриває його змісту. Натомість, у кримінально-правовій доктрині поняття «система покарань» визначається по-різному. Так, Н.Ф. Кузнєцова розглядає систему покарань як цілісну множинність видів покарання (елементів системи) та підсистем, які включають згруповані за різними підставами види покарання [4, с. 24]. Недосконалість даного визначення зумовлена тим, що в ньому не враховано наведення законодавцем чіткого переліку видів покарань, а не їх невизначену множинність. В.А. Якушин під системою покарань розуміє соціально обумовлену, взаємопов'язану та суворо обов'язкову для судів сукупність видів покарань, установлену кримінальним законом у вигляді цілісного та вичерпного переліку, розташованого у відповідній ієрархічно завданій послідовності [5, с. 240]. Найбільш вдале та апробоване часом, на нашу думку, є визначення системи покарань з урахуванням її основних ознак запропоноване В.В. Сташисом. Так, на думку вченого, під останньою розуміється установлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості [6, с. 328].

Відповідно до ст. 91-1 КК України до обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство належать: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може

постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробачінної програми [7].

Проаналізувавши вищезазначену сукупність обмежувальних заходів можна стверджувати, що вона: формально-визначена кримінальним законом; складається з конкретних видів обмежувальних заходів; передбачає вичерпний перелік обмежувальних заходів.

Для того щоб, передбачена в кримінальному законі сукупність обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство утворювала відповідну систему, вона, окрім зазначеного, повинна володіти і такими особливостями, як: упорядкованість; взаємодоповнюваність та взаємозамінність обмежувальних заходів. Іншими словами, система не може зводиться лише до відповідної сукупності, не зважаючи на те, що саме вона визначає основні параметри системи, а проблема створення узгодженої системи обмежувальних заходів включає в себе вирішення і таких питань як взаємодоповнюваність та взаємозамінність обмежувальних заходів.

Взаємодоповнюваність обмежувальних заходів полягає у встановленні такої сукупності різних за якостями заходів, які дозволяють суду диференціювати та індивідуалізувати їх призначення, досягати загальних цілей застосування, тоді як взаємозамінність являє собою законодавчо закріплене співвідношення розмірів таких заходів. Саме завдяки таким характеристикам системи, як взаємодоповнюваність та взаємозамінність складових її елементів, можливим є визначення особливостей співвідношення обмежувальних заходів між собою. Однак, передбачаючи можливість застосування до особи, яка вчинила домашнє насильство один або декілька обмежувальних заходів законодавець визначив такі заходи без встановлення меж їх якісного та кількісного співвідношення між собою.

Враховуючи вищенаведене, можна висновувати, що передбачена в кримінальному законі сукупність обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство відноситься до певного різновиду системи (неорганічної) виключно на підставі їх формальної визначеності на рівні окремого розділу XIII-1 Загальної частини КК України. В свою чергу, визначення таких заходів на рівні окремого розділу кримінального закону це той правовий фундамент на якому в подальшому можливе створення органічної системи, тобто

такої сукупності обмежувальних заходів, яка певним чином буде упорядкована та яка встановлюватиме відповідний спосіб взаємодоповнюваності та взаємозамінності складових її елементів.

Література:

1. Советский энциклопедический словарь. Москва : Советская Энциклопедия, 1980. 1600 с.
2. Тлумачний словник сучасної української мови : Близько 5000 сл. / уклад. І. М. Забіяка. Київ : Арій, 2007. 512 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Курс уголовного права : учебник для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва : Зерцало, 2002. Т. 2 : Общая часть : Учение о наказании, 2002. 464 с.
5. Энциклопедия уголовного права. СПб. : Издание профессора Малинина, 2005–2007. Том 8: Уголовная ответственность и наказание / З. А. Астеимров, В. Н. Орлов, О. В. Старков и др. ; под ред. В. Б. Малинина. 2007. 798 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-ге вид., перероб. і допов. Хврків : Право, 2010. 456 с.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Пристапенко Т. О.

*кандидат історичних наук, професор,
завідувач кафедри періодичної преси,*

Навчально-науковий інститут журналістики

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція [1], – це міжнародна угода, яка була відкрита для підписання 11 травня 2011 року в Стамбулі (Туреччина). З того часу

її підписали й ратифікували 35 країн Європи, зокрема: Бельгія, Данія, Естонія, Грузія, Італія, Іспанія, Німеччина, Норвегія, Польща, Франція, Португалія, Словенія, Швеція, Швейцарія та ін. Не підписали й не ратифікували Конвенцію Азербайджан та росія. Болгарія визнала Конвенцію рішенням свого Конституційного Суду неконституційною. Необхідно наголосити, що найбільший спротив щодо ратифікації Конвенції виникає саме в країнах, де фіксується сильний російський вплив та відповідна пропаганда. Серед таких країн, наприклад, Чехія, Угорщина, Словаччина, Литва та Латвія. Проте ці держави, на відміну від України, є членами ЄС, і тому на їхню адресу не можуть висуватися вимоги щодо ратифікації Стамбульської конвенції. Наша ж країна – у більш вразливому стані. А оскільки в ЄС рішення ухвалюються консенсусом, то будь-яка держава, що високо цінує права людини, може дати свій обґрунтований пункт до переліку вимог, які має виконати Україна для переходу на наступний етап на шляху до членства у Європейському Союзі. Так, плани щодо ухвалення Конвенції українським парламентом були особливо важливими для Нідерландів та Швеції – двох країн ЄС, які зрештою погодилися підписати статус кандидата для України. Для цих держав питання рівності та захисту прав людини має особливу вагу. Та й загалом для Західної Європи це – маркер цивілізованості, якому відповідають усі держави-кандидати в ЄС. Наша держава брала участь у написанні тексту цього документа, підписала його, проте понад 10 років не ратифікувала його.

Невдалими були й декілька спроб ратифікувати документ Верховною Радою України протягом останніх кількох років. Кожного разу народні депутати України не давали достатньої кількості голосів, мотивуючи це тим, що Конвенція містить «норми, які не є прийнятними для українського суспільства та української духовності». Згодом було створено дві петиції для ратифікації Стамбульської конвенції, які набрали понад 25 тисяч голосів, однак на розгляд питання щодо її ратифікації у Верховній Раді так і не виносилося. Ратифікувати документ вдалося лише в червні 2022 року. Так, 18 червня Президентом України В. Зеленським було подано законопроект, а вже 20 червня 259 народних депутатів проголосували «ЗА».

На користь України в діалозі з суспільством важливу роль відіграє те, що Президент запропонував ратифікувати Конвенцію «з обмеженням», тобто – «з односторонньою декларацією». Цей додатковий документ дозволяє владнати більшість застережень, які висували Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, до яких входять представники різних конфесій; громадські організації, які відстоюють так звані «традиційні сімейні цінності» та зазвичай є противниками акцій феміністських та ЛГБТ-рухів; депутатське об'єднання «За сімейні

цінності», створене в січні 2020 року, і яке виступало проти «гендерної ідеології», вважаючи, що Конвенція «зруйнує інститут сім'ї» [2]. Ключовими в цьому контексті є роз'яснення Президента України, в яких йдеться про те, що наша держава не розглядає жодне з положень Конвенції як таке, що зобов'язує її до зміни Конституції України та Сімейного кодексу, інших законів України щодо інститутів шлюбу, сім'ї та усиновлення, а також таке, що втручається в право батьків виховувати своїх дітей відповідно до власних переконань... Україна заявляє, що застосовуватиме Конвенцію відповідно до цінностей, принципів і норм визначених Конституцією України [3].

Отже, Стамбульська конвенція – це перший міжнародний юридично обов'язковий акт, що створює вичерпну законодавчу рамку та підхід до боротьби з насильством проти жінок, та сфокусований на запобіганні домашньому насильству, захистив постраждалих та провадженні судових справ над обвинуваченими злочинцями. До його важливих характеристик необхідно віднести комплексність норм, які охоплюють низку заходів із запобігання та протидії насильству, захисту його жертв, переслідування та покарання кривдників. Також документ визнає насильство проти жінок водночас і порушенням прав людини, і видом дискримінації; встановлює чіткий зв'язок між досягненням рівноправності між жінками і чоловіками; пропонує державам встановити кримінальну відповідальність за основні види насильства проти жінок (такі як переслідування, примусовий шлюб, калічення жіночих геніталій, примусовий аборт, примусова стерилізація) й забезпечити належні та ефективні міри покарання за насильство. З цією метою документ пропонує для ефективного припинення насильства проти жінок та домашнього насильства залучати органи, установи та громадські організації до координованої співпраці в цьому напрямі.

Серед інших важливих цілей Стамбульської конвенції також необхідно назвати розробку всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги. У документі також розглядається заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства, забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу щодо ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно. Необхідно підкреслити, що Конвенція застосовується як в мирний час, так і в ситуаціях збройного конфлікту.

Ще однією новацією цього документу є те, що він наголошує на відмінності чоловіків та жінок не лише за статевими ознаками, а й за гендером. Тобто за теми соціально закріпленими ролями, пове-

дінкою, діяльністю й характерними ознаками, які певне суспільство вважає належними для жінок і чоловіків. І в цьому контексті противники ратифікації цієї Конвенції дискутували через нібито загрози у світосприйнятті молодим поколінням своїх гендерних ролей та їх невідповідності щодо статевих ознак. Проте, як засвідчує практика країн, що ратифікували цей документ, такі побоювання виявилися марними. Більше того, навіть у країнах Східної Європи, де світоглядні позиції багато в чому збігаються з українськими, суспільна дискусія щодо Стамбульської конвенції припинилася після її ратифікації.

Норми стамбульської конвенції знайшли своє відображення в 12 розділах, в яких зафіксована 81 стаття.

Необхідно зазначити, що за роки незалежності Україна, навіть, попри не ратифіковану Конвенцію чітко вибудовувала курс до системного запобігання домашньому насильству. Це знайшло своє відображення, передусім, в Конституції України – стаття 21–24 розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [4, с. 25–28]; в законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [5], «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [6], «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» [7], «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [8], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [9]. А в Кодексі законів про працю України в статтю 2 були введені поняття «гендерна ідентичність» та «сексуальна орієнтація» [10]. У 2020 році Президент України підписав указ «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» [11].

Проте, незважаючи на відповідну законодавчу базу, в Україні все ще залишається існувати проблема насильства проти жінок та домашнього насильства. Так, за офіційними даними Національної поліції за 2015 рік 278 жінок було визнано потерпілими від зґвалтувань, а 188 жінок отримали тілесні ушкодження внаслідок домашнього насильства. А за результатами дослідження «Економічна вартість насильства щодо жінок в Україні», проведеного представництвом Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні та Українським центром соціальних реформ у 2016–2017 рр. 1,1 млн жінок за рік зазнали фізичного та сексуального насильства, 1,5% постраждалих звернулися до правоохоронних органів, 1% постраждалих звернулися до медичних та соціальних працівників, 13,9 тис. жінок потребували

медичної допомоги внаслідок фізичного та сексуального насильства [12]. За даними Національної соціальної сервісної служби України, у 2020 році понад 200 тис. людей звернулися по допомогу через домашнє насильство. Так, від жінок було 180 тис. звернень, від чоловіків – 27 тис., від дітей – 2,7 тис. А за неофіційною інформацією Міністерства соціальної політики, кожна п'ята жінка в Україні хоч раз страждала від домашнього насильства [13].

Докорінно змінити таку ситуацію якраз і покликаний механізм впровадження норм Стамбульської конвенції в українське законодавство. Так, відповідно до її вимог, наша держава має криміналізувати наступ дні порушення: 1) психологічне насильство (ст. 33 конвенції); 2) переслідування (сталкінг) (ст. 34); 3) фізичне насильство (ст. 35); 4) сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, що не двозначного покриває всі сексуальні активності з особою без її згоди (non-consensual sex) (ст. 36); 5) примусовий шлюб (ст. 37); 6) жіноче обрізання (ст. 38); 7) примусовий аборт (ст. 39)); 8) примусова стерилізація (ст. 39); 9) сексуальне домагання (харасмент) (ст. 40); 10) злочини, вчинені в ім'я так званої «честі» (ст. 42).

Отже, Стамбульська конвенція надає країнам-учасниця комплексну юридичну базу, стратегії та заходи, засновані на найкращому досвіді запобігання та протидії насильству проти жінок та домашньому насильству. Документ, як уже наголошувалося, захистить потерпілих і покарає кривдників. Країни, що ратифікують документ, зобов'язуються змінити своє законодавство так, щоб потерпілі не боялися звернутися до поліції та отримати допомогу. У країнах мають з'явитися шелтери для потерпілих, де вони зможуть знайти притулок. Насильство проти жінок визначається формою дискримінації, а кривдників саджатимуть до в'язниць або заборонять наблизитися до потерпілих. Ті, хто пережив насильства, зможуть отримати відповідні грошові компенсації.

Також, відповідно до змісту Стамбульської конвенції, країнам-учасникам, в тому числі й Україні, пропонуються стратегії із попередження та запобігання насильству. Зокрема, це 1) підвищення обізнаності населення шляхом проведення компанії на теми насильства щодо жінок і домашнього насильства, які допоможуть людям розпізнавати різні форми насильства та виступати проти них; інформування потерпілих про те, де саме і яку допомогу вони можуть отримати; 2) в галузі освіти заохочується внесення до шкільних навчальних планів матеріалів з питань рівності та пропагування цих принципів у неформальних установах на кшталт громадських центрів і спортивних закладів; 3) підготовка кадрів із запобігання та виявлення насильства, запобігання повторній віктимізації; 4) розробка та впровадження програм профілактичного втручання та лікування.

Це програми лікування осіб, які вчинили домашнє насильство, та осіб, які вчинили злочини на сексуальному ґрунті. Мета таких програм полягає у навчанні людей ненасильницькій поведінці, відповідальності за свої дії та переосмислення ставлення до жінок.

Моніторинг за виконанням Конвенції здійснюється спеціальною Групою експертів з питань протидії насильству проти жінок та домашньому насильству зі спеціального незалежного органу. Члени цього органу обираються державними партіями. Залежно від кількості держав-учасниць орган може складатися від 10 до 15 членів. Окрім такого моніторингу, зокрема за дотриманням норм Конвенції Україною відповідно до взятих на себе зобов'язань, наша держава також має право тепер вимагати посилення відповідальності для кривдників українських громадян за кордоном.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: довідник для членів парламенту. *Секретаріат Комітету з рівних прав і недопущення дискримінації. Парламентська асамблея Ради Європи*. Київ : «К.І.С.», 2013. 106 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 09.10.2022).

2. Стамбульська конвенція: п'ять причин не ратифікувати. *Громадська організація «Громадянський рух «Всі разом!»* URL: <https://vsirazom.ua/istanbulconvention> (дата звернення: 09.10.2022).

3. Сидоренко С. Гендер з обмеженнями: що змінить провал або успіх ратифікації Стамбульської конвенції. *Європейська правда*. 20 черв. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/20/7141602/> (дата звернення: 09.10.2022).

4. Конституція України: подарункове видання / упоряд.: Л. Бірюк, Н. Адамчик, Є. Кудлай [та ін.]. Київ: ВАІТЕ, 2021. 324 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/commemorative_constitution_2021_2_pages_deleted.pdf (дата звернення: 09.10.2022).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 01.01.2020 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі :Закон України від 01.07.2021 р. № 1604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1604-20#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 07.01.2018 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

9. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 30.05.2014 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

10. Кодекс законів про працю України :Закони України від 19.08.2022 р. № 322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

11. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21.09.2020 р. № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

12. Потарська Н. Чому в Україні бояться слова «гендер»? *Радіо Свобода*. 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28764912.html> (дата звернення: 09.10.2022).

13. Коваленко К., Спірін Є. В Україні (нарешті) ратифікували Стамбульську конвенцію. Тепер гендер знищить сім'ю? Ні! Пояснюємо чому. *Бабель*. 20 черв. 2022. URL: <https://babel.ua/texts/45102-v-ukrajini-nareshti-mozhut-ratifikovati-stambulsku-konvenciyu-teper-gender-znishchit-sim-yu-ni-royasnuyuemo-chomu> (дата звернення: 09.10.2022).

**ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОЇ УЧАСТІ ПРЕДСТАВНИКА
ПОТЕРПІЛОГО (ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ) У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ПОТЕРПІЛИ
ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ
НЕДОТОРКАНОСТІ, КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ВЧИНЕНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НАСИЛЬСТВА
АБО ПОГРОЗОЮ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ**

Ракіпова І. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбачений розділом IX-1 КПК України, безумовно є винятком із загального порядку здійснення кримінального провадження та має відноситися до форми судочинства з посиленими процесуальними гарантіями, в тому числі відповідні гарантії повинні мати місце і в аспекті правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. Можливе змінення територіальної підсудності у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, доступність/недоступність технічних засобів відеозв'язку чи відсутність інтернет-зв'язку взагалі, перебування на окупованій території та психологічний стан потерпілого у зв'язку з подіями, продиктованими воєнним станом, інші особливості процедурного характеру можуть значно ускладнювати або й унеможливити реалізацію потерпілим своїх прав, передбачених кримінальним процесуальним законом.

Зокрема, Верховний Суд роз'яснив, що у період дії особливого режиму слідчим суддям (суду) необхідно зважати на обставини воєнного стану та, за наявності необхідних для цього підстав, за клопотанням підозрюваного доречно ухвалювати рішення про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу, для їх подальшого внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України. Також, виходячи зі стану ведення воєнних дій, у місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного доречно розглядати

питання про зміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. (п. 10 Листа Верховного Суду від 03 березня 2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану») [1].

Разом з тим, підкреслимо, що метою застосування запобіжного заходу є, зокрема, запобігання спробі підозрюваного, обвинуваченого незаконно впливати на потерпілого в конкретному кримінальному провадженні чи перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином (ст. 177 КПК). Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема й потерпілого (ст. 2 КПК). Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК України потерпілий протягом кримінального провадження має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження. Остання, отже, є неможливою без захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого від кримінального правопорушення.

Верховний Суд також підкреслює, що треба звернути увагу на роз'яснення учаснику кримінального провадження, який не може брати участь у засіданні в режимі відеоконференцз'язку за допомогою технічних засобів, визначених КПК України, та як виняток, може брати участь в режимі відеоконференцз'язку за допомогою інших засобів, його процесуальних прав та обов'язків (п. 7 Листа Верховного Суду від 03 березня 2022 року «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану») [1]. Роз'яснення потерпілому процесуальних прав та обов'язків ні в якому разі не повинно носити формальних характер і в цьому разі.

Проблема доступу до безоплатної правничої допомоги має вирішальне значення для захисту прав та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні. Особливої актуальності така проблема набуває сьогодні та звучить вкрай злободенно в умовах дії воєнного стану в Україні. У намаганнях її вирішити 3 травня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» [2].

Долучаючись до вирішення питання забезпечення доступу потерпілого до безоплатної правничої допомоги, вважаємо, що, по-перше, гостра необхідність наділення потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості,

катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту правом безоплатної правничої допомоги виникла саме зараз тому, що кримінальний процесуальний закон України взагалі не передбачає випадків обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальному провадженні. По-друге, змін, що їх пропонує законодавець відповідно до вищезгаданого Закону, на нашу думку, буде недостатньо, якщо ставити за мету виконання завдань кримінального провадження та ефективний захист прав потерпілого, адже такі зміни не враховують усі складові представництва потерпілого в кримінальному провадженні, що є важливими на усіх стадіях кримінального процесу, починаючи з досудового розслідування.

Разом з тим відзначимо, ОБСЄ підготувала та оприлюднила інформаційний бюлетень «Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту», де пропонується дефініція сексуального насильства, гендерного насильства, а також комбінованого терміну (СГН) як однієї з багатьох форм насильства під час збройного конфлікту. Розробники документа, наголосивши на тому, що й досі залишаються значні проблеми у забезпеченні правосуддя для тих, хто пережив СГН, пропонують задля дотримання міжнародних стандартів декілька політичних рекомендацій. Такими рекомендаціями, до прикладу, є наступні пропозиції: привести національні законодавчі рамки у відповідність з міжнародними стандартами, передбачивши індивідуальну кримінальну відповідальність за злочини проти людяності, військові злочини та геноцид, включаючи прями посилання на СГН та скасування імунітету та строків давності щодо СГН, пов'язаного з конфліктом; розглянути можливість використання спеціалізованих інституцій, у тому числі призначення спеціальних слідчих, прокурорських і судових органів для боротьби з міжнародними злочинами. Зокрема, рекомендації ОБСЄ щодо дотримання міжнародних стандартів вказують на необхідність прийняти орієнтований на жертву підхід до реагування на СГН та забезпечити всебічну компенсацію у формі відшкодування шкоди, медичної та психологічної допомоги, економічної та юридичної підтримки, а також залучення суспільства та громади [3].

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо внести відповідні зміни до чинної редакції Кримінального процесуального кодексу України та окремою статтею передбачити обов'язкову участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні, вказавши, зокрема, що участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні є обов'язковою: 1) щодо осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого

із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) у разі здійснення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану – з моменту введення воєнного стану.

Реалізація такої пропозиції, на нашу думку, слугуватиме еволюції забезпечення права потерпілого на професійну правничу допомогу в кримінальному провадженні, що на сьогодні є надзвичайно актуальним та потребує особливої уваги в умовах дії воєнного стану в Україні, але має, на жаль, виключно декларативний характер.

Література:

1. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду від 03 березня 2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?q=>

2. Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу: Закон України від 3 травня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-20#Text>

3. Інформаційний бюлетень ОБСЄ «Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту» URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088.pdf>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК КРАЙНІЙ ПРОЯВ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Романцова С. В.

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

З вірою в людей, чоловіків і жінок у створенні такого світу,
у якому було б легше жити з любов'ю
Паулу Фрейре

В сучасній Україні, під час війни та після перемоги гендерна освіта має стати практикою свободи як діалог й критичне усвідомлення реального світу з одночасним перетворенням світу і себе самих. Діалогічна педагогіка найкращий інструмент гендерної освіти, діалог

зі студентством створює нову реальність, разом навчаючись і мислячи, несучи відповідальність за процес діалогу як рівноправні учасники, водночас, діалог це спільна постановка і вирішення проблем для зміни світу. Усвідомлення того, що слова, які вживаємо, мають значення не менше ніж слова написані у законах, працюючи над тим щоб мова не трансливала гендерних стереотипів, щоб утверджувала гендерну рівність та повагу до прав людини, пам'ятаючи, що довіра до правника розпочинається від довіри до його слів [1, с. 23–24]. Адже це один із способів формування гендерно чутливого юридичного середовища, яке у свій особливий спосіб забезпечить належну пошану до поглядів людства та завжди зможе знаходити ідеї для справедливих рішень [2, с. 56–57].

У своїх роботах з соціології насильства Мішель Фуко згадає лікарню Сальпетрієр де йому довелося спостерігати «божевільних жінок», які в жоден із періодів своєї хвороби не виявляли жодного виокремлення здатності до розуміння й одержимі були лише своєрідним інстинктом буйства, ніби у них були уражені лише емоційні здібності, що яскраво ілюструє заборону жінкам чинити опір і взагалі виявляти бодай якусь агресію, навіть якщо припустити, що наслідком агресії є порушення чоловіком її прав. Саме влада дає дозвіл чоловікові на домінування та встановлення контролю над дружиною, там де це їй(владі) зручно [3, с. 36–37].

Наголошуючи на візуалізації проблематики домашнього насильства, підвищення рівня обізнаності та розуміння домашнього насильства, підтримка змін у поведінці та ставлення до домашнього насильства, сприяння популяризації захисту від домашнього насильства, Урядова уповноважена з гендерної політики Катерина Левченко підкреслює необхідність інтеграції питань домашнього насильства у освітні програми. Адже, стаття 14 Стамбульської конвенції встановлює, що держави здійснюють, де це доречно, необхідні кроки для включення адаптованого до рівня розвитку учнів навчального матеріалу з таких питань, як рівність між жінками та чоловіками, нестереотипні гендерні ролі, взаємна повага, вирішення конфліктів у міжособистісних стосунках без застосування насильства, насильство стосовно жінок за гендерною ознакою та право на особисту цілісність, у формальні навчальні плани на всіх рівнях навчання [4].

Необхідність компоненту у навчальних програмах, для належної ідентифікації домашнього насильства, підсилюється офіційними статистичними даними Національної поліції України, які свідчать про невпинне зростання випадків домашнього насильства, а саме: 2019 р. – 109 000, 2020 р. – 209 000, 2021 р. – 326 000, і це тільки 10% заяв та

повідомлень, осіб які зазнають домашнього насильства, адже воно характеризується високим рівнем латентності [5, с. 8–9].

Крайнім проявом існуючих стереотипів та гендерної нерівності є домашнє насильство, утворюючи так званий ланцюг. Адже гендерні стереотипи вульгарно спрощують життя, хибно відображають реальність, добре засвоюються ззовні та будучи дуже живучими породжують гендерну нерівність, яка в свою чергу посилює низьку політичну репрезентованість жінок, жіночу бідність та інформаційну уразливість, тим самим забезпечуючи високий рівень представленості жінок серед постраждалих від домашнього насильства.

1 листопада для України набуває чинності Стамбульська конвенція як інструмент боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством визначаючи, що гендерний мейнстримінг стає не лише національною політикою, він є частиною конфігурації сучасних міжнародних політик, міжнародним зобов'язанням України, заснованим на фундаментальній передумові міжнародного правопорядку «*practum sunt servanda*» – «договори повинні виконуватися»[6].

Впровадження компоненту ідентифікації домашнього насильства у навчальні програми обумовлено необхідністю у гендерно чутливих фахівцях, готовністю до роботи з постраждалими від домашнього насильства, робота з бійцями та бійчинями, які повернуться зі збройного конфлікту, усвідомленням ризиків роботи та турботою про себе. Сьогодні недостатньо знати і розуміти види і прояви домашнього насильства, важливо ідентифікувати їх прояви у постраждалій особі за для належного захисту державою, усвідомлювати і вміти донести феномен «колесо насильства», «фази насильства», «трикутник Карпмана», «вигоди від насильства», що дасть змогу постраждалій особі зрозуміти необхідність розірвати насильницькі стосунки, адже щороку в Україні гине в наслідок домашнього насильства понад 70 жінок, об'єднання зусиль наукових закладів та науково-педагогічних спільнот дасть змогу якісніше протидіяти домашньому насильству.

Література:

1. Педагогіка пригноблених. Пауло Фрейре. Юніверс, 2003. С. 168.
2. Моїми словами: біографія. Рут Гінзберг. Київ, 2021. С. 396.
3. Michel Foucault, Histoire de la folie à l'âge classique, Gallimard, 1972. P. 72.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Офіційний переклад. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
5. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І.

Гловюк та ін. : за ред.: І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 431 с.

6. Сексуальне насильство. Стамбульська конвенція і реформи: сміливість продовжувати. Олена Харитоновна. URL: <http://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-stambulska-konventsiya-i-reformy/?fbclid=IwAR0SqPLdFkgyk4P9d513815WFvn55D0-GMWOjrOF3WmqX73X-0D-6qX1E3w>

КОМУНІКАТИВНО-ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Романюк В. Л.

старший викладач,

Київський інститут

Національної гвардії України

м. Київ, Україна

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції згідно зі стандартами НАТО є забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України.

Безпека держави – багатофункціональне державне явище. В епоху значних обсягів інформації та інформаційних досягнень, проблема інформаційної безпеки є актуальною. Гендерна компетентність є специфічним різновидом компетентностей, адже її можна розглядати як елемент професійної компетентності і як складову – життєвої компетентності особистості [2].

Гендерна компетентність фахівців сектору безпеки та оборони є важливою тенденцією сучасного світового суспільства, зокрема українського. Результатом підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України згідно з сучасною гендерною парадигмою повинен стати високий рівень сформованості гендерної компетентності зазначених фахівців [1].

Успішне регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає: недопущення дискримінації за ознакою статі, надання рівних можливостей для жінок та чоловіків щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків, забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, що підвищує актуальність цілеспрямованого формування в системі професійної підготовки

комунікативно-гендерної компетентності майбутніх фахівців, яка дозволить їм професійно взаємодіяти з підлеглими та виконувати свої службові обов'язки.

Проаналізувавши наукову літературу, ми можемо стверджувати, що термін «компетентність» найчастіше вживається як обізнаність у будь-якому питанні, кваліфікація (знання, досвід), особисті можливості людини, що володіє певними професійними або вузькоспеціальними знаннями, способами мислення, навичками, що дозволяють ефективно виконувати конкретні професійні дії [4, с. 63].

Комунікативна компетентність розглядається як: здатність встановлювати контакти, вести переговори, виступати на публіці, вислуховувати та відстоювати свої погляди, враховуючи позиції інших людей; здатність досягати бажаних результатів у спілкуванні з людьми, уникаючи при цьому небажаних ефектів; вміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватись; вміння вирішувати комунікативні завдання, дотримуватись етикету в спілкуванні, здійснювати кроскультурне іншомовне спілкування, навички ділового спілкування; володіння засобами професійної діяльності та спілкування на основі соціальної відповідальності за їх результатами [3, с. 24].

І. С. Мунтян розглядає гендерну компетентності як новий, але важливий аспект складової професіоналізму діяльності особистості, покликаною сприяти досягненню гендерної рівності й демократії членів суспільства шляхом формування їх гендерної культури [5, с. 7].

На думку більшості дослідників (О. М. Бандурка, С. М. Гусаров), формування гендерної компетентності має два аспекти: перший – у контексті підготовки фахівців до їх професійної діяльності, де тісно переплітаються професійна і гендерна компетентності; другий – фахівці формуватимуть у підлеглих також гендерну компетентність, яку швидше варто розглядати як складову їх життєвої компетентності.

Виявлення сутнісних характеристик комунікативно-гендерної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України доцільно визначити через систему ціннісної, когнітивної та рефлексивної функцій.

Ціннісна функція комунікативно-гендерної компетентності обґрунтовується ідеями ціннісного самовизначення професіонала, адже особистість, яка не орієнтується у цінностях сучасного світу, соціуму, в якому взаємодіє з іншими його представниками, не може ефективно вибудовувати систему соціальної комунікації, досягати взаєморозуміння та підтримки.

Когнітивна функція комунікативно-гендерної компетентності полягає в формуванні у майбутніх офіцерів здатності до пізнання,

осмислення своїх гендерних особливостей, спрямованості особистості на розвиток і становлення жіночої / чоловічої індивідуальностей, професійних здібностей до усвідомлення та прийняття гендерних особливостей своїх підлеглих. Особливе місце в процесі професійної підготовки займає знайомство з психофізіологічними гендерними особливостями, специфікою поведінки та взаємодії представників чоловічої та жіночої статті.

Рефлексивна функція орієнтує на конструктивний діалог, розуміння того, що жінки і чоловіки в рівною мірою відповідальні за налагодження комфортної комунікативної взаємодії і уникнення конфліктів та непорозумінь.

Забезпечення інформаційної безпеки України на основі сформованості комунікативно-гендерної компетентності можна проаналізувати за такими елементами, як: гендерні знання, що представлені знаннями нормативно-правового фундаменту держави, основ гендерної соціалізації та виховання, аспектів та тенденцій гендерного розвитку українського соціуму; гендерні вміння та навички щодо опрацювання інформації, дотичної до гендерної політики та гендерної моделі України, поширення гендерних знань.

Згідно з результатами останніх досліджень комунікативно-гендерна компетентність має вплив на такі критерії діяльності офіцерів, як: культура законодавчої дисципліни; рівень суспільного сприйняття; рівень виконавчої ефективності; публічна демонстрація особистості; здатність до співпраці із громадськістю; розуміння гендерних проблем; здатність до роботи «в команді»; готовність реалізувати наставництво тощо.

Комунікативно-гендерна компетентність майбутніх офіцерів є однією з базових складових їх професійної підготовки та характеризується здатністю особистості до виявлення та врахування психофізіологічних та соціокультурних особливостей підлеглих в організації успішної гендерної взаємодії, з метою недопущення та мінімізації ситуацій гендерної нерівності та дискримінації.

Отже, формування комунікативно-гендерної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України з метою забезпечення інформаційної безпеки України можливе за умови активної діяльності науково-педагогічних працівників, курсантів, курсових офіцерів. Важливою умовою ефективності цієї діяльності є прийняття та сприйняття гендерної соціалізації особистості, участь у інформаційних заходах.

Література:

1. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 187–192.
2. Зернецька О. В. Гендерна політика у сфері академічної науки. *Політичний менеджмент*. 2008. № 5. С. 116–127.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативноцелевая основа компетентностного подхода в образовании. М. : Издат. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
4. Клецина И. С. От психологии пола – к гендерным исследованиям в психологии. *Вопросы психологии*. 2003. № 1. С. 61–78.
5. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2004. 19 с.

**КНИЖКА ГАННИ УЛЮРИ «НІЧ НА ВЕНЕРІ:
113 ПИСЬМЕННИЦЬ, ЯКІ СЯЮТЬ У ТЕМРЯВІ» (2020)
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
Й РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО ПИСЬМА
В МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ**

Свалова М. І.

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

Особливості функціонування сучасного медійного простору, динаміка соціального середовища спонукають журналістів до пошуку нових шляхів відображення дійсності, нових аргументів для критики негативних явищ та до застосування інноваційних інструментів взаємодії з аудиторією і впливу на неї. Не викликає сумніву той факт, що журналістська майстерність включає нині багато навичок, необхідних для створення якісного, актуального, цікавого й суспільно значущого матеріалу.

Важливо враховувати єдність таких категорій, як критичність і креативність, адже без них у сучасному інформаційному просторі не обійдеться ні професійний медійник, ні звичайний медіаспоживач.

Л. Ткаченко справедливо зазначає: «Творчість як процес і креативність як здатність до варіативності є загальними факторами, що можуть забезпечити безконфліктний, неантагоністичний шлях розвитку не лише конкретної особистості, а й людства в цілому» [4, с. 32]. Тому під час викладання курсів, пов'язаних із журналістською майстерністю, журналістськими жанрами, публіцистикою тощо, важливо дбати про розвиток критичного мислення, формування навичок творчо, психологічно виважено працювати з різноманітними соціальними міфами та стереотипами (зокрема – гендерними), щоб ефективними креативними засобами нейтралізувати їхній вплив на суспільство.

У цьому контексті тема жіночого письма набуває нині особливої актуальності, адже, на думку Р. Жаркової, «жінка в літературі здобуває право на авторську репрезентативність, аби виявити, якою вона є і якою бути може (бути б могла). Також стаємо свідками стрімкого входження жіночого письма у вимір масової літератури» [1, с. 21].

Книжка Ганни Улюри «Ніч на Венері: 113 письменниць, які сяють у темряві», на наш погляд, демонструє, по-перше, фаховий літературознавчий аналіз, спрямований на осмислення причин замовчування жіночих імен у літературі, по-друге, цікавий есеїстичний спосіб комунікації з аудиторією, завдяки якому читачі залучаються до процесу міркування. Боротьбу з гендерними стереотипами як основний змістовий вектор книжки авторка визначає вже у невеликій передмові: «Про жіночу майстерність і геніальність говорять у категоріях-міфх: чи то Медузи, чи Сирени. Побачив – і закач'янів. Почув – і збожеволів. І сирени, й медузи, як відомо, гинуть, якщо їх послідовно ігнорувати. І от уже кілька століть триває те, що самі письменниці зуть боротьбою за літературний канон» [5, с. 3].

Біографії відомих, маловідомих (чи й узагалі не відомих для широкого загалу) авторок подано у вигляді есеїзованих портретів; Ганна Улюра популяризує жіноче письмо саме через роботу з текстами, бо часто творчість і є чи не найважливішим шляхом протистояння стереотипам. Український і світовий досвід жіночого письма (представлено авторок від Саффо до Катерини Калитко) увиразнюється емоційними коментарями й оцінками Ганни Улюри, що формують цілісний вплив на реципієнтів. Досвід кожної жінки – унікальний, письменницький досвід кожної авторки – своєрідний виклик: «Богині, гетери, дружини, рабіні. Тільки цим чотирьом типам дорослих жінок у Давній Греції було місце, причому на ім'я ми знаємо хіба богинь і гетер; дружин називати було неприйнятно, рабінь – непотрібно. Чітко артикульоване ім'я Саффо-дружини – виняток» [5, с. 5].

Жінка-мисткиня так чи так вписана в історичне середовище, вона є одночасно й елементом своєї епохи, й у чомусь протистоїть часовому

та просторовому контексту (займається літературною творчістю, порушує певні теми, пише в цікавому жанрі, у цікавий спосіб тощо): «У її поезії специфічна авторська пунктуація (яку в ранніх виданнях редагували, виправляли, а в наступних послідовно відновлювали). Те, що робила з поетичною пунктуацією Дікінсон, стало припустимим і навіть модним наприкінці ХХ століття, здебільшого якраз під впливом її перечитаних творів» [5, с. 121].

Працюючи з популярними стереотипами «чоловіки з Марса, жінки з Венери» (бачимо, як іронічно це обіграно в назві книжки) та «жінка – слабка/прекрасна половина людства», Ганна Ульора спростовує їх шляхом інтерпретації текстів (образів, сюжетних ходів, метафор тощо), водночас створюючи цікаві та багатогранні образи самих письменниць: «Коли вийшла книжка Калитко “Катівня. Виноградник. Дім”, вона шокувала якоюсь нестерпною вчасністю. Тривало літо 2014 року. Ми вчилися жити на війні і з війною, а цю книжку написала людина, яка вже вміла так жити. Можна припустити (й навряд помилитися), що Калитко, яка багато перекладала боснійську прозу й має міцні зв’язки з балканською літературою, “встигла навчитися” війни звідтам, опанувати досвід, який для нас у 2014-му був новим, приростила собі чужі історії» [5, с. 456–457].

Літературознавця в дотепно-іронічній манері осмислює не тільки життя і тексти конкретної авторки, а й сам феномен літературної творчості, удаючись до представлення несподіваної тези, неочікуваних порівнянь, цікавих переходів від мікротеми до мікротеми: «Відкривається щілина між двома світами: між дитячим і дорослим світом, між світом міфічним і тим, де забули своїх богів, світом Першої печатки і світом після Рагнарока. О так, життєствердна пустотлива і глибока проза Ліндгрена – суцільна тобі постапокаліптична сага!» [5, с. 248].

Книжка Ганни Ульори – це 113 історій про непересічний досвід, про жіночу унікальність, її героїні – надзвичайно різні, але всі об’єднані символом світла (сяяння), тобто свою мету літературознавця й есеїстка вбачає в тому, що і тексти, й історії цих жінок варті того, аби про них знали, їх вивчали й популяризували. Вона в публіцистичний спосіб актуалізує кілька проблемних питань: жіночого письма як способу самореалізації, творчості в умовах війни (тиску, неприйняття), можливості літературними засобами зобразити й виразити складні категорії (кохання, смерті, втрати, самотності, насилля, зневіри тощо). З точки зору креативного письма ця книжка цінна тим, що на рівні форми демонструє цікавий приклад щодо роботи з фактажем, вираження авторської позиції, переплетення наукового й публіцистичного компонентів. На рівні змісту – це приклад реалізації

актуальної ідеї, що базується на «умінні самостійно бачити і ставити проблеми, знаходити їх рішення і творчо утілювати їх в конкретний продукт» [3, с. 125].

Робота з текстами Ганни Улюри може мати творчий характер: написання есеїв чи нарисів про відомих авторок з опрацюванням історичного та біографічного фактажу, інтерпретацією художніх творів, застосуванням есеїстичних композиційних прийомів, залученням читачів до процесу міркування логічними й образними засобами, використанням популярних мемів як елементів масової культури тощо.

Отже, книжка Ганни Улюри «Ніч на Венері: 113 письменниць, які сяють у темряві» сприятиме розвитку креативного потенціалу майбутніх журналістів, розвиватиме навички нестандартного опрацювання актуальних тем, сприятиме критичному осмисленню соціальних стереотипів і міфів.

Література:

1. Жаркова Р. Жіноче письмо і жіноче «Я»: інтерпретація ізольованості та проблема рецепції. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29(2). С. 17–22. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/argnd_2020_29\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/argnd_2020_29(2)_5) (дата звернення: 09.10.2022).

2. Зоріна О. Шляхи й методи підвищення ефективності навчального курсу «Журналістська майстерність». *Образ*. 2021. Вип. 2(36). С. 81–88. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86167> (дата звернення: 09.10.2022).

3. Нікітіна Н. П. Креативність і творчість: загальне і особливе. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 121–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_2_15 (дата звернення: 09.10.2022).

4. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9–10. С. 32–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_9-10_7 (дата звернення: 09.10.2022).

5. Улюра Г. Ніч на Венері: 113 письменниць, які сяють у темряві. Київ: ArtHuss, 2020.

РОЛЬ ЖІНКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Світлицька В. Р.

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,*

*викладачка кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Хоч національний світогляд народу України в гендерному аспекті ґрунтовно не досліджувався, на роль жінки в нашій національній ментальності звертали увагу і науковці, зокрема філософи, і письменники. Більшість видатних мислителів і дослідників українського національного характеру сходяться на тому, що «українська душа» порівняно з ментальністю інших народів вирізняється передусім такими матріархальними ознаками, як індивідуалізм, сентиментальність, емоційність, тонкий гумор.

Через те, що природа давньої України давала можливість займатися землеробством (родюча земля, достатня кількість води), культ родючості (а відтак і жінки-матері) заклався в ментальність народу як базовий. Давні українці ототожнювали засівання землі і продовження роду, бо від землі і жінки залежали майбутнє і добробут цілої спільноти.

Своєрідною жіночністю та ідеалізуванням матері-землі пронизані не лише ліричні пісні, балади, казки, але й навіть козацький епос, де жінка постає рівною чоловікові. Часто спостерігаємо поклоніння її красі, мудрості, силі, жертвовності. Підтверджує важливу роль жінки в давньому суспільстві і календарно-обрядова творчість – веснянки, розплітання коси, танець молодої, ворожіння тощо. Цікавим є, наприклад, такий факт, що сватання могло відбутися лише за умови, якщо дівчина сама винесе рушники. Також народна мораль в давнину дозволяла дівчині самій сватати хлопця. Мабуть, витоки такої свободи походять ще з вільної Скіфії чи сягають світогляду амазонок.

Отже, можемо стверджувати, що повага до жінки позначилася на сімейно-родинному устрої українців або навіть сформувала його. Давня українська жінка мала майже рівні права з чоловіком. Проте «рівність» треба розуміти не в сучасному, так би мовити феміністичному, значенні, адже традиції поєднували як повагу до жінки з боку

чоловіків, її право визначати родинний устрій, так і право чоловіка головувати в галузі землеробства чи військової справи (що зберіглося і в сучасній Україні).

Християнство внесло свої корективи в картину шлюбу і сім'ї. Після 988 року починає складатися традиція шлюбного права, що поєднує в собі давні народні й нові церковні весільні обряди. З цього часу передбачається покарання за «украдання» нареченої. Але християнський шлюб і «законність перед Богом» приживались повільно. Язичницький обряд у вигляді танців і пісень довго ще існував як єдине підтвердження поєднання пари в подружжя.

Поступово шлюб християнізується і набуває значення священності, безгріховності, а разом з тим вводиться цензура на позашлюбні стосунки між чоловіком та жінкою. Вимоги до цнотливості і вірності чоловікові з утвердженням християнства закріплюються ще суворіше. При цьому продовжували існувати традиції вечорниць і досвіток, на яких молодь практикувала еротичні й сексуальні ігри. Як зазначає О. Кісь, «на дівчатах лежала відповідальність за збереження цноти» [1]. Варто зауважити, що ставлення чоловіків-українців до жінок за народною мораллю залишається шанобливим, а жінка продовжує тримати владу в руках, хоч і визнає авторитет чоловіка. І. Франко, порівнюючи устрій української і російської сім'ї зазначав, що на відміну від «великоросів» український чоловік «ніякого важнішого діла <...> не робить без поради з жінкою, бо дуже часто розумна й одважна жінка вміє у всім поставити свою волю супроти мужикової» [2].

Письмові джерела найбільш опрацьованого з давніх періодів – періоду Київської Русі – підтверджують важливу роль представниць княжих родин у суспільно-політичному житті країни. Діяльність княгині Ольги, Анни Всеволодівни, Добродеї-Зої, високий рівень освіченості руського жіноцтва є ознакою самодостатності української жінки і зміцнення культу берегині. Варто зазначити, що таку свободу церковна ідеологія не схвалювала, а от суспільство, навпаки, вважало виявом сили і мудрості. Крім того, часто головна роль в сім'ї випадала саме жінці. І зважаючи на те, що Володимир Мономах, повчаючи своїх синів, закликав дружин своїх любити, але не давати їм над собою влади, такі випадки «головування» українських жінок були не поодинокими [3].

Один з основних стереотипів патріархального устрою стверджує владу чоловіка над жіночим тілом – ця риса є характерною також і для України (давньої і сучасної). Але разом з тим дуже часто спостерігається зміщення ролей, коли владу в українській сім'ї або громаді бере жінка, а отже її емоційність і кордоцентризм деформують чи навіть руйнують патріархальні схеми.

Українська жінка – це, як правило, освічена, самостійна людина, що знає собі ціну. Особливо ці риси окреслюються в ситуації зустрічі менталітетів двох різних народів. Так, українка Оксана з поеми Лесі Українки «Бояриня» є суцільним контрастом до російської жінки. Вона принесла з собою у чужу сім'ю і на чужу землю суто український світогляд. Підсвідоме протистояння української дівчини російському середовищу дозволяє виокремити контрастні світоглядні пари, що розкривають суть менталітету двох різних націй:

- свобода – безправність;
- рівність чоловікові – рабська психологія;
- участь у громадському житті, вільне спілкування – обмеженість кухнею і спальнею;
- гумор, іронія і гострий язик – закритість і трагічне сприйняття світу;
- яскравий і доволі відкритий одяг – темні, закриті і безформні речі [4].

Порівняно з європейками чи росіянками українська жінка ментально має набагато більше свобод і простору для руху вперед. Але, звичайно, говорити про повну гендерну рівність в історико-культурному контексті ми не можемо. Деякі патріархальні стереотипи і філософія терпіння, хоч і не глобально, але все-таки обмежували волю українок і певною мірою обмежують і сьогодні. Незважаючи на наявність цих патріархальних відголосків пригнобленою українська жінка ніколи не була, а тому і питання гендерної нерівності не поставало в Україні як нагальне. Те, що в українській культурі жінка була «майже рівною» з чоловіками, свідчить про високодуховну сутність національного менталітету.

Глибоке дослідження ролі жінки в історії України не лише дозволяє об'єктивно відтворити історичний процес, але й ілюструє здатність нашого суспільства модернізуватися через відновлення демократичних національних цінностей і відмову від консервативного патріархату, який є чужорідним для українського національного характеру.

Література:

1. Кісь О. П'ять міфів про становище жінки в традиційній українській культурі. Режим доступу: https://povaha.org.ua/pyat-mifiv-pro-stanovysche-zhinky-v-tradytsijnij-ukrajinskij-kulturi/?fbclid=IwAR1DM2PUJa4YQghWjE6OdyTuVnCiLGTEboQzdmXnTjs_ONubFnmZX2kctH4
2. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Твори: в 20 т. Т. 6. К., 1955. С. 214.
3. Изборник : (Сборник произведений литературы Древней Руси) / [Сост. и общая ред. Л.А. Дмитриева и Д.С. Лихачева] ; [Вступ. статья

Д.С. Лихачева]. М. : Худож. лит., 1969. 799 с., 14 л. ил. (Б-ка всемирной литературы. Серия 1. Литература Древнего Востока, Античного мира, Средних веков, Возрождения, XVII и XVIII веков; Т. 15). / Поучение Владимира Мономаха. 146–171 с.

4. Українка Леся. Боярinia : драмат. поема. Київ : Молодь, 1991. 96 с.

«ГЕНДЕР І МЕДІА» В ОСВІТІ Й НАУЦІ

Сидоренко Н. М.

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри історії журналістики

Навчально-науковий інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Засоби масової комунікації сучасної доби, як чутливий барометр усіх суспільних змін, повинні вловлювати, констатувати, аналізувати й відображати багатоманітність життєвої практики, звертати увагу насамперед і на такі моменти: гендерна рівновага, подолання гендерних стереотипів, виховання гендерної чутливості, вироблення паритетних умов для толерантної цивілізованої співпраці жінок і чоловіків у творенні демократичного українського суспільства.

В Навчально-науковому інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка з кінця 1990-х викладалося кілька спецкурсів, що мали спільне спрямування і не суттєво відрізнялися за назвою: «Жіночі питання у засобах масової інформації», «Розвиток професійного середовища: гендерні ресурси ЗМІ», «Гендерні ресурси українських медіа», «Гендер і медіа» (два останніх пропонувалися як українською, так і англійською мовами).

Спецкурс «Жіночі питання у засобах масової інформації» [1] включав такі питання, як: гендерні цінності, жінка як феномен культури, образ сучасної жінки в українських мас-медіа, система жіночої періодики останніх років: досвід і перспективи, «плюси й мінуси» фаху та статі, взаємозв'язок політично-національних і державницьких устремлінь із жіночими ініціативами; шляхи досягнення гендерної рівноваги у суспільстві, збалансованості декларованих прав і реальних можливостей тощо. Вибірковий курс гендерного спрямування зорієнтований на підготовку таких фахівців у галузі журналістики, які цікавляться проблемами гендерного

дослідження соціуму, прагнуть знайти і впровадити гендерний баланс в ідеологію українських мас-медіа, зможуть професійно аналізувати жіночі медіаресурси та вплив жіночого руху й феміністичної критики на формування різноманіття дискурсів у мас-медіа, на створення соціально-духовної гармонії в суспільстві. Передбачалося, що спецкурс забезпечить такі кардинальні вміння: формулювати основні завдання і призначення жіночої преси, спеціальних радіопрограм і телепрограм в Україні, визначати гендерні пріоритети соціальних комунікацій; проводити інформаційний пошук, виявляти гендерні аспекти в медіа; здійснювати моніторинг поточних медійних ресурсів щодо гендерних стереотипів.

Тематика нинішнього вибіркового курсу «Гендер і медіа», хоча й дотримується загальної традиції аналізу медіа в гендерній площині, але має певні пріоритети: марковані (жіночі, чоловічі) медіа, номінації жінок і чоловіків, гендерна експертиза сучасного журналу для жінок / чоловіків / дітей) в Україні, створення й функціонування фемінітивів (гендерно рівноправна мова, гендерно чутлива мова) в українських медіаресурсах, дотримання гендерної толерантності.

На кафедрі соціальних структур та соціальних відносин в розрізі магістратури «Гендерні студії» викладачка кафедри історії журналістики ННІЖ доц. Волобуєва А. М. читає вибіркочу дисципліну «Гендерний аналіз мас медіа» (українською та англійською мовами), озброюючи студентів із системою світових та українських медіа (зокрема – жіночих ресурсів), їхньою роллю у творенні демократичного і цивілізованого суспільства, що визнає гендерний баланс; процесами формування гендерної свідомості та культури засобами соціальних комунікацій; основами законодавчих документів про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; функціонуванням у сфері медіа «гендерлекту» і гендерно чутливої мови, акцентуючи увагу також на осмисленні проблеми «Жінка і війна».

Мета цієї вибіркової дисципліни, як зазначено в робочій програмі, – дати студентам цілісне розуміння загальних тенденцій розвитку медіа з урахуванням гендерних особливостей, історичного минулого та критичне осмислення всіх процесів і явищ, пов'язаних із сучасним мас-медійним поступом. Основним форматом роботи виступає колоквиум, що поєднує в собі дискусію, лекції, практичні завдання під час навчання в магістратурі. Викладання та навчання українською та англійською мовою дає змогу посилити професійні мовні навички студентів, збагатити їх академічний словник в аспекті медійної термінології, розвинути навички написання тематичних матеріалів, підготовки та проведення презентацій.

2001 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було здійснено гендерну експертизу нормативних курсів та навчальних програм соціально-гуманітарного спрямування (в межах проекту «Гендерна освіта в Україні» Програми гендерної рівності ПРООН, за участю Інституту гендерних досліджень). Авторами проаналізовано курси з таких дисциплін, як соціологія, психологія, журналістика, релігієзнавство, історія (зокрема, «Психологія особистості», «Історія України», «Історія української журналістики» та ін.). Результати аналізу подано в експертних текстах, що містять оцінку існуючих на початку 2000-х рр. навчальних програм з позицій гендерної рівності, висловлено рекомендації та пропозиції. Було констатовано певну «гендерну асиметрію» навчальних програм – відсутність у них концептуальних матеріалів, які б рівнозначно відображали досвід обох статей, а також домінування наукових методологій, які не дозволяють «адекватно представити в теоретичному знанні життєві практики та інтереси жінок» [2, с. 6].

Основні рекомендації колективу авторів Київського національного університету імені Тараса Шевченка зводилися до триєдиної взаємодії: 1) навчальні дисципліни соціогуманітарного спрямування безпосередньо й логічно стосуються гендерної проблематики, тому можуть швидко й органічно включити гендерну компоненту в свою тематику; 2) розвиток гендерного наукового дискурсу надав можливість більшості факультетів соціогуманітарного профілю ввести до навчальних планів відповідні гендерні спецкурси; існує потреба їх розширення і професійного наповнення; 3) перегляду потребують загальні нормативні курси, зокрема на непрофільних факультетах, що часто залишаються «в межах старого андрогінного світобачення» [2, с. 7–8].

На кафедрі історії журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка з кінця 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні видано низку навчально-методичних матеріалів, покажчик жіночої преси в Україні [3], спільну монографію дослідниць Києва і Львова про відображення історії жіночого руху на сторінках української преси початку ХХ ст. [4], практичний посібник для журналістів і працівників ЗМІ «Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість» [5], розділ у колективній монографії [6], навчальний посібник [7] із спецкурсу, який впродовж 25 років читається викладачками кафедри.

За цей час опубліковано десятки статей у фахових наукових збірниках і журналах («Журналістика», «Наукові записки Інституту журналістики», «Вісник Київського університету. Серія журналістика», «Філософсько-антропологічні студії», «Держава та регіони. Серія соціальні комунікації» та ін.), оприлюднено доповіді й повідомлення на

конференціях, що відбувались у Хорватії, Польщі, Білорусі, Великій Британії, Болгарії. Серед тематики, до якої звертались професори, доцентки й асистентки кафедри, були такі: «Гендерна проблематика в сучасній українській публіцистиці», «Дискурс фемінізму в сучасній українській публіцистиці» (доц. Н. Желіховська); «Душа зболена: проблематика сучасної української жіночої публіцистики», «Українські жінка та розвій нації (книжкова та журнальна публіцистика останніх років)» (доц. Т. Старченко); «Українська жінка на сторінках глянцевого журналу», «"Антигендерне" звучання реклами в Україні», «Українські аспекти гендерної рівності» (проф. Н. Сидоренко); «Гендер в Країні сонця, що сходить (за дослідженнями російських японістів)» (проф. О. Мелещенко); «Гендерні стереотипи у пресі: теоретичний аспект», «Репрезентація жінок у медіа під час суспільно-політичних та воєнних подій в Україні 2013–2018 років» (доц. А. Волобуєва), «"... На нас, жінках, лежить обов'язок..."» (Софія Русова)» (асист. І. Євдокименко) та ін.

Не відставали від членів кафедри докторантки й аспіранти, їм належать такі публікації: «Проблема гендерних ролей і стереотипів у пресі на межі ХХ–ХХІ ст.», «Проблеми і перспективи розвитку видань для жінок в Україні» (доц. О. Пода, докторантка); «Гендерна презентація в політиці (за матеріалами сучасної партійної преси України)» (доц. В. Георгієвська, докторантка); «Система цінностей нового покоління: видання для дівчат в Україні», «Діалог із читачами на сторінках жіночої преси України» (асп. О. Сидоренко); «Gender concepts: diversity of gender image», «Метафоричність образу чоловіка у сучасних глянцевих виданнях» (асп. М. Чернодон); «Трансформація журналу "Жінка" у плюралістичному демократичному суспільстві» (асп. О. Ковальчук), «Архетип української "Ж" у світогляді Євгена Маланюка» (асп. А. Головіна), «Жіночий сегмент у відеоконтенті кіберспортивних клубів» (асп. О. Петрик).

Неодноразово до досліджень кафедри залучалося студентство Інституту журналістики, допомагаючи з'ясувати особливості «гендерного монологу української урядової преси», простежити специфіку контенту жіночих видань, виявити доцільність / недоцільність використання фемінітивів у сучасних медіа. Спільне дослідження з випускницею магістратури А. Зенталь опубліковано англійською мовою («Women in a Human Rights Media Discourse during the Armed Conflict in the East of Ukraine» в журналі «Current Issues of Mass Communication»).

Упродовж останніх п'яти років кафедрою історії журналістики зініційовано і проведено в рамках щорічних всеукраїнських науково-практичних конференцій Інституту журналістики круглі столи про моделі гендерної презентації у мас-медіа та рекламі. Серед

організаторів також кафедра реклами та зв'язків з громадськістю Інституту журналістики і факультет соціології (ОП Гендерні студії) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, захід було підтримано Фондом імені Гайнріха Бюлля в Україні. Участь взяли дослідниці й дослідники навчальних закладів і громадських організацій Києва, Харкова, Полтави, Запоріжжя, Маріуполя, Сум, Острога, студенти магістратури з Лівану та Китаю.

У 2021 р. організаційний комітет круглого столу «Гендер: медіадискурс» обрав дві форми проведення заходу: молодіжну (гру), пов'язану з дискусійними гендерними моментами в сучасному студентському та шкільному середовищі; а також рецензійну – обміні думками щодо нових видань у сфері «гендер для всіх», «історії про жінок», «жінки про жінок», щоб долучити онлайнове товариство до пізнання нових книжкових видань, пов'язаних із історичними й сучасними постатями, «чоловічими» й «жіночими» поглядами на роль у творенні нації, формуванням нової жінки-українки в різні суспільно-історичні періоди, участю жінок і чоловіків у творчодуховних процесах різних країн. Матеріали круглих столів 2020 і 2021 рр. увійшли до наукового журналу «Журналістика» (2020, 2021).

На часі – нові виклики для медіа, освіти, гендерної чутливості й рівноваги в суспільстві.

Література:

1. Жіночі питання у засобах масової комунікації: навч. програма спецкурсу / уклад. Сидоренко Н. М. Київ, 2000. 37 с.
2. Гендерна експертиза нормативних курсів та навчальних програм соціально-гуманітарного циклу / відповід. ред. Н. Чухим. Київ, 2001. 46 с.
3. Сучасна жіноча преса в Україні: показчик / упоряд. А. М. Волобуєва, Н. М. Сидоренко. Київ, 1998. 76 с.
4. Передирій В., Сидоренко Н. Старченко Т. Жіноча доля на тлі доби: літопис жіночого руху у світлі українських видань. Київ, 1999. 120 с.
5. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість: практич. посіб. для журналістів та працівників ЗМІ / Н. М. Сидоренко, М. М. Скорик та ін.; ред.-упоряд. Н. М. Сидоренко. Київ : К. І. С., 2004. 76 с.
6. Гендерна політика в дзеркалі преси. Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації: колект. моногр. / В. В. Різуна, П. Ф. Іванов, Н. П. Шумарова та ін.; за ред. В. В. Різуна ; упоряд. Т. В. Скотникова. Київ, 2007. С. 241–253.

7. Сидоренко Н. М., Волобуєва А. М., Остапенко Н. Ф. Гендерні ресурси сучасних мас-медіа : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київ. ун-тет», 2012. 111 с.

8. Круглий стіл «Моделі гендерної презентації у мас-медіа та рекламі». URL: http://journ.univ.kiev.ua/nauka1/wp-content/uploads/2019/05/conf_18-04-19.pdf (дата доступу: 25.09.2022).

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ГЛОБАЛЬНЕ ЯВИЩЕ І СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Сметаніна Н. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення, є проблема домашнього насильства. Ця проблема виходить на перший план наукового дослідження, поряд з вивченням організованої злочинності та міжнародного тероризму.

За матеріалами Жіночого консорціуму ННД США, від домашнього насильства в світі потерпає більше жінок, ніж від пограбувань, звалтування незнайомими та в автомобільних катастрофах, разом узятих. Кожні 9 секунд у світі жінка страждає від побоїв чоловіка чи того, з ким вона проживає. 32% вагітних жінок терплять побої. 90% дітей усвідомлюють насильство як таке, що спрямоване на їхню матір. Третина жінок у світі зазнавали фізичного або сексуального насильства з боку чоловіків, у тому числі своїх партнерів. За дослідженнями Інституту соціологічних досліджень НАН України 68% жінок (це, приблизно, 18 млн.) в Україні зазнають знущання в сім'ї, у тому числі 20% – часто (в основному, це побиття з боку чоловіка). 25 листопада у світі відзначають День боротьби з насильством проти жінок, який дає початок щорічній акції «16 днів проти гендерного насильства» [1, с. 261; 2].

Згідно з оцінками Світового Банку в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15–44 років 19% припадає на звалтування та насильство у сім'ї. Це означає, що кожна п'ята жінка, яка вмирає у цьому віці, помирає внаслідок травм і хвороб, що спричинені актами насильства. Щороку 600 жінок

гинуть в Україні від домашнього насильства. Лише 10% з 1 млн жінок, які піддаються насильству, вирішують повідомляти про насильство [3].

Новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить ряд заходів, які відповідають міжнародному досвіду запобігання домашньому насильству. Зокрема, це запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників); поширення дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству на значно ширше коло осіб; надання допомоги та захисту постраждалим особам та інші [4; 5].

В Україні фіксують збільшення випадків домашнього насильства. За минулий, 2021 рік, як повідомила заступниця Міністра внутрішніх справ Катерина Павліченко, у 2021 році до поліції про домашнє насильство заявили на 56% більше громадян, ніж у попередньому 2020 році. Складено на 10% більше адмінпротоколів, внесено на 19% більше термінових заборонних приписів щодо кривдників, на 11% кількість кривдників, які перебувають на обліку. Наприкінці 2021 року 29 територіальних громад мали відкрити нові притулки для постраждалих, збільшити на 40 мобільних бригад, які реагують на випадки домашнього насильства, відкрити кризові центри денного перебування [6].

Як показало авторське вивчення громадської думки про шкоду від домашнього насильства для населення України у 2021 році (опитування проводилось шляхом інтернет-анкетування у період з березня 2021 року по грудень 2021 року, нараховує 462 опитаних учасників віком від 14 до 59 років, які представляють всі регіони України), найбільше громадян України у 2021 році турбували стан медицини (71,1%), проблеми безпеки і злочинність (53%), корупція в органах влади (52,6%). Варто зазначити, що 46,2% опитаних громадян зазначили, що їх турбує поширення випадків домашнього насильства.

90,9% опитаних громадян зазначили, що домашнє насильство є злочином, 6,1% вказали, що домашнє насильство змушує їх щоденно турбуватись про своє життя і майно. Разом з тим, 3% переконані, що домашнє насильство є приватною справою родини і не потребує втручання правоохоронних органів.

85,4% учасників опитування зазначили, що у 2021 році вони зазнали психологічного насильства, 39,3% – фізичного насильства, 18% – економічного насильства, 9% – сексуального насильства. На запитання: «Як вплинуло заподіянням Вам шкоди внаслідок домашнього

насильства на Ваше подальше життя» 71,7% респондентів відповіли, що відчували тривалу депресію і душевні страждання, 30,3% – погіршення відносин із родиною, 19,2% – хворіли, 12,1% – зазнали матеріальні труднощі, 4% – втратили роботу.

80,6% опитаних зазначили, що їх турбує зростання кількості випадків домашнього насильства у 2021 р. Більше того, 40,7% готові витрати особисті грошові кошти на фінансування програм допомоги жертвам домашнього насильства.

Як бачимо, проблема домашнього насильства є актуальною для українського суспільства. Громадяни готові бути активними суб'єктами запобігання цьому явищу і надавати допомогу і підтримку жертвам домашнього насильства.

Література:

1. Сметаніна Н. В. *Форми домашнього насильства в Україні. Юридична осінь 2021 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 18 листоп. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. С. 261–263.

2. Кожна третя жінка у світі зазнавала насильства – ВООЗ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/10/7286070/> (дата звернення: 10.10.2022).

3. Блага А. Б. *Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання)*: монографія. Харків : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

4. Головкін Б. М. Як стають жертвами злочинів. *Проблеми законності*. Вип. 136. 2017. С. 161–172.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

6. Статистика зашкалює – експертка про стрімке зростання випадків домашнього насильства в Україні. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=97692> (дата звернення: 12.10.2022).

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тимченко Ю. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри івент-менеджменту, феши і шоу-бізнесу
Приватний вищий навчальний заклад
«Київський університет культури»
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі розвитку суспільства перетворення держави в розвинену самостійну й цивілізовану європейську країну не можливе без реформування системи вищої освіти. Здійснення зазначеного передбачає втілення особистісно орієнтованого підходу в вищу школу. В навчально-виховному процесі зазначених закладів освіти акцентується увага на розвитку особистості як суб'єкті засвоєння, використання й відтворення культурних цінностей, серед яких найвищою цінністю є сам студент. Це зумовлено необхідністю дотримання гуманістичних і демократичних принципів соціального життя, зосередження уваги на особистості, її становищі, статусі, національності та віці, а також усвідомлення потреби студентської молоді в новій комплексній системі знань [4].

Гендерний напрям в освіті повинен формувати егалітарну освічену свідомість, соціокультурну, гендерно компетентну особу на основі руйнування патріархальних гендерних уявлень [2, с. 107].

Впровадження гендерного підходу в вищу освіту передбачає розширення життєвого простору для розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожного студента незалежно від статі, вивільнення мислення як викладачів так і студентської молоді від усталених гендерних стереотипів. Реалізація гендерного підходу в навчально-виховний процес вищої школи можлива за умови формування в студентської молоді відповідного рівня гендерної культури [4].

Гендерна культура – суспільний феномен, що формується, вбираючи в себе все найкраще, визнане суспільством, стосовно поведінки жінки і чоловіка та формує принципи, норми їх взаємин у сім'ї, місце кожного з них у реалізації суспільних потреб. Гендерна культура пов'язана із статевою специфікою людей та їх життєтворчістю [3].

Одною із важливіших умов формування гендерної культури студентської молоді є певна настанова сім'ї на цілеспрямоване

гендерне виховання своєї дитини, усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини до дорослого життя. Зазначений процес можливий за рахунок використання батьками сучасного педагогічного досвіду, підтримки співпраці з навчальним закладом, викладачами, прослуховування спеціальних лекцій, читання літератури [1, с. 234].

Для студентської молоді в процесі формування гендерної культури важливими є зміна усталених гендерних стереотипів й усвідомлення ними сутності гендерної рівності. Для формування гендерної культури студентської молоді необхідно міняти усталені гендерні стереотипи. Вони відображають гендерну культуру суспільства. Процес реалізації гендерної рівності вказує на необхідність виконання двох етапів спеціально організованого процесу в вищій школі: теоретичного (що передбачає засвоєння гендерних знань з урахуванням профілю майбутньої професії); практичного (що сприяє набуттю досвіду демократичних відносин у житті студентів за рахунок їх участі в семінарах-тренінгах, проектах, конференціях, круглих столах з гендерної тематики) [4].

До основних критеріїв гендерної культури випускника ЗВО відносяться:

- сформованість адекватної гендерної ідентичності;
- розуміння сутності патріархальної, матріархальної, гендерної картин світу;
- абстрагування від деструктивного впливу гендерних стереотипів;
- розуміння сутності і усвідомлення рівноцінності чоловіка та жінки;
- контролювання взаємовідносин із протилежною статтю відповідно до концепції егалітаризму;
- готовність до ефективного виконання соціальних, професійних та сімейних функцій, позбавлених ознак гендерної нерівності [3].

Результат процесу формування гендерної культури випускника ЗВО проявляється сукупністю цінностей, що об'єднують:

- гендерну грамотність, як систему отримання необхідних знань у сфері гендерних досліджень;
- сформовану мотивацію до рівноправної участі чоловіків і жінок у суспільному житті та реалізації своїх гендерних прав і свобод;
- гендерну самоосвіту як набуття власного досвіду з гендерної збалансованості;
- гендерну чуйність як здатність особистості усвідомлювати та моделювати вплив соціального середовища, реагувати на прояви сексизму;

– повагу до особистості, її особливостей, індивідуальних проявів незалежно від її статі [3].

Висновок. Отже, гендерну культуру розглядають як особливе соціальне явище, вона виявляється як певна сукупність матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, що використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації та регуляції статево-рольової поведінки його членів, як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої.

Проблема реалізації гендерного підходу в навчально-виховний процес вищої школи може бути вирішена в контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти, зокрема в результаті реалізації спеціально організованого процесу формування гендерної культури студентської молоді. При реалізації гендерного підходу в навчально-виховний процес вищої школи необхідно враховувати вікові та психофізіологічні особливості сучасних студентів, їх взаємовідносини; можливості активізації самостійної роботи сучасної студентської молоді в реалізації необхідності підвищення їх власної гендерної культури; тенденції до особистісно-орієнтованого навчання у вищій школі щодо реалізації гендерного підходу в освіту.

Література:

1. Калько І. В. Особливості формування гендерної культури сучасної студентської молоді. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки.* 2017. № 2. С. 234–237.

2. Лукинська Л. А., Чупіна В. А. Подолання гендерних протиріч в системі вищої професійної освіти. *Освіта і наука.* 2012. № 1. С. 106–114.

3. Дубовик С. Г. Управління закладами вищої освіти: формування гендерної компетентності і культури випускника ЗВО: веб-сайт. URL: <http://repo.snau.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9327?locale-attribute=ru> (12.09.2022).

4. Калько І. Особливості реалізації гендерного підходу в навчально-виховний процес вищої школи: веб-сайт. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1691> (12.09.2022).

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ЖІНКАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Тукаленко І. А.

*кандидат філософських наук,
доцентка кафедри політології*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Поняття сексуального насильства може розрізнятися у вузькому його значенні – як «вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої» [5] та широкому, котре охоплює у своєму змісті «згвалтування, сексуальне рабство, примусове оголення, приниження та інші дії сексуального характеру» [3]. Саме широке визначення братиметься нами за основу в дослідженні морально правового аспекту сексуального насильства під час війни.

Сексуальне насильство відноситься до злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості, що зазіхають на сферу інтимного й тим самим порушують принципи статевої моральності. Тому дослідження сексуального насильства потребує одночасного фокусу на моралі та праві як комплексу регуляторів суспільних відносин у мирний час та визначення місця морально-правових регуляторів під час війни.

Моральні та правові норми є двома спорідненими шляхами регулювання суспільних відносин, які спільно формують цілісну систему нормативного регулювання. Мораль є засадничим фундаментом формування особистості, її уявлень про добро і зло, провину та сором, чесноту та глум й підтримується м'якими інструментами впливу: традиціями, громадським осудом/схваленням, віруваннями, культурними практиками в родині та суспільстві. Право – формалізована система норм, що гарантує межі свободи і підтримується як м'якими ідеологічними інструментами впливу, так і жорсткими імперативними інструментами державного регулювання, юридичними санкціями.

Тим самим мораль і право – важливі взаємозалежні регулятори, які здатні охопити весь спектр особистісних та/чи суспільних відносин між людьми. І хоча моральні норми можуть відрізнятися, до певної міри, у представників різних культур чи субкультурних утворень, різних поколінь чи класових середовищ, правові норми носять універсальний характер та є більш точними у своїх приписах і тлумаченнях. Саме цей

універсалізм права дозволив міжнародній спільноті досягти згоди у визнанні спільних загальнолюдських прав та свобод і закріпити їх низкою правових документів.

Важливе значення для міжнародної спільноти мали питання урегулювання проблеми ведення війни та запобігання воєн. Одним із фундаментальних документів міжнародного права, що постав на «плечах» уроків обох світових воєн, є Женевська конвенція (та Додаткові протоколи до неї від 1977 р.), положення якої щодо захисту жертв збройних конфліктів зобов'язалися поділяти понад 190 країн світу. Цей документ, визначаючи рамки законів та звичаїв війни, встановлював правила поведження із військовополоненими, пораненими, цивільним населенням окупованих територій тощо. І саме цей документ привертає цілеспрямовану увагу до питання захисту жінок під час війни. Стаття 76 Першого протоколу заявляє, що «жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань» [4].

Сексуальне насильство щодо жінок під час війни, включно із зґвалтуванням, домаганням та примусом до проституції інших злочинів розглядається сьогодні міжнародною спільнотою як грубе порушення законів та звичаїв війни) і тлумачиться як злочин проти людяності. Особливий цинізм цих злочинів обумовлюється ще й наругою над гідністю людини та відвертим нехтуванням морально-етичними нормами і принципами людського співжиття. А проведення кримінальних трибуналів по Руанді та Югославії виявило підстави розглядати зґвалтування не тільки як ізольований окремий злочин, а і як повномасштабний засіб ведення війни [1, с. 108]. У 2013 році Рада безпеки ООН прийняла Резолюцію, яка ще раз зазначила, що гвалтування, та інші форми сексуального насильства, в умовах збройного конфлікту кваліфікуються як воєнні злочини, що можуть бути складовою тотального геноциду.

Тим самим сексуальне насильство щодо жінок під час війни почало розглядатися як акт насильства, що виходив за межі традиційного тлумачення його як однієї з неспецифічних форм злочинів щодо цивільного населення, або як гендерно зумовленого злочину, безвідносно до воєнного контексту. Подібно до аргументації інтерсекційного фемінізму щодо тлумачення зґвалтування чорношкірих жінок як злочину, що не може бути зведений до злочинів расизму чи сексистських злочинів білих чоловіків щодо білих жінок, воєнні зґвалтування є місцем перехресної детермінації сексистських, ідеологічних, національних, репродуктивних стратегій знищення та приниження ворога.

Питання відмінностей воєнних гвалтувань від гвалтувань у мирному цивільному житті докладно аналізується Є. Мещеркіною, котра вирізняє три характерні особливості воєнних гвалтувань. Насамперед, воєнне гвалтування є публічним актом, котрий демонстративно вказує на завойовану «власність» ворога – чоловіка/батька чи символічної фігури лідера нації. По-друге, гвалтування зчаста носять груповий характер, оскільки вони стають частиною «ритуальних» практик по згуртуванню колективу, солідаризації і зміцнення цього строкатого товариства. По-третє, воєнні гвалтівники зчаста вбивають своїх жертв після акту насильства [2, с. 258].

З урахуванням наведених відмінностей, характер воєнних гвалтувань можна пояснити тим, що гвалтування та інші форми сексуального насильства в умовах війни, здійснюються озброєними людьми, здійснюються в екстраправовому полі відповідальності та здійснюються в атмосфері бінарного сприйняття оточуючого світу як антагоністичних відносин «свій – друг» / «чужий – ворог». До того ж війна, яка ідеологічно «обґрунтовується» необхідністю винищення певної ідентичної спільноти, неминуче провокує сексуальне насильство до жінок як символічний акт знищення роду та каналів його відтворення.

Отже війна, як вид відносин, що руйнують конвенційні форми організації життєвого простору, руйнує не тільки усталені політичні і правові порядки, але і моральні засади людського співіснування. Моральні, звичаєві норми більшості суспільств табуують сексуальне насильство і осуджують насильників. Проте війна занурює суспільства в архаїчний досвід екзистенційного виживання, де підважені не тільки правові норми, але й моральні норми людського співбуття. Тому в цьому морально-правовому хаосі набуває надважливого значення не тільки міцність моральних принципів окремих індивідів, але й рішучість військового керівництва всіх рівнів застосовувати відведену законом владу для превенції, засудження та покарання насильницької поведінки комбатантів.

Література:

1. Лісіцина Юлія. Сексуальне насильство як засіб ведення війни: досвід міжнародних практик. *Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України* : збірник тез доповідей учасників наукового форуму (17 червня 2022 року) / упор. Ірина Євхутіч. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 224 с.

2. Мешеркина Елена. Массовые изнасилования как часть военного этоса. *Гендерные исследования*. № 6 (1/2001) : Харьковський центр гендерних досліджень. С. 255–258.

3. Шуневич Катерина. Сексуальне насильство: визначення, відповідальність і юридична практика. URL: <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/legal-advice/sexualne-nasylstvo.html> (дата звернення: 14.10.2022).

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_199#Text (дата звернення: 14.10.2022).

5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.10.2022).

АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Циганюк Ю. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Норми чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містять як положення у яких розкривається дотримання гендерної рівності, так і прогалини у правовому регулюванні гендерної рівності. Тому нижче наведений текст структурно буде поділений на дві частини: щодо дотримання норм гендерної рівності у КПК України та прогалин у правовому регулюванні.

Щодо першого. Варто звернути увагу на те, що норми ч. 1 ст. 10 КПК України, яка регулює рівність перед законом і судом як засаду кримінального провадження, декларують таке: «не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками ... статі, ... або іншими ознаками» [1]. Водночас ч. 2 указаної статті проголошує, що «у випадках і порядку, передбачених цим

Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями» [1].

Таким чином засада кримінального провадження, що відображена у нормах ст. 10 КПК України встановила як гендерну рівність, так і було застосовано диспозитивність у юридичній техніці щодо додаткового гарантування певним категоріям осіб окремих процесуальних переваг за рахунок конструкції частини 2 ст. 10 КПК України.

Імперативна вказівка КПК України для відмови у задоволенні запиту про міжнародну правову допомогу за відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту передбачена у п. 5 ч. 2 ст. 557 у разі якщо «є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її ... статі, ... або іншими ознаками» [1].

Також переваги, що встановлені у ч. 2 ст. 10 КПК України ми можемо знайти у наступних нормах КПК України:

– ч. 3 ст. 140 КПК України: «...Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, *вагітної жінки* (курсив наш – Ю.Ц.), осіб з інвалідністю першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки...» [1];

– п.п. 4-5 ч. 1 ст. 537 КПК України: «Під час виконання вироків суд, визначений частиною другою статті 539 цього Кодексу, має право вирішувати такі питання: ... 4) про звільнення від відбування покарання *вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років*; (курсив наш – Ю.Ц.) 5) про направлення для відбування покарання *жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років*;...» (курсив наш – Ю.Ц.) [1].

Як видно із зазначеного вище, додатковими гарантіями користуються вагітні жінки, а також жінки, які мають дітей віком до трьох років.

Дотримання гендерної рівності є й у нормах, які регулюють пред'явлення для впізнання (ч. 2, ч. 7 ст. 228 КПК України), обшуку особи (абз. 2 ч. 5 ст. 236 КПК України), освідчення особи (ч. 3 ст. 241 КПК України). Указані норми регулюють положення згідно яких при проведенні таких слідчих (розшукових) дій або залучаються особи тієї ж статі (як статисти), або ж проводять їх особи цієї ж статі. Водночас в указаних нормах відсутнє правове регулювання статі захисника (у випадках його присутності при проведенні таких слідчих (розшукових) дій).

На думку автора це і є частковою прогалиною у правовому регулюванні гендерної рівності у нормах КПК України, а врегулювати це шляхом застосування загальних засад кримінального провадження неможливо. У такому випадку застосування за аналогією та запрошення захисника тієї ж статті в окремих випадках можна розглядати як порушення права на вільний вибір захисника. А тому, враховуючи викладене вище, КПК України потребує доповнень у частині того, що особі, яка підлягає освідуванню та обшуку перед проведенням цієї процесуальної дії має бути запропоновано захисника з безоплатної правової допомоги тієї ж статті, що й вона, а у випадку, коли особа вирішила залучити захисника за договором – то на розсуд такої особи.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n458>

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР МНОЖИННОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Шевченко З. В.

*кандидатка філософських наук, доцентка,
доцентка кафедри філософії та релігієзнавства*

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

Як ми зазначали у попередніх дослідженнях [1], [2], множинна ідентичність, застосована як модель для впорядкування складної соціальної ідентичності, створює можливості для пояснення, як людина може бути одночасно учасницею кількох соціальних ідентичностей – причому ці ідентичності не змішуються між собою, не заперечують одна іншу, а людина звертається до них у режимі переключення з однієї ідентичності на іншу. Це відбувається, так ніби людина за потреби міняє паспорт однієї країни на паспорт іншої, але зберігає при цьому громадянство обох країн. При цьому людина може користуватися мовами обох країн, звертатися до культурних традицій, інституцій обох країн тощо. Все це вимагає вищої культури соціальної комунікації, зокрема більш досконалого володіння соціальними компетентностями, пов'язаними з міжкультурною комунікацією.

Сучасна людина може підтримувати доволі складну версію множинної соціальної ідентичності, однак при цьому можливі не лише зміни окремих елементів цієї ідентичності, їхнє додавання або скасування, але й цілком можливе збереження такого складного профілю соціальної ідентичності протягом усього життя людини [1, с. 131].

Гендерна ідентичність є одним із складових елементів множинної ідентичності, яка визначає та формує значну частину поведінкових, психологічних, культурних та інших особливостей людини.

Гендерна ідентичність – це переживання та усвідомлення власної відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників/-ниць певної статі (або таким, що приписуються представникам/-цям певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією).

Потрібно розрізняти статеву ідентичність та гендерну. Людина може володіти чітко визначеною статевою ідентичністю (приналежністю до біологічної статі) та водночас мати труднощі із гендерною ідентичністю, переживати невідповідність фемінному чи маскулінному ідеалам. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціокультурних чинників, а не від біологічної природи людини. Для зрілої особистості гендер стає заміною статі [3, с. 134].

У структурі гендерної ідентичності можна виділити три компоненти:

- пізнавальний – усвідомлення приналежності до певної статі й опис себе за допомогою категорій мужності-жіночності. Це Я-образ чоловіка або жінки, усвідомлення ступеня типовості або нетиповості своїх якостей як представника/-ці певної гендерної групи;

- оціночний – припускає оцінку рис особистості та особливостей рольової поведінки шляхом співвіднесення їх з еталонними моделями маскуліності-фемінності;

- поведінковий – саморепрезентація себе як представника/-ці гендерної групи, а також подолання криз ідентичності шляхом вибору поведінки відповідно до особистісно значущих цілей і цінностей [4, с. 64], [5].

Варто відмітити, що у сучасних гендерних і феміністських дискурсах (за виключенням деяких радикальних напрямів, таких, наприклад, як транс-ексклюзивний радикальний фемінізм) гендерна ідентичність не розглядається як бінарна даність. Означену позицію ілюструє явище трансгендерності – збірний термін, що використовується для опису людей з широким спектром ідентичностей (агендер, бігендер, гендер-флюїд тощо), чий гендер відрізняється від статі, зазначеної при народженні [6, с. 3].

Література:

1. Шевченко З. В. Плинна ідентичність і множинна ідентичність: спільне і відмінне у сучасній соціальній ідентифікації. *Evropský filozofický a historický diskurz*. 2019. 5(4). С. 130–134.
2. Шевченко З. В. Передумови соціально-філософської концептуалізації множинної ідентичності. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2017. Випуск 19. С. 63–73.
3. Горностаєв П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру: Навчальний посібник*. Київ : «К.І.С.». 2004. С. 132–155.
4. Малкіна-Пых І. Г. *Гендерная терапия (Справочник практического психолога)*. Москва : Эксмо. 2006.
5. Словник гендерних термінів / укладач Шевченко З. В. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. 2016. 336 с.
6. World Health Organization. *FAQ on Health and Sexual Diversity. An Introduction to Key Concepts*. Geneva. 2016.

УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇЇ ОСВІТЯНСЬКИЙ КОМПОНЕНТ

Шевченко Н. В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії*

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

Концепція гендера оформилася у 80-х роках ХХ ст. і слугує аналізу причин, що призводять до дискримінації як чоловіків, так і жінок. У перекладі з англійської (gender) “гендер” – стать, вид. Вперше цей термін вжито у 70-ті роки ХХ ст. для опису соціально визначених моделей поведінки чоловіків і жінок на відміну від біологічних [1, с. 34–35]. Гендерний аналіз, до якого вдалися спеціальні міжнародні Центри FACETS, ”ОХАМ” (Великобританія), “AWID (Жінка у розвитку)” (США) дає підстави констатувати відсутність гендерного балансу в сучасному суспільстві. Тому з 90-х років ХХ ст. ООН та Європейський Союз започаткували концепцію гендерної рівності і захисту прав жінок до законодавчого запровадження у всесвітньому масштабі. Виходячи з наявності соціальної дискримінації жіноцтва, ІV всесвітня конференція жінок у Пекіні та затверджена нею

платформа жіночих дій стали основою для діяльності ПРООН «Гендер у розвитку» (1995) , яка переслідувала мету підвищення соціального статусу жінок і досягнення гендерної рівності. [2, с. 5–8]. Визнання гендерної рівності як основної глобальної політичної стратегії світового розвитку відбулося на XXIII спеціальній Генеральній Асамблеї ООН (Нью-Йорк, 2000). У прийнятому “Пакті Розвитку Тисячоліття” (2000–2015 pp.) серед восьми пріоритетних цілей третє місце посідає розвиток гендерної рівності та розширення жіночих повноважень. Україна, обравши курс на членство у ЄС і НАТО на 2022 рік ратифікувала всі міжнародні законодавчі акти і конвенції з подолання гендерної нерівності та утвердження суспільства рівних можливостей, включно з Стамбульською конвенцією щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами» (2011), яка була ратифікована Україною 20 червня 2022 року.” Хартія європейської безпеки”, прийнята на Стамбульській зустрічі ОБСЄ декларує повне і рівноправне здійснення жінками своїх прав людини, включно у справі зміцнення миру, національної безпеки, процвітання і демократії . Нині в Україні спільно з Представництвами комітету НАТО і ОБСЄ з гендерних програм реалізуються проекти, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони [3, с. 70]. Які актуалізували проблему гендерної освіти в українському соціумі , а тому за ініціативи Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації були започатковані курси «Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення” (5 вересня – 16 жовтня 2022 року). Проблеми утвердження гендерних студій у українських вузах вже постали перед вітчизняною науковою спільнотою з початку XXI ст. Нині вже створена вітчизняна науково-методологічна база гендерних досліджень, зусиллями окремих науковців розроблені і читаються університетські спецкурси. Якщо у 90-х роках дослідники зверталися до теми жінки в історії України головним чином у рамках традиційної для вітчизняної історіографії окремішності соціокультурного розвитку українського народу, акцентуючи увагу на з’ясуванні їх вкладу до процесу державотворення [4,с.36-40], то вже спостерігаються спроби осмислення цивілізаційної приналежності української моделі гендерних відносин [5, с. 46–48; 6, с. 55–60].

Авторці вдалося познайомитися із зарубіжними гендерними студіями в часи свого наукового стажування у Гарвардському університеті (США) : взяти участь у науковій семінарі з гендерної історії , який проводить Редкліф Інститут жіночих студій, що з 1970 року є науковою установою післядипломної спеціалізованої освіти та підвищення кваліфікації жінок і чоловіків: політиків, державних службовців, жінок – лідерів громадських організацій). У його

структурі: Бантін Інститут – головний центр багатопрофільних програм для науковців, який щотижня проводить наукові семінари, виставки, презентації новинок літератури про жінок і гендерні дослідження; Генрі Мюрєя дослідницький Центр історії американська жінок, а також Редкліф Інститут публічної політики, що спеціалізується на дослідженні національної та міжнародної публічної політики (гендерний аспект), відкритий для бізнесменів, політичних діячів, журналістів. Навчальні плани Редкліф Інституту є водночас і складовою частиною курсів всіх факультетів Гарвардського університету. Плани (бакалаврського рівня) мають для першокурсників обов'язковий базовий курс: “Жіночі дослідження: корені фемінізму”, який є вступом з гендерних студій для кожної спеціальності. Після якого студенти обирають один із 20 спецкурсів. Частина студентів після отримання бакалаврського і магістерського дипломів обирають шлях продовження гендерної освіти і здобуття наукового ступеня у рамках аспірантури Редкліф Інституту (у Центрі Мюрєя). У час свого стажування авторка доповіді мала не тільки можливість познайомитися зі системою спеціалізованої гендерної освіти, а й виступити на засіданні “Товариства жіночих ініціатив Гарвардського університету”, представивши американським колегам діяльність Миколаївського фонду “Жіноча перспектива”, який став ініціатором проведення всеукраїнської науково-практичної конференції “Жінка в політичній еліті України: процес трансформації та творчість” (1999) [5, с. 42–45; 7, с. 37–39]. Досвід знайомства з гендерними студіями в Гарвардському університеті у 2001 році нами був використаний у справі розробки і запровадження спецкурсів “Гендерна історія” та “Політика і гендер” у вузівський навчальний процес [8, с. 5–25]. Спільно з членами миколаївського громадського фонду «Жіноча перспектива», що спеціалізується на розробці гендерних і жіночих курсів і за активної підтримки професора зі США М.Богачевської – Хомяк – відомої дослідниці історії українських жінок та на той час керівника програми ім. Фулбрайта в Україні була проведена Перша Міжнародна науково-практична конференції “Гендерні і жіночі курси у вищих навчальних закладах України: сучасний стан та перспективи викладання” (2002). Її учасники наголосили, що гендерне виховання лежить в основі гендерної культури особистості, яка є важливим чинником у творенні нового клімату співжиття і взаємоповаги жінок і чоловіків у соціумі. У резолюції учасники згаданої конференції рекомендували Науково – Методичному Центру вищої освіти Міністерству освіти і науки України створити відділ з гендерної освіти, на який покласти координацію роботи існуючих Науково-дослідних гендерних і жіночих Центрів у справі розробки освітніх гендерних програм з відповідним

науково-методичним наповненням. Відділу гендерної освіти розробити рекомендації щодо впровадження обов'язкової системи гендерної освіти у вітчизняних вузах. У рамках Міжнародної Гендерної Асоціації “За рівні можливості” сформувати секцію зі сприяння впровадження гендерного підходу в освіту. опублікувати вказівник гендерних програм, які викладаються у вітчизняних вузах. Передбачити створення спеціальних програм з гендерної освіти у системі післядипломної освіти України, особливо для вчительських кадрів на базі гендерних Центрів. Підтримати електронний сайт “Гендерна освіта в Україні [9, с. 5–8].

Державна гендерна політики в сучасній Україні потребує посилення експертного і освітянського потенціалу з високим рівнем гендерної компетентності. Однак у системі МОН України зарубіжний та вітчизняний освітянський досвід щодо впровадження навчальних дисциплін з гендерною проблематикою все ще не використаний, як і не створений відділ гендерної освіти. У рамках підвищення кваліфікації деканів вузів у МОН України (2003) нами був представлений проект запровадження гендерної освіти «Навіщо університетам гендер?», який також не зацікавив освітянських чиновників [10, с. 164–165]. Однак є надія що започатковані спільні проекти з міжнародними партнерами з ЄС, ОБСЄ та НАТО щодо досягнення гендерної рівності в Україні (2018–2022) [3, с. 61–62] актуалізують вирішення проблем: підготовки гендерних фахівців і супротиву МОН України щодо впровадження проекту гендерної освіти у школах та вузах буде подоланий. Оскільки від згаданих проектів, включно з освітянським «EVADEM»: «Implementation of European Values in the field of higher education» (Імплементация європейських цінностей та законодавства ЄС в суспільно-правовий і освітній простір України 2023–2025 у рамках програми «Erasmus +»), презентація якого відбулася 10.10.2022 року у Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили в значній мірі залежить чи стане Україна повноцінним членом ЄС [12].

Література:

1. Шевченко Н. В. Гендер у дзеркалі історії та перспективи становлення гендерних студій в Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 30–40.
2. Civil Society at the Millennium / *Published by Kumarian Press, USA*. 1999.
3. «Методичні рекомендації з інтегрування гендерних підходів до системи підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України». Див. за посиланням <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and->

security/global-norms-andstandards#_WPS_resolutions (дата звернення: 23 липня 2020).

4. Жіночі студії в Україні : жінки в історії та сьогодні. Одеса, 1998 ; Українки в історії. К., 2004 .

5. Шевченко Н. В. Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 36–48.

6. Шевченко Н. В. Гендерні студії в Україні. *Наукові праці МДГУ ім. Петра Могили. Політичні науки*. Миколаїв, 2002. Вип. 10. С. 55–65.

7. Шевченко Н. В. Жіночі та гендерні університетські курси (зарубіжний досвід та перспективи їх інституалізації у вітчизняній вищій освіті. *Наукові праці МДГУ ім. Петра Могили. Історія, техніка, екологія, педагогіка , політологія*. Миколаїв, 2002. Вип. 2(3). С. 37–39.

8. Шевченко Н. В. Політика і гендер. Програма лекційного курсу і семінарських занять. *Гендерні і жіночі курси у вищих навчальних закладах України. Програма курсів*. Миколаїв, 2002. С. 5–25.

9. Гендерні і жіночі курси у вищих навчальних закладах України: сучасний стан та перспективи викладання (14–15 травня, м. Миколаїв). *Матеріали конференції*. Миколаїв, 2002. 45 с.

10. Шевченко Н. В. Гендерний вимір світової політики у «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000–2015) та завдання утвердження в Україні паритетної демократії. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Політичні науки. Правознавство. Видавництво МДГУ ім. Петра Могили*. Миколаїв, 2007. Т. 69. Вип. 56. С. 159–167.

11. EVADEM : “Implementation of European Values in the field of higher education” (у рамках програми “Erasmus +” (erasmusplus.org.ua). Імплементация європейських цінностей та законодавства ЄС в суспільно-правовий і освітній простір України. 2023–2025. Презентація проекту відбулася 10.10. 2022 року у Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили.

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ У МОВЛЕННЄВІЙ ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРШІВ Н. ЗАБІЛИ ТА Н. ПОКЛАД)

Яковлева О. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Гендер або соціальна стать людини впливає на її мовленнєву поведінку з раннього дитинства. Особливості такого впливу вивчає лінгвістична гендерологія. Актуальність досліджень в межах цієї дисципліни, з нашої точки зору, пояснюється тим, що, по-перше, архетипна бінарна опозиція *чоловіче / жіноче* є стійким ментальним утворенням, яке лежить в основі людського існування. В свою чергу, архетипи як ментальна основа нашої свідомості постійно, – й в основному приховано, – впливають на формування, розвиток і організацію людського знання про світ, а також на пізнавальні й творчі здібності людей [5, с. 83].

По-друге, актуальність гендерних досліджень зумовлена й тим, що гендерні стереотипи формувалися й трансформувалися протягом століть, були зафіксовані в різноманітних текстах, які важливо й необхідно проаналізувати. В процесі глибокого аналізу текстів, зокрема й у першу чергу текстів художньої літератури, треба звернути увагу на позитивні прояви гендерних уявлень різних авторів, а також уявлення про гендерні стереотипи, що дійшли до наших часів у фольклорних текстах, текстах обрядового дискурсу тощо. Отже, перш ніж давати негативні оцінки складному й багатоаспектному поняттю «гендерний стереотип», яке формувалося протягом століть історії нашого народу, а тим більше закликати до тотальної руйнації усіх гендерних стереотипів, треба залучити науковців різних галузей знань до вивчення цього феномена. Гендерні стереотипи надзвичайно важко змінювати. Саме тому навіть у сучасній Україні суспільство тільки-но пробуджується від патріархальної сплячки, нестерпно довгої та шкідливої [6, с. 7].

Мовленнєва поведінка дітей яскраво репрезентує гендерні уявлення дошкільників. У ранньому дитинстві (2–4 роки) відбувається статева ідентифікація, потім у дошкільників формуються гендерні уявлення, а вже у підлітковому віці усвідомлюється гендерна ідентичність [1; 7; 8].

Проте формування ідентичності не завершується після підліткового віку... Ідентичність вважають динамічною характеристикою, континуумом, який перебуває в постійному стані зміни та оновлення, що триває все життя і складає так звану «ідентичність, що протікає». Постулат про формування ідентичності впродовж усього життя домінує в переважній більшості психоаналітичних досліджень... Суголосно з цією тезою трактують етапність такого формування, а все життя виглядає як шлях подолання різноманітних за змістом криз ідентичності [8, с. 38].

З педагогічної літератури відомо, що діти 5–7 років надають перевагу власній статі перед іншою, тобто виявляють деякий «статевий суб'єктивізм», коли своя стать вважається престижнішою, ніж інша [1]. У тексті вірша «На Дніпрі» Н. Забіла описує подорож річкою на кораблі мами, її сина та донечки. Діти із захопленням роздивляються, що є на березі з обох боків судна, і хлопчик сміливо висловлює свої мрії: – *Ну й гарні будинки! На дах би я зліз, з десятого поверху глянув би вниз!...*

Для сестри перевага її статі вербалізується у критично-іронічній формі: – *Усе тільки б лазили ці хлопчачки! А я поливала б ці гарні квітки* [4]. В цілому мовленнєва поведінка дітей у вірші «На Дніпрі» демонструє традиційні гендерні стереотипи маскулітності та фемінності, які були домінуючими у вихованні дітей у радянський період історії.

Сучасні поетичні тексти доводять, що й зараз діти, граючись, демонструють такі ж традиційні гендерні стереотипи: *Я й Марійка – господині, все у нас вдалося нині: напекли ми пасочок, наробили крашанок, ще й узварчику зварили – додає узварчик сили... Але тут явивсь Роман, а Роман той – ураган: по пісочниці промчав – смакоту всю потоптав* [9]. Дівчата копіюють традиційно жіночу роботу, а поведінка хлопця Романа у вірші Н. Поклад перегукується з чоловічою активністю в рамках обрядового дискурсу, і така активність представлена, в основному, деструктивними ритуальними діями: бешкетами, перешкодами, перейманнями тощо.

Обидві поетеси описали і трансформації гендерних стереотипів у поведінці дівчат і хлопчиків. Прикладом є вірш Н. Забіли «Мій коник»: *Я мав колись-то коника, що звався Сірячок. Я дав його раз дівчинці поїхати на товчок. Вона шмагала коника ще й була батіжком, вона ганяла коника болотяним лужком... Навіщо дав їй коника! – я дуже шкодував, і вже ніколи коника дівчаткам не давав* [4]. Мовлення хлопчика наповнено іменниками з пестливими суфіксами: *коник, Сірячок, дівчинка, батіжок, лужок*, що є характерною ознакою

мовлення дівчат. А дівчинка демонструє жорстокість, яка притаманна хлопцям-бешкетникам.

Хлопчики, яким у дитинстві бракувало чоловічого стереотипу поведінки для копіювання, або в результаті фемінізації виховного процесу дошкільників удома та в дитячому садку, часто демонструють якості жіночого характеру. У вірші Н. Поклад «Якби» описано мрії хлопчика, що сформувала саме така система виховання: *Якби я мав сестричку, я б їй книжки читав, гуляв би разом з нею і разом з нею спав. Віддав би я сестричці всі іграшки свої і на сопілці грати навчив би я її* [9]. Відомо, що сопілка – народний духовий інструмент, на якому грали парубки, щоб привернути увагу дівчини, в яку були закохані. Приклад з народної пісні: *Сопілочка з барвіночка, калинове денце. Вийди ж, мила, чорнобрива, потиш моє серце* [3, с. 568].

У вірші «Наша хата» ця ж авторка з любов'ю розкажує про сучасну дівчинку, яка продовжує віковічну традицію так само, як її бабуся і мама, – вишивати рушники і прикрашати ними житло: *Вся у білих рушниках, наша хата – ніби птах. Мчить вона через віки, диво-крила – рушники. Вишивала їх бабуся, вишивала їх матуся... Я теж птаху помагаю – рушничок свій вишиваю* [9]. Очевидно, що авторка схвалює цю майже забуту зараз традицію, що передавалась із покоління в покоління по жіночій лінії.

Н. Забіла у вірші «Золотокудра дівчинка» описала гендерні стереотипи традиційної української культури, які були знайомі дітям з народних казок: *Золотокудра дівчинко, ходімо разом жити. Ніколи не посваримось, а будемо дружити. Я в лузі вієці пастиму і гратиму в ріжок. А ти пектимеш на обід солодкий пиріжок. А потім вишиватимеш шовкові сорочки і їстимеш медяники, цукерки та вершки* [4].

Сучасні психолого-педагогічні дослідження рясніють закликами до повної руйнації традиційних гендерних стереотипів, до виховання розвинутої андрогінії в кожній дитині, до тлумачення казок, враховуючи нові тенденції, спеціалістами вже навіть детально розроблені принципи гендерно-нейтрального виховання [10].

Однак проаналізовані нами вірші для дітей відомих українських письменниць радянського (вірші Н. Забіли) і пострадянського (вірші Н. Поклад) періодів з точки зору репрезентованих у цих текстах гендерних стереотипів, дозволили зробити такі висновки: 1) поняття "гендер" не є нейтральним і варто детально розібратися, що криється за цією багатозначною лексемою; 2) потребує уточнення, в якій сфері сучасного життя українського соціуму слід у першу чергу говорити про гендерну рівність; 3) відмінність між статями закладена в людині природою, і це має величезне значення; 4) у процесі виховання

враховувати думки тих, хто застерігає від рішучих змін, на які налаштовані сучасні психологи та педагоги і до яких закликають представники феміністичного руху, зокрема, здійснити культурну революцію і знищити штучний "гендерний режим", який ґрунтується на бінарному розрізненні між чоловіком і жінкою [2]; 5) у гендерному вихованні дошкільників активно використовувати найкращі зразки текстів усної народної творчості, зокрема казок, та вірші відомих українських поетів і поетес, у яких репрезентовані різні гендерні стереотипи та їхні трансформації, що віддзеркалюють реальне життя соціуму в різні періоди історії.

Література:

1. Вовк Л. (2018). Специфіка становлення гендерної ідентичності дошкільників. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. 2018. Том 18. № 18. С. 58–66. Режим доступу: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.18/18.168176> (опубліковано: Освітній портал op.ua)
2. Добко Т. Про гендер і гендерну мову. 2020. Режим доступу: zbruc.eu/node/95597
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
4. Забіла Н. Вірші. Режим доступу: <http://rozvyvajko.com.ua/virshi/virshi-natali-zabiloij/>
5. Зыкова И. В. Культура как информационная система: духовное, ментальное, материально-знаковое : монография. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 368 с.
6. Інша оптика: гендерні виклики сучасності : зб.наук.пр. / упоряд. В. Агеева, Т. Марценюк. Київ : Смолоскип, 2019. 256 с.
7. Костик Л. Б. Формування гендерної ідентичності дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. № 7.1. липень 2019. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. С. 31–34.
8. Марчишина А. А. Гендерна ідентичність в англomовному постмодерністському дискурсі: соціокультурний та лінгвопоетичний аспекти : монографія. Кам'янець-Подільський : П.П. Буйницький О. А., 2018. 452 с.
9. Поклад Наталка. Вірші. Режим доступу: <https://mala.storinka.org>
10. Татаурова-Осика Г. Психологічні умови подолання гендерних стереотипів професійної компетентності. *Проблеми сучасної психології* : зб-к наук. праць К-ПНУ імені І. Огієнка Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Вип. 18. С. 746–752.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

**ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ**

5 вересня – 16 жовтня 2022 року

Підписано до друку 17.10.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,98. Тираж 100. Замовлення № 1122-171.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р